STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11729

KARTUZ-BEREZE

David Kutner

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מיט ליבן

27/IV 1959

דאוויד קוטנער

קארטוז-בערעזע

דער פוילישער קאָנצענטראציע-לאַגער

אַרויסגעגעבן דורך דער רויטער הילף
און צענטראַלע פון די פאַטראָנאַטן
איבער די פּאָליטישע ארעסטירטע
אין פוילן. — פּאַריז 1936.
הילע געצייכנט — ה. גלעב

אַלע פּראָלעטאַרישע מאַרטירער, געפאַלענע אין קאַמף קעגן פּוילישן פאַשיזם
— מיט קאָוועד געווידמעט

אַלע אַרבעטער, פּויערים און אַנטיפאַשיסטן, געדרידעפּטע און געמישפּעטע דורך דער קאַפּיטאַליסטיש-פאַשיסטישער קלאסן-יוסטיץ, אַלע די, וועלכע געפינען זיך און האָבן זיך געפונען, אונטער די טפיסע-קראַטן, שטעכיקן דראָט אין די קאָנצענטראַציע-לאַגערן ;

אַלע מאַרטירער, פיזיש פאַרוווּנדעטע, צוקאַלעטשעטע פון די פאשיס-טישע איבערפאלן און פייניקונגען ;

אַלע יעסוימים, אַלמאָנעס פון די געפאלענע פּראָלעטאַרישע קעמפער אין די שלאַכטן קעגן פאַשיזם אויף די גאַסן, אין די טפיסעס און אין די קאָנצענטראציע-לאגערן

— מיין פּראָלעטאַרישן גרוס.

ד אָ וו י ד ק ו ט נ ע ר.

פאָרוואָרט

טעראָר קעגן דער רעוו. באַוועגונג אין פּוילן געהער ניט צו די זעלטענע דערשיינונגען אין דעם איצטיקן פּוילן — פאַרקערט, טעראָר דאָס איז איצט דאָס טעגלעכע ברויט. איבערפאָלן ארבעטער - אינסטיטוציעס, שלאָגן ארבעטער און פּויערים, מאָרדן רעוו. טוער און ארבעטער, פאַרמישפּעטן פאַרן מינדסטן כשאד פון קאָמוניסטישער טעטיקייט אויף לאַנגע יאָרן טפּיסע, קאַטעוועז פּאָליטישע ארעסטירטע אין די טורמעס, ניט צולאָזן קיין עסן, קיין ביכער, קיין שרייב-מאַטעריאַלן, דאָס זענען באַקאַנטע מיטלען מיט וועלכע ס'באַנוצט זיך די פאַשיסטישע רעגירונג.

קאַרטוז-בערעזע. דאָס איז די „קרוין“ פון פאַשיסטן-טעראָר אין פּוילן. אויב ביזן שאַפן דעם קאָנצענטראַציע - לאַגער האָט זיך די פּוילישע קלאַסן-יוסטיץ באַמיט צו מאַכן דעם איינדרוק פון אַ „שיין פון גערעכטיקייט“ דורכן קלוימערשטן צושטעלן „באַווייזן“ פון „שולדיקייט“ פון דעם געגעבענעם פאַרמישפּעטן, האָט מיטן פאַרעפנטלעכן דעם דעקרעט וועגן איינפירן אין פּוילן קאָנצענטראַציע - לאַגערן — די אדמיניסטראַציע - מאַכט באַקומען אויפגעבונדענע הענט לעגאַבע יעדן בירגער.

דער ציל פון שאַפן דעם קאָנצענטראַציע-לאַגער אין קאַרטוז-בערעזע איז אונטערצוברעכן דורך אייגענע און אויסגעבאָרגטע היטלערישע מעטאָדן דעם פיזישן און מאָראַלישן צושטאַנד פון די געפאַנגענע אין קאַרטוז-בערעזע. ס'איז גענוג צו דערמאָנען אז אלס „גייסטיקער פאָטער“ פון קאָנצענטראַציע-לאַגער איז דורך דער רעגירונג באַשטימט געוואָרן דער באַקאַנטער סאַדיסט פּולקאָווניק קאָסטעק ביערנאַצקי, וועלכער האָט זיך שוין טרויעריק באַקאַנט געמאַכט אין פּוילן און אין אויסלאַנד מיט זיין פּייניקן די „בריסקער ארעסטירטע“ אין יאָר 1930. — „בריסק“ איז נאָר געווען אַ קליינער „פאָרשפּיל“ צום פאַקטישן פּוילישן קאָנצענטראַציע-לאַגער אין בערעזע.

די גרויסע נויט, דעם הונגער און די ארבעטסלאָזיקייט אין פּוילן, דעם אומאויפהערלעכן דראַנג פון די אונטערדריקטע נאַציאָנאַלע מינדערהייטן צו אַ פריי, זעלבסטשטענדיק לעבן, דעם אומבויגזאַמען קאַמף פון פּראָלעטאַריאַט, פונם פּויערטום און פון די ברייטע, ארבעטנדיקע מאַסן קעגן דעם פאַשיזם פאַר די טאָג-טעגלעכע אינטערעסן און פאַר זייער אַנטגילטיקער באַפרייונג — וויל דער פאַשיזם „לעזן“ דורך שטאַנד-געריכטן, נייע קאָנסטיטוציע, מיטן פאַרשאַרפטן טעראָר קעגן דער אַנטיפאַשיסטישער באַוועגונג, מיט פּאָגראָמען, אַנטיסעמיטיזם און ראַסן-האַס, און דורך קאַרטוז-בערעזע, וואָס דאַרף זיין דער „טורעם פון פּאָכאַד-געשפּענסט“ פאַר דער רעוואָלוציאָנערער ארבעטער-באַוועגונג און פאַר די אונטערדריקטע נאַציאָנאַלע מינדערהייטן אין פּוילן.

די שוין פון לאַנג דורכן פּראָלעטאַריאַט און פּויערטום פאַרניכטעטע צאַרישע הערשאַפט האָט אין זיינער צייט מיט סיביר, קאַטאָרגע, טפּיסעם און

זשאַנדאַרמען געוואַלט "לעזן„ דעם רעוואָלוציאָנערן קאַמף פון דעם רוסישן פראָלעטאַריאַט און פון די אונטערדריקטע פעלקער.

אָבער דער צאַרישער הערשאַפט, פאַרמישפּעט צום אונטערגאַנג דורך דער געשיכטע און דורכן רעוו. פראָלעטאַרישן קאַמף, האָבן די „טעראָר-רעצעפּטן" נישט געראַטעוועט. די זעלבע פּערספּעקטיוון דערוואַרט אויך די צאַרישע נאָכפאָלגער, די היינטיקע פאַשיסטישע הערשער אין פּוילן.

בערעזע — דאָס זענען מיטלאַלטערליכע אינקוויזיציע-מעטאָדן, אָנגעווענדעט דורך דעם פאַשיזם — די ברוטאַלסטע הערשאַפט פון דער בורזשואַזיע.

די באַצייכענונג „מיטלאַלטערלעכע אינקוויזיציע-מעטאָדן", איז צו בלאַס צו קענען אויסדריקן די פייניקונגען פון פּוילישן פאַשיזם. ווען די מיטלאַלטערלעכע אינקוויזיטאָרן וואָלטן אויפגעשטאַנען פון זייערע קווּאָרים וואָלטן זיי אויסגעזען ווי "הומאַניטאַרע„ מענטשן אין פאַרגלייך מיט די היינטצייטיקע פאַשיסטישע סאַדיסטן...

בערעזע, דאָס איז אַ פערמאַנענטע טאָרטור - פאַציפיקאַציע קעגן די רעוואָלוציאָנערע טוער צווישן די ברייטסטע אַרבעטנדיקע מאַסן פון שטאָט און דאָרף און קעגן אַנטיפאַשיסטן.

בערעזע, וועלכע געפינט זיך אויף דער ווייסרוסישער ערד איז גלייכצייטיק אַ טעראָר-פונקט פון פּוילישן פאַשיזם קעגן דער ווייס-רוסישער, פּויערישער און אַרבעטער באַפעלקערונג.

פאַרן פאַשיזם איז נישט בלויז וויכטיק די צאָל געפאַנגענע, וועלכע געפינט זיך אין בערעזער לאַגער — דער עצעם פאַקט פון עקזיסטענץ פון בערעזע איז פאַר אים נויטיק.

אַזוי ווי דער טאַליען מיט דער פעטליע אין האַנט, די צענדליקער יאָר שווערע טפיסע, די פערמאַנענטע איבערפאַלן און פאַציפיקאַציעס האָבן דעם רעוואָלוציאָנערן באַוווסטזיין און קאַמפסגרייטקייט פון אַרבעטער-קלאַס אין פּוילן נישט געבראָכן — דעם זעלבן רעזולטאַט האָט אויך בערעזע.

דער ציל פון דער בראָשור איז באַקאַנט צו מאַכן די ברייטסטע פּראָלעטאַרישע און אַרבעטנדיקע מאַסן פון שטאָט און דאָרף און אַלע אַנטיפאַשיסטן מיט דער טאָרטור - מאַרטיראָלאָגיע וואָס די געפאַנגענע האָבן אויסגעטראָגן און טראָגן אויס אין בערעזע.

די בראָשור דאַרף מיטהעלפן דעם ברייטן פאָלקס-פראָנט אין קאַמף קעגן פאַשיזם. פאַר א פולשטענדיקער באַפרייונג פון פּאָליטישע אַרעסטירטע און פאַר דער ליקווידירונג פון קאַרטוז-בערעזע.

ד א ו י ד   ק ו ט נ ע ר.

דער קאָנצענטראַציע - לאַגער

אויפן דרייהונדערטסטן קילאָמעטער פון וואַרשע, אויף פּאָלעסיע, אַרומגערינגלט מיט ברייטע פעלדער און אָרעמע ווייסרוסישע פּויערישע כאַטעס, איינגעטונקען אין טיפע בלאָטעס, געפינט זיך דאָס שטעטל קאַרטוז-בערעזע.

אַ״ויז אַ קליינע צאָל פּאָלאַקן - „אָסאַדניקעס״, וועלכע דער פּאַשיזם האָט באַזעצט קעדיי מיטצוהעלפן פאַרפעסטיקן די פּוילישע אָקופּאַציע אויף ווייסרוסלאַנד, באַשטייט די באַפעלקערונג פון ווייסרוסן און יידן.

דאָס שטעטל איז אַ קליינס און אַ אָרעמס. די העכסטע הייזער פון שטעטל דאָס זענען די פּראַוואָסלאַוונע און קאַטוילישע קלויסטערס, וועמענס צײלעם-שפּיצן שטעקן אַרויס פון די הילצערנע הייזלעך באַדעקט מיט שינדל און שטרוי-דעכער.

די ערד אויף פּאָלעסיע איז אַ נאַסע, אַ בלאָטיקע, אַ ליימיקע, אַדורכגעווייקט מיט זומפּן, ווילדע געוויקסן. אינם פריען האַרבסט ווערט דאָס שטעטל איינגעהילט אין פייכטע, געדיכטע נעפּלען, עס גיסן נאָכדעם לאַנגע רעגנס, וואָס מאַכן נאָך נאַסער די אַזוי אויך פייכטע פּאָלעסיער ערד.

דאָס איז דאָס אָרט וואָס דער פּוילישער פּאַשיזם האָט אויסגעקליבן פאַרן ערשטן קאָנצענטראַציע לאַגער אין פּוילן

אויפן אָרט פון לאַגער זענען געוועזן מיליטערישע קאַזאַרמעס וועלכע שטאַמען נאָך פון די צאַרישע צייטן.

דער לאַגער געפינט זיך אויפן סאַמע גרענעץ פון שטעטל. און פאַרנעמט אַ ריזיקן שטעך פון ביידע זייטן שאָסיי, אַרומגעצוימט מיט אַ גרויסן הילצערנעם טונקעלן פּאַרקאַן אָפּגעטיילט מיט אַ לאַנגן ברייטן טיפן גרוב (ראָוו) אַרומגעצוימט מיט דראָט.

אויף דער רעכטער זייט פון שאָסיי, אין געביידעס, וועלכע געפינען זיך אין אַ פּאַרק פאַרצוימט מיט אַ פּאַרקן, איז דאָס וווין-אָרט פון לאַגער-אינספּעקטאָר צוזאַמען מיט די העכערע באַאַמטע פון לאַגער. אויף דער לינקער זייט פון שאָסיי געפינט זיך דער לאַגער גופא.

אין לאַגער זענען פאַראַן צוויי ריזיקע קאַזאַרמע-געביידעס. יעדע האַלט 2 שטאָק די הויך און פאַרמאָגט צו 34 פענסטער אין די לענג. איין געביידע איז פאַרנומען דורך דער פּאָליציי פון לאַגער.

אין דער צווייטער געביידע „דער אַרעסטאַנטן-בלאָק״, אַרומגענומען מיט אַ ברייטן שטעכיק-דראָטענעם פּאַרקאַן, באַוואַכט אומאויפהערלעך פון פּאָליציי — געפינען זיך די געפאַנגענע. אין די קאַמערן זענען די פענסטער פאַרקלאַפּט מיט ברעטער. אַכוץ אַ לאַנגער טיש וואָס דינט אַוועקצושטעלן די "מאַנאַשקעס„ (מיליטערישע שיסל) איז קיין אַנדער מעבל נישט פאַראַן. קיין קאַנאַליזאַציע איז אין "אַרעסטאַנטן בלאָק„ נישטאָ. וואַסער ברענגט מען אין שמוציקע פעסער פון אַ ווייטן מערבעק.

אַכוץ די געבײדעס געפינען זיך אויפן שעטעך פון לאַגער 2 גרויסע פּלומפּן וואָס ווערן באַוועגט דורך "קעראַטן„. אַ פעָרד שטאַל, אַ קוזשנע, אַ באָד. אַ אָפּגעזונדערטע געבײדע פאַרן „קאַרצער", אַ הײזל פאַר שפּיר-הינט „סטאָדאָלעס", אַ גרויסע קאַמער אַרײנצושטעלן וועגן.

אַ באַזונדער אָרט איז פאַראַן אַוועקצולײגן די אַרבעט מאַכשירים : לאָפּאַטעס, קילאָפּאַן, "אוביאַטשעס„, "נאָשעס„, לײסטן, שטריק, "גראַביעס„ בעזעמער, דרענגער, זעגן, העק און האַמערס.

אויפן שעטעך געפינען זיך אויך כורוועס, פונדאַמענטן, גריבער פון צעשטערטע קאַזאַרמע מויערן. די לײדיקע שטיקער פעלד ווערן אויסגענוצט פאַר היי און סעדער.

ס'זענען אויך פאַראַן אין לאַגער ספּעציעלע אײנגעריכטעטע פּונקטן, אַרומגענומען מיט שטעכיקע דראָט, אַוועקצושטעלן פּולעמיאָטן, האַרמאַטן, ווען ס'וועט זײן נויטיק אין פאַל פון אַ בונט פון די געפאַנגענע.

דער שאָסײ פאַרן לאַגער איז אין גרעסטן טײל אָפּגעשלאָסן פאַר דער ציווילער באַפעלקערונג. אַפילע שווער אָנגעלאָדענע וועגן מיט קלעצער פאַרן „טאַרטאַק", וועלכער געפינט זיך נישט ווײט פון לאַגער, לאָזט מען נישט אַדורך. די גאַנצע שטעטלשע און דאָרפישע באַפעלקערונג, וועלכע וווינט אַרום לאַגער, איז טעראָריזירט. ס'איז אַרויס אַ ספּעציעלע פאַראָרדנונג פון פאָלעסיער וואָיעוואָדע אַז פאַר אָנרירן די דראָט-פאַרצוימונגען, טוען אַ בליק אין לאַגער אַרײן אָדער אויף אַ געפאַנגענעם — דראָט טפיסע, געלט-שטראָפן און אויך אַרײנגעוואָרפן צו ווערן אין קאָנצענטראַציע-לאַגער...

די וואַך אין לאַגער האַלט'אַ גרויסער פּאָליציי - אַפּאַראַט (אויף יעדן 2-טן געפאַנגענעם 1 פּאָליציאַנט). די פּאָליציאַנטן באַשטײען פון ייִנגע מענטשן וואָס האָבן געענדיקט די פּאָליציי-שולע. זײער ערשטן פּראַקטישן עקזאַמען, פון טרײ דינען דעם פּוילישן פאַשיזם באַלײגן זײ אין... קאָנצענ-טראַציע-לאַגער.

הויפּט - קאָמאַנדאַנט פון לאַגער איז פּולקאָווניק קאַסטעק ביערנאַצקי, קאָמאַנדאַנט אויפן אָרט איז אַ פּאָליציי - אינספּעקטאָר. דאָס ערשטע האַלבע יאָר איז געוועזן דער פּויזנער פּאָליציי-קאָמענדאַנט באָלעסלאַוו גרעפּנער. אַכדעם דער לעמבערגער פּאָליציי-אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלאַ. אַכוץ אינ-ספּעקטאָר איז פאַראַן אַ קאָמיסאַר אַלס פאַרטרעטער פון אינספּעקטאָר און אַ קאָמענדאַנט איבער דער פּאָליציי - וואַך דער אַספּיראַנט פּיאָטר יאַרזשעצ-קי. פאַר דעם מינדעסטן נישט אויספירן גענוי און פּינקטלעך קײן באַפעל, אָדער לײכטער זיך צו באַציען צו אַ יעפאַנגענעם, באַשטראָפט דער אַספּיראַנט די פּאָליציאַנטן שטרענג. די פּאָליציאַנטן זענען אַרומגערינגלט מיט אַן אײזערנער דיסציפּלין — אַרויסגײן פון לאַ'ער אין שטעטל אַרײן קענען זײ נאָר דורך אַ ספּעציעלער שריפטלעכער דערלויבעניש (פּשעפּוסטקע).

אַכוץ דער אינערלעכער פּאָליציי-וואַך איז פאַראַן אַ אויסערלעכע לאַגער-וואַך וואָס באַשטײט פון איבערגעטועטע אין ציווילע קלײדער פּאָליציי - אַגענטן ("שפּיצלעס„) מיט מונדירטע פּאָליציאַנטן. זײ האָבן וואַך בײם באַן און אין שטעטל. באַווײזט זיך בײם באַן אַן אומבאַקאַנטער מענטש, ווערט ער גלײך פאַרהאַלטן און אונטער אַ פּאָליציי-וואַך אָפּגעפירט אין קאָמיסאַריאַט. קומען קרובֿים פון די געפאַנגענע ווערן זײ העכסטנס צוגעלאָזן צום אינס-פּעקטאָר באַוואַכט און אָפּגעפירט צום באַן.

קײן בערעזע ווערן געשיקט 3 מינים פּאָליטישע פאַרברעכער:

1) אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן (או. אָ. נ., טיילווייז „אונדא");
2) קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן (צווישן די קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן זענען פאַראַן 4 פעלקער: פּאָלאַקן, יידן, אוקראַינער און ווייסרוסן);
3) פּוילישע נאַציאָנאַליסטן, הויפּטזעכלעך פון נ. אָ. ר. און איינצעלנע פון דער אַלטער ענדעקישער פּאַרטיי.

די לעצטע ווערן געשיקט קיין בערעזע: אַבוי, צוליב קליקן-רייבונגען אינם פאַשיסטישן לאַגער גופא און טיילווייזע סאָציאַלע מאָטיוון, אויך צוליב דעם אַז זיי זאָלן דינען ווי אַ דעק-מאַנטל פאַרן פּוילישן פאַשיזם לעגאַבע פּוילן און אויסלאַנד.

— נאַט זעט! מיר פאַרפאָלגן נישט בלויז קיין קאָמוניסטן און די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן וועלכע שטרעבן "אָפּצורייסן„ שטיקער פון אונזער לאַנד. — די "גערעכטיקייט„ פאַרמיידט אַפילע נישט די אייגענע "נאַראָדאָוועצעס", אויב זיי זינדיקן קעגן דער... סאַנאַציע-קליקע.

דער צוזאַמענשטעל אין לאַגער איז אַזאַ:

די גרעסטע מערהייט בילדן די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן, אויפן צווייטן אָרט זענען קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן, דאָס דריטע אָרט פאַרנעמען די פּוילישע נאַציאָנאַליסטן. ס'זענען פאַראַן צייטן (אָפּטמאָל לאַנגע כאַדאָשים) אַז אין בערעזע געפינען זיך בלויז די ערשטע צוויי פּאָליטישע ריכטונגען אָן פּוילישע נאַציאָנאַליסטן.

דער אויפן ווי אַזוי דער פּוילישער פאַשיזם פאַנגט מענטשן קיין בערעזע, איז אַ גאַנץ אָריגינעלער. דער פּאָליטיש נישט „קאָשערער" בירגער ווערט איבערגעפאַלן פון פּאָליציי-אַגענטן אין גאַס אָדער אין זיין וווינונג. ער ווערט אָפּגעפירט אין פּאָליציי. מ'פאַרפירט נישט קיין שום אויספאָרשונג. מ'דערלאַנגט אים אונטערצושרייבן אַ בריוול פון וואָיעוואָדע אַז דער באַטרעפנדער ווערט אָנערקענט פאַר „שעדלעך צו דערהאַלטן די רו" און מען פירט אים אָפּ אין קאָנצענטראַציע"לאַגער. דאָרטן דערלאַנגט מען אים אַ שטיקל פּאַפּיר אונטערצושרייבן אַז ער איז פאַרהאַלטן אויף 3 כאַדאָשים.

ווען ס'ענדיקט זיך דער ערשטער טערמין דערלאַנגט מען דעם געפאַנגענעם אויפסניי אַ פאַרלענגערונג אויף „נייע" 3 כאַדאָשים. און אַזוי קעסיידער. פּונקט ווי דאָס אַרעסטירן איז אויך די באַפרייונג פון קאָנצענטראַציע-לאַ:ער אַ פלוצלונ:דיקע — זי הענגט אָפּ פון ווילן פון אינערן-מיניסטעריום.

„מיר גלויבן נישט אין קיין געטער"!

(ערשטער צוזאַמענטרעף צווישן די קאָמוניסטישע און אַנטי-פאַשיסטישע געפאַנגענע אין בערעזע)

זומער 1934. די ערשטע וואָכן אין פּוילישן קאָנצענטראַציע-לאַגער: אַ טומל, אַ גערודער. יעדן טאָג ברענגט מען נייע געפאַנגענע, געשמידטע אין קייטן, באַוואַקסענע מיט בערד, הונגעריקע, ברודיקע, פון לאַנגע נעכט אַרומוואַל.ערן זיך איבער די שמוציקע אַרעסטן און עטאַפּ-פּונקטן. און צום סוף — אין סכוירע-וואַגאָנען געשלעפּט ווי בעהיימעס קיין בערעזע. די מענטשן זענען

געוועזן אין פארשיידענעם עלטער, פון פארשיידענעם אויסזען, יינגע און **אלטע.**

מ'האט געבראכט אוקראינער, ווייסרוסן, פאלאקן, יידן. א געמיש פון פארשיידענע שפראכן פון פארשיידענע מינים פון אידעאלאגיעס. פון **פרא-**פעסיעס: ארבעטער, פויערים, זשורנאליסטן, אדוואקאטן, שרייבער, פאעטן, אינזשיניערן, דאקטוירים, כעמיקער, סטודענטן און לערער.

די ארעסט-פונקטן אין אלע ווינקלען פון לאנד זענען געוועזן פול מיט פאליטיש - פארדעכטיקע ארעסטירטע. פאר דער רעגירונג פון פרעמיער קאזלאווסקי איז דער שאם אויפן אינערן-מיניסטער פיעראצקי אויסגענוצט געווארן ווי א זעלטענע געלעגנהייט בלוטיק זיך אפצורעכענען מיט די קעג-נער, אדורכצופירן „פאציפיקאציעס" צו פארפירן א ניי ביסל פראצעסן. און הויפטזעכלעך — צו עפענען דעם שוין פון לאנג צוגעגרייטן קאנצענטראציע-לאגער.

מ'האט געבראכט קיין בערעזע מענטשן פון ווארשע און פון קראקע, פון לעמבערג און פון נאוואגראדעק, פון לאדז און פון קאלאמיי, פון בראד און פון טשענסטאכאוו, פון לוצק און פון פויזן און פון ווו נישט?

דער קאמוניסטישער און אנטיפאשיסטישער צוזאמענשטעל אינם לא-גער איז געוועזן אזא אז פון יעדן געגנט אין לאנד האט מען געבראכט צו איינצלנע מענטשן. זעלטן האט זיך איינער מיטן צווייטן געקענט. דערצו איז נאך צוגעקומען דער שרעקלעכער טעראר. די שוועריקייטן זיך צו פאר-שטענדיקן אזוי, אז אין די ערשטע וואכן איז געוועזן אוממעגלעך פעסטצו-שטעלן ווער און וויפיל קאמוניסטן און אנטיפאשיסטן געפינען זיך אין בע-רעזע:

אין די ערשטע וואכן איז די אדמיניסטראציע פון לאגער געוועזן ווי צוטומלט. די ארבעט איז נאך נישט געוועזן ארגאניזירט. מ'איז געשלאפן אויף דער נאקעטער אספאלט פאדלאגע. געגעסן האט מען אויף דער ערד.

די איינציקע פראקטיק פון דער פאליציי איז באשטאנען אין מוירעדיק שלאגן די געפאנגענע מיטן גומי-שטעקן.

דער אינספעקטאר באלעסלאוו גרעפנער האט געארבעט פון פארטאג ביז אין שפעטן אוונט און רערפינדן נייע סאדיסטישע מעטאדן, צו קענען וואס מער און בעסער פייניקן די געפאנגענע.

דער גייסטיקער פאטער און הויפט-קאמענדאנט פון לאגער, פולקאוו-ניק קאסטעק ביערנאצקי, איז יעדע פאר טעג געקומען אין לאגער און קאנ-טראלירט צו דער טעראר און סאדיסטישע פייניקונגען ווערן גוט אדורכגע-פירט...

אויף דער 3-טער וואך האט גרעפנער דערקלערט, אז אלע זונטיק וועלן אלע געפאנגענע מוזן גיין אין קלויסטער.

„דא אין בערעזע — האט גרעפנער געזאגט — אנערקענט מען נישט קיין שום איבערצייגונגען." „טפילע טון אין קלויסטער מוזן אלע געפאנגענע אבוז יידן, וועלכע געהערן נישט צום קאטוילישן גלויבן".

דערפאר האבן די „גאטלאזע" יידן געמוזט ארבעטן ביים אויפשטעלן דעם „אלטאר" און ווען די געפאנגענע האבן זיך געפונען אין קלויסטער האט מען די יידן איבערגעגעבן דעם פאליציאנט פאסאווסקי („מוכא") וועלכער האט די גאנצע צייט פון דער טפילע אויסגעפירט מיט די יידן א ספעציעלע פייניקונגס-„גימנאסטיק".

מיט א וואך שפעטער, אין א זונטיק, פארן גיין אין קלויסטער, האט

גרעפּער דערקלערט די געפאַנגענע, אַז ווער ס'וועט זיך מעלדן אַלס „נישט-גלויביקער" וועט באַפרייט ווערן פון צו גיין אין קלויסטער.

דאַמאָלט האָבן די געפאַנגענע, וועלכע זענען געשיקט געוואָרן קיין בערעזע פאַר קאָמוניסטישער און אַנטיפאַשיסטישער טעטיקייט דערקלערט: „מיר גלויבן נישט אין קיין גאָט"! אַרויסגעטרעטן פון דער אַלגעמיינער רייע און זיך געשטעלט אין אַ באַזונדערע פרייִדענקער רייע.

ערש דעמאָלט האָט יעדער קאָמוניסט און אַנטיפאַשיסט דערזען ווער ס'איז זיין כאַווער. אין דער רייע פון די פרייִדענקער איז געווען אַ געמיש פון אוקראַינער, ווייסרוסן, פאָלאַקן און יידן. יעדער האָט מיט וואַרעמע בליקן געקוקט אויף זיין ביז איצטיקן אומבאַקאַנטן כאַווער, וועלכער ליידט פאַר דער זעלבער אידעע. אויפן האַרצן איז געוואָרן לייכטער און מונטערער.

די אַדמיניסטראַציע פון לאַגער האָט די „גאָטלאָזע" געפאַנגענע שטאַרקער געפייניקט. אין די זונטיקס האָבן זיי געמוזט אויספירן פאַרשידענע אַרבעטן. אָפטמאָל אין וואָכנדיקע טעג האָבן זיי געמוזט אַרבעטן אַפילו דאַמאָלט ווען די גלויביקע האָבן געענדיקט די אַרבעט אָבער קיינער איז צוליב דעם נישט געוואָרן קיין גלויביקער....

יעדן זונטיק ווען די נאַציאָנאַליסטן זענען אַוועק „גאָט בעטן" איז פאַר דער וואַך פּאָליציאַנטן געוואָרן קלאָר אַז די וואָס זענען איבערגעבליבן זענען דאָך „פרייִדענקער" און בעמיילע — קאָמוניסטן.

נו, האָבן זיך אָנגעהויבן נייע פייניקונגען. שווערע אַרבעטן, און פאַרשיידענע פראַגן אויף רעליגיעזע טעמעס.

איינמאָל האָט אַ פּאָליציאַנט געפרעגט דעם אוקראַינישן פויער מיקיטשוק.

— דו גלויבסט אין גאָט?

— ניין, — האָט מיקיטשוק דרייסט געענטפערט.

— טאָ אין וועמען גלייבסטו יאָ? — האָט דער פּאָליציאַנט ווייטער געפרעגט.

— איך גלויב אין מיינע אייגענע קויכעס!

— אַזוי! — האָט דער פּאָליציאַנט זיך געוווּנדערט, — דו ביסט אַ קלוגער! דו גלויבסט אין דיינע קויכעס! דאָס הייסט, דו האָסט קויעך! טאָ מאַך: „פּאַדני"! „פּאָווסטאַן"! „פּאַלן"! „אויפשטיין"!

און דער אוקראַינישער פויער מיקיטשיק פון אַ דערפל אין וואָלין איז „געפאַלן", ער איז אָבער אויך אויפגעשטאַנען...

א טאָג בערעזע

אין בערעזע מוז שטענדיק דאָס אויער פון געפאַנגענעם זיין אָנגעשטעלט אויף צו דערהערן דעם „פייף". אַ פייף אין בערעזע — דאָס באַדייט אַ באַפעל.

די טאַליאָנים האָבן איינגעפירט אָנשטאָט צו מעלדן אַ באַפעל מינדלעך — טוען זיי דאָס דורך אַ פייף.

אַז מען דערהערט אַ ערשטן פייף. דאָס באַדייט „באַטשנאָשטש". דאַמאָלט מוזן אַלע געפאַנגענע, אָן אונטערשייד וואָס ער טוט, צי ער געפינט זיך אויפן שאָסיי ביי דער אַרבעט, טראָגט „נאָשעס" ערד, שטופּט שווערע,

אַנגעלאָרענע וועגן, צי ער געפינט זיך אין קאַמער, ליגט אויף דער פּאָדלאָגע,
צי ער רוימט, אָדער טוט אַן אַנדערע אַרבעט, — איבעררייסן זיין אַרבעט און
מאָמענטאַל זיך שטעלן אויף „באַטשנאָשטש“.

4 ביינאַכט (אָפּטמאָל 3 אַ זייגער) ס'הערט זיך אַ פּייף. און דער געהע-
נעם-טאָג אויף דער פּוילישער קאַטאָרגע אין בערעזע פאַנגט זיך אָן. ווי נאָר
ס'דערהערט זיך דער פּייף, מוזן אַלע געפאַנגענע זיך אויפרייסן פון שלאָף,
שנעל זיך אַראָפּגליטשן פון די שטרוי-זעק און זיך אויסשטעלן אין איין לאַנגע
רייע אויף „באַטשנאָשטש“.

מיט אַ פאַרשייטן אימפּעט, פּראַלן זיך אויף די טירן פון די קאַמערן,
ס'באַווייזט זיך די פּאָליציי-וואַך מיטן קאָמענדאַנט בעראָש. ס'הערט זיך אַ
באַפעל.

„אָדליטש“ ! (אָפּציילן).

טרעפט, אַז אַ געפאַנגענער איז פאַרשלאָפן און ער געדענקט נישט אַרויס-
צוזאָגן דעם ריכטיקן נומער וואָס ס'פאַלט אויף אים אויס — דאַן, אַכוץ באַ-
ליידיקונגען פון ערגסטן מין — מוז ער אויספירן אין די וועש, אַ צען פופצן
מאָל „פּאַדני“! „פּאָווסטאַן“!

אָפּגעציילט די געפאַנגענע, הערט זיך אַ צווייטער פּייף, אַ צייכן אַז
מ'דאַרף איינלייגן דאָס לייקעך מיט דער קאָלדרע אין אַ פּירקאַנטיקע „קאַסט-
קע“, אויסציען דעם שטרוי-זאַק גלייך ווי אַ ברעט.

מ'באַווייזט נישט אין אָרדנונג צו ברענגען דאָס געלעגער — שוין
שניידט דורך די לופט אַ דריטער פּייף — אַ סימען מ'דאַרף זיך אָנטוען. ווי
היישעריקן פאַלן אַרויס די געפאַנגענע פון די קאַמערן און וואַרפן זיך אין קאָ-
רידאָר צו די בענק, וווּ ס'ליגן די מאַלבושים. מ'וויל וואָס פריער כאַפּן די
מאַלבושים, ווייל אויף אָנצוטוען גיט מען עטלעכע סעקונדן. ביים אומקערן
זיך אין קאַמער מיטן פּעקל מאַלבושים אין די הענט, איז אַ גרויסער גע-
דראַנג. יעדער וויל וואָס פריער צוקומען צו זיין שטרוי-זאַק. מיט אַ אויטאָ-
מאַטישער שנעלקייט באַוועגט יעדער געפאַנגענער מיט די הענט און ציט
אויף זיך אַרויף די שיך און מאַלבושים. דערביי איז פאַרבאָטן אָנצושפּאַרן
דעם קערפּער אין דער „פּריטשע“, אָדער פענסטער. דאָס איינציקע אָרט פון
„באַסוועם“ זיך אָנטוען איז אויף דער פּאָדלאָגע... צוליב דעם קאַרגן ליכט
אין קאַמער דערזעט מען נישט אַדורכצוציען די שניר-בענדלעך פון די שיך.
באַלד הערט זיך דער פערטער פּייף באַגלייט מיטן באַפעל „אַרויסצולויפן
צום וואַשן“ !

און אַלע געפאַנגענע, אַ טייל נאָך נישט קיין אָנגעטוענע, געטריבן ווי
פון אַן ערד - ציטערניש, מיט די מאַנאַשקעס אין די הענט, שיטן
זיך אַרויס פון די קאַמערן ווי קאַרטאָפל פון אַ זאַק. אַראָפּ אויפן קאַ-
זאַרמע הויף, אויפן הויף שטעלן זיך אַלע אויס אין 2 רייען. ס'דערהערט זיך
ווידער אַ פּייף. אַלע געפאַנגענע לויפן צו די פעסלעך אָנצוגיסן וואַסער.
מ'באַווייזט זיך נישט אָפּצוּוואַשן — ווידער אַ פּייף. אויפסניי זיך אויס-
שטעלן אין מיליטערישע רייען. ווידער אַמאָל אַ פּייף. די געפאַנגענע מוזן
לויפן גאַלאָפּ אין די קאַמערן אַריין. און איידער מען באַווייזט אַוועק צו לייגן
דאָס האַנטיכל — אויפסניי אַ פּייף און שוין מוז מען לויפן אַראָפּ אין פּאַר-
טער, אין קיך, עסן „פרישטיק“. ס'דויערט נישט קיין צען מינוט און אַלע
געפאַנגענע ווערן דורך אַ נייעם פּייף צוריק אַרויפגעטריבן אין די קאַמערן.
יעדער מוז „פאַריכטן“ זיין שטרוי-זאַק און „קאַסטקע“. באַלד ווערט מען

אַרויסגעלאָזט אין קלאָזעט. מ'באַווייזט זיך נישט אומצוקערן אין קאַמער — אַ נייער פייף. אַ באַפעל. „אַרויסלויפן אויפן הויף צו דער פרימאָרגן-זביורקע".

דער זייגער איז נאָך נישט קיין גאַנצע 5 און די געפאַנגענע זענען שוין אַזויפיל מאָל געטריבן און געפייניקט געוואָרן.

ס'הייבט זיך אָן די צערעמאָניע מיט מיליטערישע מושטירונג מיט „באַטשנאַשטש". באַלד קומט פאַר דער פרימאָרגן „ראַפּאָרט" מיט שטראָפונגען און אַרבעט פאַרטיילונג.

דער זייגער איז 5.20 פאַרטאָג הייבט זיך אָן די „גימנאַסטיק". ס'איז נאָך נישט קיין 6 אַ זייגער די געפאַנגענע פילן זיך שוין גוט פאַרמאַטערט. פון דעם „ספּאָרט" און לויפעניש הייבט זיך ערשט אָן דער אַרבעטס-טאָג. 11.30 איז מיטאָג-איבעריים. ביז די געפאַנגענע קומען אין די קאַמערן אַריין, איז שוין דער זייגער 12. קליינע געציילטע מינוטן ווערט געגעבן אויף אָפּ-צועסן דאָס „מיטאָג". אָפּגעוואַשן די קיילעס, מ'באַווייזט נישט אָפּציעטע-מען, שוין הערט זיך דאָס פייפל, באַגלייט מיטן פּאָליציישן שטרענגן באַפעל:

„גרייטן זיך צו דער אַרבעט"!

6 אַ זייגער (אָפּטמאָל 7, 8 אָוונט) ווערן די געפאַנגענע צוריקגעבראַכט פון דער אַרבעט. ווייטער אַ לויפעניש, ווייטער אַ יאָגעניש. ווייטער „באַטש-נאַשטש", ווייטער פייניקונגען.

— פאַלן! אויפשטיין!

—זיצן! פאַלן!

ביז ס'קומט דאָס „אויסגעבאַלעמטע"... אָוונט פייפל:

אַ באַפעל :

— אויסטועון די מאַלבושים !

— שטעלן זיך אויף „באַטשנאַשטש" צום „אַפּעל" !

— לייגן זיך שלאָפן !

די מידע קערפּערס פון די געפאַנגענע פאַלן אויף די שטרוי-זעק ווי שווערע קלעצער אונטער דער זעג ...

ס'איז אַוועק „אַ טאָג אין בערעזע".

„גימנאַסטיק"

— מאַרשירן!

— איינס! צוויי! דריי! פיר! לינקס!

— איינס! צוויי! איינס! צוויי!

— פאַלן! אויפשטיין!

— „ביעגעם"! מאַרש!

— צוריק!
— נישט אָנרירן מיט די פּיענטעס די ערד!
— שטעלן זיך אויף די שפּיץ פינגער!
— זיצן אין דער לופט!
— אָנכאַפּן מיט די הענט די קנעכלען פון די פיס!
— מאַרשירן!
— איינס! צוויי! לינקס! איינס! צוויי!
— זיצן! אויפשטיין! פאַלן! אויפשטיין!
— לויפן! אויפשטיין! פאַלן! אויפשטיין!
— לויפן! זיצן! לויפן! פאַלן! אויפשטיין!
— אויסציען זיך אויף דער ערד!
— נישט אָנשפּאַרן דעם בויך אויף דער ערד!
— אונטערשפּאַרן דעם קערפּער מיט די הענט!
— איינס! צוויי! איינס! צוויי!
— מיר וועלן אייך, „אָפּערמעס", אויסלערנען ווי אַזוי צו מאַכן גימ-נאַסטיק!...
— דער אַרעסטירטער נומער 89... „ביעגעם" צו מיר!
— מאָרגן אינדערפרי שטעל איך דעם אַרעסטירטן צום שטראָף-ראַפּאָרט פאַר נישט אויספירן גוט די גימנאַסטיק.
— מיר, פּאָליציאַנטן, וועלן זיך מיט אייך מעלוכע-פאַרברעכער נישט שפּילן!
— „ביעגעם" צוריק אין דער ריי!
— ווער לאַכט דאָס דאָרט אין דער ריי?
איך וועל אייך, הינטישע צורעס, ווייזן אַ לאַכן, אַז ס'וועט אייך אָנגעמען אַ געוויין...
— „ביעגעם"! מאַרש! איינס! צוויי!
— די קעפּ אין דער הויך!
— הינטיש בלוט, מאַרשירן אַזוי ווי זיי וואָלטן געגאַנגען נאָך אַ לעוואַיע קאַראַוואַן...
— קאַנאַליעס! מיר, פּאָליציאַנטן, וועלן אייך אויסלערנען צו זיין גע-האָרכזאַם!

⁂

אין די פינסטערע, גרויע פּאַרטאָגן, אונטערן רעגן, שניי און בלאָטעס, ווינטן און פרעסט, ווערן טאָג-טעגלעך די געפאַנגענע אַרויסגעטריבן אויפן אַרומגעצוימטן קאַזאַרמע-הויף — צו דער פּייניקונגס-גימנאַסטיק. „גימנאַס-טיק" — דאָס איז אַ טייל פון טאָג-פּראָגראַם אין בערעזע. — דער ציל איז: נאָך פאַרן אָנהויב די קאַטאָרגע-אַרבעט, צו פאַרמאַטערן די געפאַנגענע.

די גימנאַסטיק דויערט אַ שאָ צייט. די דיסציפּלין איז זייער אַ שטרענ-גע און קומט פאַר אונטער דער אויפזיכט פון די העכערע באַאַמטע. געצוווּנגען צו דער גימנאַסטיק ווערן אַלע געפאַנ־יענע יונגע און אַלטע, געזונטע און קראַנקע. מען מאַכט גימנאַסטיק מיט צעקאַלעטשעטע אייוורים, מיט פאַרבאַנ-דאַזשירטע קעפּ. זעלטן, אַז דער לאַגער-פעלדשער באַפרייט פון גימנאַסטיק אַ געפאַנגענעם — אויב שוין יאָ, איז דאָס נאָר אויף עטלעכע טעג און נאָכדעם מעגן די וואונדן נאָך נישט זיין פאַרהיילט, טרייבט מען דעם קראַנקן ווידער אויף גימנאַסטיק. די גימנאַסטישע איבונגען דינען אויך, ווי אַ פאַרווייַלונג פאַר די העכערע און נידעריקע פּאָליציי-באַאַמטע און צו זעטיקן זייער קאָמו-ניסטן- און ראַסן-האַס.

מ׳פאָרט צוזאַמען אַ יידישן קאָמוניסט מיט אַ פּוילישן, אָדער אוקראַינישן נאַציאָנאַליסט.

מ׳באַפעלט אויפהויבן איינער דעם צווייטן אויף די פּלייצעס, פאַרשטענד-לעך, אַז דער פּוילישער „נאַראָדוויעץ" אָדער אוקראַינישער או. א. נ. טוט דאָס גערן, ער טרייסלט גוט אויס דעם קערפּער פון דעם יידישן געפאַנגענעם. די נאַטשאַלסטווע ווילט זיך ביי דעם „נומער" און די נאַציאָנאַליסטן האָבן דערביי אַ געלעגנהייט אָפּצורעכענען זיך מיט קאָמוניסטן — און אונטער-צוכאַנפּענען זיך דער אַדמיניסטראַציע.

ביי דעם ראַצבישן פּאָליציאַנט מאַרקאָווסקי, דער קאָמענדאַנט פון ארעס-טאַנטן-בלאָק איז דער באַליבטסטער „נומער" פון דער „גימנאַסטיק" געווען, ווען ער האָט צוזאַמענגעפּאָרט דעם אויסגעמאַטערטן פּראָלעטאַרישן געפאַנגע-נעם מאָטל זאַלאַטאַוו מיט דעם הויכן, ברייטביינינקן אוקראַינישן נאַציאָנאַ-ליסט — אַלעקסי. דער לעצטער האָט גוט „אויסגימנאַסטיקירט" זאַלאַטאַווס פּלייצעס...

•

מען מעלדעט זיך

אויף יעדן טריט און שריט ווי נור דער געפאַנגענער טוט זיך אַ ריר מוז ער זיך מעלדן צום וואַך פּאָליציאַנט.

ער מוז זיך מעלדן ביי דער אַרבעט. ווען ער דאַרף דערלייידיקן דעם נאַ-טירלעכן געברויך. ער מוז זיך מעלדן און בעטן אַ דערלויבעניש, ווען ער דאַרף זיך פאַרבינדן די אויפגעלאָזענע שיך-בענדלעך. ער מוז זיך מעלדן, ווען ער דאַרף אויסטוישן אַ לאַפּאַטע, ווען ס׳איז אים הייס און ער וויל אויס-טוען די מאַרינאַרקע, אָדער פאַרקערט, אַז ס׳איז אים קאַלט, אָדער ס׳פאַלט אַ רעגן און ער וויל אָנטוען די מאַרינאַרקע (נישט שטענדיק דערלויבט מען).

די מעלדונגס-פּראָצעדור מוז דער געפאַנגענער אויך אָדורך גיין אפילו ווען ער געפינט זיך אין דער געביידע פון לאַגער.

ס׳האָט זיך אים אָפּגעריסן אַ קנעפּל, ער דאַרף דאָס צוריק אָנייען. מוז

ער זיך מעלדן. ער דאַרף אַראָפּגיין אין פּאַרטער, אין קיך נאָך אַ בעזעם צו רייניקן דעם קאַמער, מוז ער זיך מעלדן. און אַז ער קערט זיך אום צוריק, מוז ער זיך אויפסניי מעלדן מיט דער גאַנצער אָפּיציעלקייט.

דאָס מעלדן זיך איז נישט אַזוי איינפאַך. דער געפאַנגענער מוז פון קאַמער, אָדער פון דעם אָרט, ווו ער שטייט, מאַרשירן „לויפנדיק" צום וואַך־פּאָליציאַנט. 10 טריט פאַרן פּאָליציאַנט מוז ער בלייבן שטיין אויף "באַטש־נאַשטש„ און זיך מעלדן מיט דעם באַשטימטן נוסעך :

— הערן קאָמענדאַנט !

דער אַרעסטירטער דער און דער מעלדעט געהאָרכזאַם, אַז ס'האָט זיך אים אָפּגעריסן אַ קנעפּל פון... די הויזן און בעט געהאָרכזאַם אַ דערלויבעניש צו גיין אין קאַנצעלאַריע נאָך אַ שטיקל פאָדים.

אָדער :

— ה' קאָמענדאַנט !

דער אַרעסטירטער מעלדעט געהאָרכזאַם אַז ער קערט זיך צוריק פון... אָננייען אַ קנעפּל. און בעט געהאָרכזאַם אַ דערלויבעניש אַריינצוגיין אין זיין קאַמער נומער 3.

וויפיל פּאָליציאַנטן דער געפאַנגענער טרעפט אָן אויפן וועג מוז ער זיך שטעלן אויף „באַטשנאַשטש" און יעדן איינעם מעלדן וואָס ס'איז אים גע־שען, ווו ער וויל גיין און ביי יעדן באַזונדער בעטן אַ דערלויבעניש אים אַדורכצולאָזן. ווען אַ געפאַנגענער געפינט זיך אין קאַמער און דאַרף גיין אין קאַנצעלאַריע, וואָס געפינט זיך אין פּאַרטער מוז ער זיך מעלדן צו 4 וואַך פּאָליציאַנטן (אַ חוץ וואָס ער קען טרעפן אויפן וועג וועלכע געהערן נישט צו דער וואַך) אַזוי אַז הין און צוריק מוז זיך דער געפאַנגענער 8 מאָל שטעלן אויף „באַטשנאַשטש", 8 מאָל מעלדן און 8 מאָל בעטן אַ דערלוי־בעניש אים אַדורכצולאָזן.

ביי דעם דאָזיקן מעלדן ווערן אויסגעפירט פאַרשיידענע פייניקונגען פון די פּאָליציאַנטן וועלכע ס'איז אומעטיק און האָבן נישט וואָס צו טון ; מאַכן זיי זיך פרייליעך מיט די שוצלאָזע געפאַנגענע און זעטיקן דערביי זייער סאַ־דיזם ...

דער פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער מאָרדכע בוימקאָלער האָט נישט גע־וואָלט ביים מעלדן זיך צום אינספּעקטאָר באַנוצן דאָס וואָרט „איך בעט גע־האָרכזאַם", צוליב דעם האָט ער לאַנגע וואָכן נישט געקענט דערליידיקן פאַר זיך די נויטיקסטע איניאָנים.

מילויפט — „ביעגעם"

די גאַנצע צייט וואָס אַ געפאַנגענער געפינט זיך אין בערעזע — מוז ער אויספירן יעדן טריט לויפנדיק „ביעגעם".

געוועזן איז דאָס אַזוי :

איינמאָל אין אַ פרייטאָגדיקן טאָג סאָף סעפּטעמבער 1934, די געפאַנ־גענע האָבן זיך דאַמאָלט געפינען אויפן שאָסיי ביי דער אַרבעט. דער טאָג איז געוועזן אַ שיינער. די זון האָט געוואַרעמט די לייבער פון די פאַרפייניקטע געפאַנגענע.

שטייענדיק ביים גראָבן פון אַ קאַנאַל האָט מען באַמערקט ווי פון דער זייט שאָסיי קומען אָן 3 פערזאָן געקליידעט ווי ווייסרוסישע פויערים און איינער האַלט אין האַנט אַ פאָטאָגראַפישן אַפּאַראַט.

— נישט אומקוקן זיך! — אַרבעטן! — האָט זיך געהערט אַ פּאָלי-ציישער באַפעל.

דער באַפעל „נישט אומקוקן זיך" איז אָבער נישט געווען אימשטאַנד צו דערשטיקן די גרויסע נייגעריקייט פון די געפאַנגענע. אַלע ווײַלע האָט אַן אַנדערער געפאַנגענער פון אונטער דער לאָפּאַטע „אַפּערגעגאַנוועט" אַ בליק אין דער ריכטונג צו די 3 געקליידעטע ווייסרוסישע פויערים. וואָס מער די דריי פּערזאָן האָבן זיך דערנענטערט צום אַרבעטס-פּלאַץ, אַלץ מער האָבן זיך די געפאַנגענע איבערצייגט, אַז... דאָס זענען נישט קיין „ווייסרוסישע פויערים". פון די „ווייסרוסישע פויערשע קליידער" האָט אַרויסגעקוקט... דאָס שוין באַקאַנטע געזיכט פון הויפּט-קאָמענדאַנט פון לאַגער.

אַלעמען איז געוואָרן קלאָר: קאַסטעק ביערנאַצקי מיט צוויי באַגלייטער זענען געקומען פאַרקליידעט אַלס „ווייסרוסישע פויערים" אויף אַ פרײַלעכע עקסקורסיע אין קאָנצענטראַציע לאַגער.

— איבערייסן די אַרבעט!

— שטעלן זיך אויף „באַטשנאָשטש"! — האָט זיך געהערט אַ פּאָלי-ציישער באַפעל.

די געפאַנגענע מיט די לאָפּאַטעס, ברעכאײַזנס און „נאַשעס" אין די הענט האָבן זיך געשטעלט „אויף באַטשנאָשטש".

קאַסטעק הערט אויס דעם פּאָליצייאישן „ראַפּאָרט".

ס'הערט זיך אַ באַפעל.

— ווײַטער אַרבעטן!

קאַסטעק ביערנאַצקי צוזאַמען מיט זײַנע באַגלייטער קוקן זיך צו מיט צופרידענע געזיכטער. אויף די אויסגעמאָגערטע, פאַרמאַטערטע געפאַנגענע. זיי מאַכן עטלעכע פאָטאָגראַפישע אויפנאַמעס און פאַרלאָזן דעם שאָסיי...

די געפאַנגענע האָבן שוין געוווסט, אַז ווען דער הויפּט-קאָמענדאַנט פון בערעזע קומט אויף אַ באַזוך, לאָזט ער אַלעמאָל איבער אַ „מאַטאָנע".

דאָסמאָל איז די „מאַטאָנע" געווען אַזאַ:

קומענדיק אין לאַגער אַריין פון דער אַרבעט האָט אינספּעקטאָר גרעפנער דערקלערט פאָלגנדיקס:

— לויטן באַפעל פון הויפּט-קאָמאַנדאַנט פון לאַגער פּולקאָוו-ניק קאַסטעק ביערנאַצקי, מוזן פון היינט אָן, אַלע געפאַנגענע אויס-פירן יעדן טריט ל ו י פ נ ד י ק „ביעגעם". אויב אַ געפאַנגענער וועט נישט ווי געהעריק לויפן אָדער מאַכן דעם „אָנשטעל" אַז ער קען נישט לויפן, וועט ער באַשטראָפט ווערן מיט „קאַרצער" אָדער מיט אַנדערע שטראָפן, וועלכע ס'זעט פאָר דער רעגולאַמין פון לאַגער.

פון דאַמאָלט אָן האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירן אין בערעזע אַ נאָר-מאַלער פוס-טריט — אַלץ מוז אויסגעפירט ווערן לויפנדיק. „ביעגעם" מוז מען זיך אָנטון אין דער פרי און אויסטוען זיך צום שלאָפן גיין. „ביעגעם" עסן, וואַשן זיך. וואַשן די קיילעם. לויפן מוז מען אין קלאָזעט אַריין, און צוריק, „ביעגעם", לויפן אויף דער זביורקע, צו דער אַרבעט און נאָך אַ גאַנצן טאָג שווערער אַרבעט, מוז מען קומען „ביעגעם" אין קאַמער אַריין,

אויף די טרעפּ. אין קאָרידאָר. „ביעגעם“ מוז מען אָפּטמאָל שטופּן א שווער-אָנגעלאָדענעם וואָגן מיט נאַסע ערד.

„ביעגעם“ מוז מען אויספירן יעדן רוף, יעדן ווונק, יעדן באַוועג מיט א פּאָליציישן פינגער.

געפעלט נישט דעם פּאָליציאַנט דער „ביעג“ ד. ה. דער געפאַנגענער איז נישט געלאָפן גענוג-שנעל — דאַמאָלט ווערט דער געפאַנגענער פון דעם פּאָליציאַנט פּאַרפייניקט. ער הייסט אים אָן א שיר מאָל לויפן „הין און צו-ריק“ ווי א מעשוגענער. ערשט דאַמאָלט ווען דער שווייס זעצט אַדורך די מאַרינאַרקע באַפרייט דער פּאָליציאַנט זיין פּאַרפייניקטן קאָרבן. אָבער די „באַפרייונג“ פון לויפן קומט נישט פאַר אזוי איינפאַך. א פּאַרסאָפּעטן, א באַגאָסענע מיט שווייס, באַפעלט דער פּאָליציאַנט דעם געפאַנגענעם:

— „אויפהערן לויפן“! „שטעלן זיך באַטשנאַשטש“!

דער פּאָליציאַנט ווענדעט זיך צום געפאַנגענעם:

— נו, נאָכאַמאָל, וועסטו שוין לויפן!

— ענטפער, הינטיש בלוט!

— דראַניעס! מיר וועלן אייך ווייזן וואָס ס'הייסט אזעלכעס נישט וועלן לויפן!

ס'זענען פאַראַן אָפּטע פאַלן ווען דער „ביעג“ פון אַלע געפאַנגענע צו-זאַמען, געפעלט נישט דער נאַטשאַלסטווע. דאַמאָלט מוזן אַלע געפאַנגענע אויספירן דעם „פּייניקונגס-לויף“, אָן א שיר מאָל. ביז די לופט ווערט פאַר-הילכט פון שווערן אָטעם פון די געפאַנגענע, וועלכע „לויפן“ „הין און צו-ריק“ מיט זייערע לעצטע קויכעס.

ס'טרעפט אין בערעזע, ווען די געפאַנגענע קומען אויף מיטאָג אין לאַ-גער נאָך 8 שאָ שווערע איבערמענטשלעכע אַרבעט. מידע, פאַרמאַטערטע, הונגריקע דורשטיקע, שטרעבט שוין יעדער זיך צו געפינען אין קאַמער כאַפּן זיין „מענאַשקע“, אַראָפּשלונגען אביסל וואַסער, און באַנעצט דעם פאַר-טריקנטן האַלדז, ווערן די געפאַנגענע געטריבן א מאָל 10 אַרויף אין די קאַ-מערן און צוריק אַראָפּ אויפן הויף.

אין בערעזע ווערן געטריבן „ביעגעם“ יינגע און אַלטע, קראַנקע און געזונטע. מ'לויפט ווען ס'גיסט זיך בלוט פון די אָפענע העמאָרידן, מיט פאַרבאַנדאַזשירטע געשווירן, מיט נעבראָכענע גלידער; מ'לויפט מיט פאַר-קרימטע געזיכטער פון בויך, און מאָגן ווייטיקן און פון פיין.

„ביעגעם“ דאָס איז באַליבסטע וואָרט וואָס גייט נישט אַראָפּ קיין איין מינוט פון די ליפּן פון דער פּאָליציי.

דער נוסעך פון א בערעזער פּאָליציאַנט איז:

— דער אַרעסטירטער נומער 285, נומער 55, נומער 219, נומער 5, נומער 200, נומער 260, נומער 16, נומער 54, נומער 92... — „ביעגעם צו מיר“!

ווייל אזוי האָט באַפוילן קאַסטעק ביעראַצקי... און אונטער די דאָזיקע טויטע ציפערן זענען געווען:

נומער 167 — טראָפים מאַרישטשוק, א גרויער, 50 יעריקער אוקראַיני-שער פּאָלקס-לערער, געזעסן 9 יאָר אין טפיסע, פאַר בערעזע;

נומער 89 — דער 24-יאָריקער וואַרשעווער פריזיר-אַרבעטער, שמיל קאַפּטור;

נום. 285 — דער 43-יאָריקער וועבער פּיאָטר סאַנקאָווסקי פון וואַרשע;

נומער 260 — דער 32-יאָריקער לערער ליבער מושינסקי;

נומער 55 — דער 50-יאָריקער מויערער פון לעמבערג טעאָפיל יאבלאָנסקי;

נומער 200 — דער 34-יאָריקער פראָפ. טוער יערעכמיל בלאנק פון ווארשע;

נומער 5 — דער 32-יאָריקער פויער מיכאל וואָלקאָ פון נאָוואָגראָדעק;

נומ. 219 — דער 42-יאָריקער פראָלעטארישער פריידענקער-טוער מאָטל זאָלאָטאָוו.

נומער 16 — דער לאנגיאָריקער פראָפעסיאָנעלער טוער פון ווארשע ארן סקראָבעק;

נומער 283 — דער 23-יאָריקער ווייסרוסישער הארץ-לײַדנדיקער פויער דאנאָשיק וואסיל.

נומער 175 — דער 34-יאָריקער אוקראַינישער פויער פון הינטער קאָוועל, ניקיפאָר לישאַק;

נומער 3 — דער 40-יאָריקער יאנקל לובטשאנסק.

און נאָך, און נאָך צענדליקער, וועמענס נעמען ס'זענען מיר ארויס פון זיקאָרן.

מישלאָגט

דאָס ערשטע האלבע יאָר אין בערעזע איז דאָס שלאָגן און קאַטעווען די געפאנגענע געווען אַ „געוויינלעכע", טאָג-טעגלעכע דערשיינונג. דאָס שלאָגן איז געווען אַ דירעקטע פאראָרדענונג פון דער העכערער מאכט. „צופעליק" פלעגט ביים שלאָגן „פארשווינדן" די העכערע נאטשאלסטווע. ס'זענען געווען אפילע פאלן, ווען די העכערע מאכט, פון דער לאגער-אדמיניסטראציע, האָט אָפן, פאר אלע געפאנגענע געהייסן שלאָגן. בעיים ס'איז געקומען אין לאגער דער אוקראַינישער ארבעטער סאוויצקי, האָט דער אינספעקטאָר באָלעסלאַוו גרעפנער, אין דער אָנוועזנהייט פון אלע געפאנגענע, באפוילן דעם קאָמענדאנט פון בלאָק מיט די ווערטער:

— הערן מארקאָווסקי!

איך באפעל אייך, אז דער גומי-שטעקן זאָל די גאנצע צייט, וואָס דער קאָמוניסט סאוויצקי וועט זיך געפונען אין לאגער, נישט אראָפּנעמען ווערן פון זיינע פלייצעס!

— טאַק יעסט! (אזוי איז עס) — האָט מארקאָווסקי געענטפערט, און זיינע אויגן האָבן אָנגעהויבן צו פינקלען פון דער סאדיסטישער האנאָע.

פאר יעדער מינדסטער קלייניקייט האָבן די געפאנגענע באקומען צו עטלעכע גומי-שטעקנס איבער לייב און קאָפּ, די לייבער פון די געפאנגענע זענען געווען געשוואָלן און באדעקט מיט ברוין-בלויע צייכנס.

וואָס מער אַ פּאָליציאנט האָט געשלאָגן אַ געפאנגענעם, אלץ מער אָנגעזעענער איז ער געוואָרן ביי דער נאטשאלסטווע.

איז טאַקע צווישן די פּאָליציאנטן גופע אין דער הינזיכט פארגעקומען אַ קאָנקורענץ. ווייל וואָס מער אַ פּאָליציאנט האָט זיך אויסגעצייכנט מיט שלאָגן, פייניקן און אכזאָריעסדיקן זיך באציען צו די געפאנגענע — אלץ מער שאנסן האָט ער באקומען צו שטייגן און צו פארנעמען אַ באקוועמערן און בעסער-באצאָלטן אמט אין דער אדמיניסטראציע פון קאָנצענטראציע-לאגער.

דער װאַרשעװער פּאָליציאַנט קאָמאַראָװסקי, װעלכער האָט אין אָנהייב פאַרנומען אַן אײנפאַכן אַמט אין לאַגער פון שטיין אויף דער װאַך, האָט צוליב זײן ראַצכישער אויפפירונג קעגן די געפאַנגענע, שנעל אַװאַנסירט ביז צו אַ באַאַמטן אין דער באַקװעמער און װאַרעמער קאַנצעלאַריע פון אינספעקטאָר.

אַמשטאַרקסטן אויסגעצייכנט מיטן שלאָגן און פּייניקן האָבן זיך די פּאָליציאַנטן מאַרקאָװסקי, שיטעק, קאָמאַראָװסקי, גװיזדאַלאַ און פּאַסאװסקי. שפּעטער: װיעטשאָרעק, באַרניטשאַק, מאַלינאָװסקי, כילטשיק, באַזשענצקי און קאָװאַלסקי.

מאַרקאָװסקי איז אין זײנער צייט געװען די רעכטע האַנט פון אינספּעקטאָר גרעפּנער. דעם דאָזיקן פּאָליציאַנט איז איבערגעגעבן געװאָרן די מאַכט איבער די געפאַנגענע אין בערעזע, װעלכע האָבן אין די ערשטע צייטן באַטראָפן 212 פּערזאָן.

צו יענער צייט האָט מען אין בערעזע געקענט זען אַ בילד, װי העכער 200 געפאַנגענע װערן אַרויסגעטריבן פון זײערע קאַמערן. די געפאַנגענע מוזן זיך לאָזן אין אַ גאַלאָפּ-לויף אין דער ריכטונג צום מיט שטעכיקע דראָט פאַרצוימטן הויף, (דאָס זאַמל-אָרט פון די געפאַנגענע). װען די לויפנדיקע מאַסע האָט זיך געפונען אויפן ברעג פון די טרעפּ, װאָס פירן אַראָפּ צום פּאַרטער — צום אַרויסגאַנג, (די קאַמערן געפינען זיך אויפן ערשטן שטאָק) איז די צוזאַמענגעדריקטע מאַסע געשלאָגן געװאָרן מיט גומי-שטעקנס פון דער פּאָליציי-װאַך אַזוי, אַז יעדער דריטער, פערטער געפאַנגענער, האָט געמוזט באַקומען אַ גומי-פּאַלקע. פאַרשטענדלעך, האָבן די פּאָליציאַנטן בעיסן שלאָגן באַמיט אויסצומיידן די געזיכטער פון די פּוילישע נאַראָװוצעס.

די גרעסטע טייל קלעפּ האָבן באַקומען קאָמוניסטן און אוקראַאינישע נאַציאָנאַליסטן.

דעם דאָזיקן „געהענעם-שפּאַלער" האָבן די געפאַנגענע געמוזט אַדורכגיין עטלעכע מאָל אין טאָג.

⁂

אַ געװיסן טאָג האָט מאַרקאָװסקי באַפוילן אַז פון יעדער קאַמער זאָל אַ געפאַנגענער אַרויס אויפן קאָרידאָר מיט די עמערס צו ברענגען װאַסער.

װען מ'איז אַרויס אויפן קאָרידאָר, האָט מאַרקאָװסקי געהייסן אװעקשטעלן די עמערס אויף דער פּאָדלאָגע און באַפוילן:

— אַז מ'װעט דערהערן דעם ערשטן פייף, זאָל מען זיך שטעלן „באַטשנאָשטש". — ביים צװײטן פייף — אויסשטרעקן די הענט אין דער ריכטונג פון די עמערס. ביים דרטן פייף — כאַפּן די עמערס און לויפן צו די פּעסלעך װאַסער...

אַזוי װי אַ טייל געפאַנגענע האָבן זיך פאַרשפּעטיקט מיט אַן „אויגנפּינטל" אָנצוכאַפּן די עמערס, האָט זיי מאַרקאָװסקי אַנידערגעװאָרפן אויף דער ערד, געקאָפּעט און געטרעטן מיט די שטיװל אויף די בייכער, באַפוילן „אויפשטיין"! און יעדן דערלאַנגט די עטלעכע גומי-שטעקנס איבער דער פּלייצע, שרייענדיק דערביי:

— מיר װעלן אייך װײזן אַ „פאַרשפּעטיקן זיך" אָנצוכאַפּן די עמערס...

⁂

מ'פּייניקט אויך די געפאַנגענע איינצלװייז. מ'פּלעגט אַרויסרופן איינצלנע געפאַנגענע אויפן קאָרידאָר, הייסן אויסטון די שיך, שלאָגן מיט גומי-שטעקנס

איבער די נאַקעטע פּיענטעס, שלאָגן איבער די פּלייצע און נירן און דערביי אויסכויזעקן די קאַרבאַנעס.

דער פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער, דער וואַרשעווער פריזיר-אַרבעטער שמול קאַפּטור, איז ספּעציעל מוירעדיק געפּייניקט געוואָרן אין בערעזע. יעדער פּאָליציאַנט האָט אויסגעפירט זיין סאַדיסטישע פּראַקטיק אויף די פּלייצעס פון דעם דאָזיקן גערוידעפּטן פּראָלעטאַריער. זיין לייב איז געווען גע-שוואָלן פון די קלעפּ, מ'האָט אים גענעבן די שווערסטע אַרבעטן, מ'האָט אים צעהאַקט די נירן. ער איז אָפּגעליגן כאַדאָשים אין פינסטערן קאַרצער.

איינמאָל, אין אַ ווינטערדיקן זונטיק נאָכמיטאָג, באַווייזט זיך אויף דער שוועל פון אונזער קאַמער מאַרקאָווסקי, אַלע געפאַנגענע שטעלן זיך אויף „באַטשנאָשטש“, מאַרקאָווסקיס בליק פאַלט אין דער ריכטונג פון שמול קאַפּטור.

אַ פּאָליצייאישער באַוועג מיט דער האַנט — אַ צייכן, אַז קאַפּטור זאָל אַרויס אויפן קאָרידאָר. אַלע האָבן מיר געוווסט און געפילט צו וואָס פאַר אַ צוועק מאַרקאָווסקי רופט קאַפּטורן אויפן קאָרידאָר...

אין אַ פּאָר מינוט אַרום קאַפּטור קומט צוריק אין קאַמער אַריין, אָבער שוין מיט אַן אַנדערן אויסזען... זיין פּאָנים איז געל, די האָר—צעשויבערט, פון זיין נאָז רינט בלוט ווי פון אַ וואַסער-קראַן. אין די הענט האַלט ער זיינע שיך, ווייל אַלס „צולאָג“ האָט אים מאַרקאָווסקי געגעבן גומי-שטעקנס איבער די נאַקעטע פּיענטעס...

— וואָס איז געשען?

מיט וואָס האָט זיך דער אַרבעטער קאַפּטור פאַרזינדיקט?

— ניין! ס'איז גאָרנישט געשען!

דאָס איז געווען דאָס „נאָרמאַלע“ טאָג-טעגלעכע לעבן פון די געפאַנ-גענע אין בערעזע אינם ערשטן האַלבן יאָר.

דעם ווייסרוסישן פּויער מאַקסים באַגעל האָט אויפן באַפעל פון אינס-פּעקטאָר דער זעלבער מאַרקאָווסקי מוירעדיק געקאַטעוועט. ער האָט אים אַרויפגעוואָרפן אויף אַ קופּע שטרוי, געשלאָגן מיט די פיס און הענט און אים געשטיקט ביים האַלז, אַז ער זאָל זאָגן ווער עס האָט געהאַרגעט אַ פּראָ-וואָקאַטאָר אונטער נאָוואָגרודעק, פון וואַנען עס שטאַמט דער דערמאָנטער פּויער.

אויף אַ בעסטיאַלישן אופן האָט מאַרקאָווסקי געפּייניקט זאָלאָטאָוון. זיין לייב איז געווען באַדעקט מיט בלויע צייכנס פון גומי-שטעקן.

דעם פּראָלעטאַרישן געפאַנגענעם פון וואַרשע — אַרן סקראָבעק האָט דער טאַליען מאַרקאָווסקי אין דער הייליקער נאַכט פון ווייַנאַכטן („באָזשע נאַ-ראָדזעניע“) 1934 אַרויסגעשלעפּט אויפן קאָרידאָר, געשלאָגן מיט אַ לעדער-נעם פּאַסעק איבערן קאָפּ, אויסגעהאַקט אים עטלעכע ציין, געצוווּנגען אין אַ זיצנדיקער פּאָזע, אויף די שפּיץ פינגער פון די פיס, מיט אויסגעצויגענע הענט איבערן קאָפּ, צו האַלטן אַ האַלבע שעה צייט אַ שווערע באַנק. און צום סאָף באַפוילן צו מאַכן 40 (פערציק) מאָל: „פאַלן“, „אופשטיין“, „זיצן“, „פאַלן“ ביז דער שוויים האָט אַדורכגענעצט די אויבערשטע מאַלבושים.

אין דעם זעלבן יאָמטעוו פון הייליקן קריסטלעכן געבורט האָט מאַרקאָוו-סקי שטאַרק געפּייניקט די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן סערוועטניק און יאַניץ.

ווען דער אוקראַינישער נאַציאָנאַליסט ראָמאַן שוכעוויטש איז איינמאָל

אין אַ נאָוועמבער פאַרטאָג, פאַרן ארויסמאַרשירן צו דער אַרבעט, אַוועקגע־פאַלן אין כאַלאַשעס, האָט דער אַספּיראַנט פּיאָטר יאַרזשעצקי, אין אַלעמענס אַנוועזנהייט, באַפוילן די פּאָליציאַנטן — „דערלאַנגט אים (שוכעוויטשן) עט־לעכע גומי־שטעקנס וועט ער אויפהערן צו כאַלעשן"...

דער זעלבער „אַספּיראַנט", וועמען מ'קען באַצייכענען דער „קאַלטער סאַ־דיסט" פון בערעזע, האָט ביי אַן אַנדערער געלעגנהייט, ווען 4 געפאַנגענע האָבן אויף זייערע אַקסלען געטראָגן אַ לאַנגן שווערן סלופּ, באַפוילן די וואַך־פּאָליציי, אַז זיי זאָלן בעיסן שלעפּן דעם סלופּ שלאָגן די געפאַנגענע — די פּאָ־ליציאַנטן האָבן דעם באַפעל אויסגעפירט.

די טאָג־געשפּרעכן פון די געפאַנגענע אין לאַגער זענען צו יענער צייט געווען אַזעלכע:

— איך האָב היינט ביים לויפן באַקומען נאָר 2 פּאַלקעס!

— און איך, זעסטו, האָב געהאַט „גליק" — אַט האָב איך שוין געפילט דעם גומי־שטעקן אויף מיין פּלייצע, האָב איך זיך געטון אַ בייג־אַראָפּ און אויסגעמיטן די קלעפּ.

— און איך, — רופט זיך אָן אַ פּוילישער „נאַראָדוויעץ" — האָב נאָך זינט כ'בין אין בערעזע, נישט באַקומען קיין איין פּאַלקע...

טייל געפאַנגענע האָבן זיקאָרן פאַרצייכנט אַ סטאַטיסטיק וויפיל גומי־שטעקנס ס'איז געפאַלן אויף זייערע קעפּ און פּלייצעס. מ'פלעגט רעכענען 60, 73, 105, 127, 141 גומי־שטעקנס. אין די אָוונטן, ווען די געפאַנגענע זענען געקומען אין די קאַמערן פון דער אַרבעט, האָט מען אַראָפּגעוואָרפן די מאַלבושים און וועש און געבעטן אַ צווייטן געפאַנגענעם צו באַקוקן די פּליי־צעס, ווי זיי זעען אויס פון די גומי־שטעקנס — אָבער אַפילו דאָס האָט מען געמוזט טון פאַרבאַהאַלטן, אַז ס'זאָל נישט דערזען מאַרקאָווסקי, אָדער אַן אַנדערער פּאָליציאַנט. ווייל... דעמאָלט וואָלטן זיך די גומי־צייכנס אויף דער פּלייצע פאַרמערט...

די „קולטור" פון פאַשיסטישן פּוילן

נישט אומזיסט האָט אין אָנפאַנג דער אינספּעקטאָר באַלעסלאַוו גרעפּ־נער דערקלערט פאַר אַלע געפאַנגענע:

— מיר וועלן אייך דאָ ווייזן אַזעלכע סורפּריזן וואָס איר האָט אַפילו אין כאַלעם נישט געזען און די וועלט וויים נאָך נישט פון אַזעלכעס...

ס'האָט טאַקע נישט לאַנג געדויערט און די געפאַנגענע האָבן זיך איבער־צייגט, אַז דאָס מאָל האָט באַלעסלאַוו גרעפּנער קיין ליגנט נישט געזאָגט...

דאָס דערלייזיקן דעם נאַטירלעכן געברויך וואַקסט אויס אין בערעזע צו אַ פּראָבלעם. אין די ערשטע כאַדאָשים האָט די פּאָליציי - וואַך, ערשט נאָכן „פרישטיק" ארויסגעלאָזט אַלע געפאַנגענע (העכער 200 מאַן) מיט איין מאָל אין קלאָזעט אריין. אַזוי ווי דאָס קלאָזעט פאַרמאָגט נור 4 זיץ־פּלעצער, זענען געוועזן אויסגעשטעלט 4 רייען צו 50 פּערזאָן. צייט אויף צו דערליי־דיקן דעם געברויך פאַר אַלע געפאַנגענע איז געגעבן געוואָרן 7 (זיבן) מינוט...

אָט האָבן נישט באַוויזן זיך „אָפּצופּאַרטיקן" קיין העלפט, און שוין הערט זיך אַ פייף! אַלע געפאַנגענע מוזן צוריקלויפן אין זייערע קאַמערן, טייל

מיט פארקרימטע פענימער פון בויך און מאָגן ווייטאָגן, טייל מיט... אויפ־געשפּיליעטע הויזן, וואָס זיי האַלטן לויפנדיק צו מיט די הענט, ווייל זיי האָבן זיך שוין געפינען אויף דער... „שוועל פון גליק" ד. ה. נאָנט פון זיץ־פּלאַץ, און דער פּייף האָט זיי דאָס „גליק" צושטערט... אמטראַגישסטן איז געווען די „סיטואַציע" פון די געפאַנגענע, וועמען דער פּייף האָט אָנגעטראָפן אויפן זיץ־פּלאַץ... האַלטנדיק אין סאַמע מיטן פון דערליידיקן דעם נאַטירלעכן געברויך האָט ער מיטן טרייסלען פון זיין קערפּער און... מיט די נאַקעטע הענט — — אַרויסגעוואָרפן פון זיין קערפּער דעם טינעף...

ווייל נישט גלייך שטעלן זיך אויפן פּייף, פאַרשפּעטיקן זיך אויף איין סעקונדע, אין בערעזע — דאָס הייסט באַקומען גומי־שטעקנס אָדער „קאַר־צער", אָפטמאָל ביידע צוזאַמען.

זאַלאַטאָוו האָט באַקומען געשלאָגן פון מאַרקאָווסקין דערפאַר ווייל נישט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויף זיין רייע, האָט ער דערליידיקט זיין נאַטיר־לעכן געברויך אינם קאַנאַל, וווּ מ'גיסט אויס די אומריינקייטן.

פּאַפּיר, שטיקלעך שמאַטעס, אַפילע גראָז אָדער בלעטער, וואָס ס'איז נייטיק צו דערהאַלטן די מינימאַלסטע היגיענע פון מענטשלעכן קערפּער, איז אין בערעזע שטרענג פאַרבאָטן.

האָט טאַקע אַ גרויסער טייל געפאַנגענע „גענוצט" שטיקלעך געוואַנט וואָס זיי האָבן אָפּגעריסן פון זייערע איינענע ציווילע מאַלבושים, (נישט אַלע האָבן געטראָגן אייגענע מאַלבושים).

מ'האָט טאַקע געקענט זען צעריסענע, באַדשעווקעס, אויסגעריסענע שטיקער לייוונט פון די וועש, מ'האָט אויך גענוצט די פּאַרבלוטיקטע באַנ־דאַזשן, וואָס די גרעסטע טייל געפאַנגענע האָבן געהאַט אַרומגעוויקלט זייערע געשווירן, צעקאַליעטשעטע פיס און הענט. די דאָזיקע באַנדאַזשן זענען געווען זער שמוציקע, אַדורכגעווייקט מיט פערמענטירט בלוט פון די ווונדן. — פון אַזאַ „היגעניש פּאַפּיר" האָט מען גאַנץ לייכט געקענט באַקומען אַ בלוט־פאַר־גיפטונג, אָדער אַנדערע „צעראַאַסן", וואָס האָבן אין בערעזע נישט אויסגעפעלט.

טייל האָבן זיך „צוגעוויינט" צו דער „בערעזער היגיענע" און גאָר נישט גענוצט... איז טאַקע זייער וועש געווען פול מיט טינעף..

אַז מ'האָט געאַרבעט אויפן שאָסיי, זומער צייט, ווען די פעלדער פּייכטע ערד גיט פון זיך אַרויס הויכע גראָז און ברייטע בלעטער, האָבן די געפאַנגענע „באַגאַנוועט" די נאַטור, ווער אַ גרינעם בלאַט, ווער אַ ביסל גראָז און באַהאַלטן אין קעשענע.

די טאַליאָנים האָבן אָבער דאָס דערשמעקט. מ'האָט זיך אומגעקערט אין לאַגער אַריין פון דער אַרבעט, פאַרן אַרויפלאָזן די געפאַנגענע אין די קאַמערן אַריין.

ס'דערהערט זיך אַ באַפעל:

— „אַרויסלייגן פון די קעשענעס דאָס גראָז און בלעטער"! האָט מען געפונען ביי אַ געפאַנגענעם אין קעשענע אַביסל גראָז, איז אַבוץ וואָס ער האָט געמוזט אַליין פאַרנייען מיט פאָדים זיינע קעשענעס אויף שטענדיק, איז ער נאָך געשטעלט געוואָרן צום „שטראָף ראַפּאָרט", אַ „מעציע" האָט געהאַנדלט דער געפאַנגענער, וועלכער איז אויפן אָרט באַשטראָפט געוואָרן פון „בלאָק קאָמענדאַנט" מיט „פאַלן" און „אויפשטיין"!

דערוועגט זיך אַ געפאַנגענער צו דערליידיקן אַ קליינעם נאַטירלעכן גע־

ברויך אן א דערלויבניש, דאן גייט ער אין קארצער פאר... „סאמאוואליא“ (זעלבסטהערשאפט).

ערגער איז מיטן לאזן אורין, אדער מיטן דערליידיקן דעם הויפט-געברויך ביינאכט. אין קלאזעט ווערט דעמאלט אין קיין פאל קיין געפאנגענער נישט ארויסגעלאזן. אין קאמער איז פאראן א קיבעל, וועלכער איז צו קליין אריינצונעמען פון א גאנצע נאכט אורין פון 30 מאן. (און ווער שמועסט נאך אבויז אורין)... איז דערפאר אין די קאמער זייער א געשטיקטע לופט. — געשטיקטע לופט איז צו דעליקאט זיך אויסגעדריקט — אין די קאמערן הערשט א שרעקלעכער געשטאנק... דאס ערשטע האלבע יאר איז אפילע געווען פארבאטן צו לאזן אפן ביינאכט דעם „לופטשיק“, וואס זיין גרויס באשטייט פון א קליינע שויב.

די נערוון פון די געפאנגענע זענען שטענדיק, צושטרייט. דאס שאפט אז דער קערפער מוז פון זיך ארויסגעבן א סאך אורין, די גרעסטע טייל געפאנגענע גייען טאקע אין מעשעך פון דער נאכט צו 3, 5 און 7 מאל צום „קיבעל“. דער „קיבעל“ איז געווארן דער „נאכט זייגער“ אין בערעזע. איז דער „קיבעל“ געווען איין דריטל אנגעפילט, האט מען געוואוסט אז איצטער איז 10 אוונט. אז א האלבער קיבעל — איז דער „זייגער“ געווען 12 ביינאכט. און אז דער קיבעל איז געווען פול, דעמאלט איז האלב 3 בייטאגט. (די קיבעל זענען אויפגעשטאנען) און אזוי ווי צום אויפשטיין איז נאך געבליבן אנדערטהאלבן שא צייט, האט יעדער איינער געוואלט אויסליידיקן זיין אורין פארן פול ווערן פון קיבעל. האבן זיך אפטמאל אין מיטן דער נאכט אפגעשפילט סצענעס אין די קאמערן פון ווען וואס פריער פארכאפן אן ארט ביים קיבעל... די וואס זענען נישט געווען „פעיק“ צו זיין פון די ערשטע האבן שוין געמוזט זיך איינהאלטן ביזן אויפשטיין און נישט געקאנט צוריק אנטשלאפן ווערן. אפילע אויפן פעלד, ארום דעם לאגער, ווו די געפאנגענע זענען איז די פינצטערע פארטאגן ארויסגעטריבן געווארן צום וואשן זיך, איז אויך געווען פארבאטן צו דערליידיקן א קליינעם נאטירלעכן געברויך. טייל געפאנגענע, האבן שוין נישט געקענט זיך איינהאלטן און געלאזן אורין, אז ס'האט עס דערזען דער קאמענדאנט מארקאווסקי, פלעגט ער שלאגן און צום סוף געהאלטן פאר די געפאנגענע אזא רעדע :

— איר, אינזשיניערן, דאקטוירים, אדוואקאטן, שרייבער, זשורנאליסטן און פילאזאפן, איר הינטיש בלוט! ביקעס! מעלוכע-פארברעכער, קאמוניסטן און בריקן-אונטערצינדער.

איר זאלט נישט מיינען אז איר זענט ביי זיך אין דער היים. דא מוז זיין היגיעניש!...

האט איין געפאנגענער זיך אנגערופן מיט א ווארט.

האט מארקאווסקי אויסגעשריגן :

— שווייג! הינטיש בלוט! ווען נישט וועל איך דיר דיין „פיסק“ צומאכן! און זיך גענומען ארויסציען דעם גומי-שטעקן...

***

נאוועמבער 1934, א פינסטערער הארבסט - כוידעש. 5 פארטאג. מען יאגט ארויס די געפאנגענע אויפן פעלד ארום לאגער, צו דער „זביורקע“, באלד וועט מען אפשיקן צו דער ארבעט. א פינסטערער, פארוואלקנטער הימל הענגט איבער די קעפ פון די געפאנגענע. א בייסנדיקע קעלט האט זיך איינגעגעסן אין די מאגערע לייבער וואס זענען געווען צוגעדעקט מיט לייוונטענע

זומער-מאַלבושים. אַרומגעצווימט מיט דעם ברייטן פּלויט פון שטעכיקן דראָט, באַוואַכט פון דער פּאָליציי מיט די אויפגעשטעלטע שאַרפן פון די ביקסן, אין צוויי לאַנגע רייען זענען די געפאַלענע געשטאַנען גלייך אויסגעשטעלטע מיט די בלעכענע „מענאַשקעס" אין די הענט און געוואַרט אויף דער וואַך, אָפּגעפירט צו ווערן אויף דער שאָסיי-אַרבעט, 5 קילאָמעטער פון לאַגער. אַלע מינוט בליקט אַרויף אַ געפאַנגענער צום פינצטערן אָנגעכמורטן הימל און פרוווט צו זאָגן „נעוויעס" צי ס'וועט יאָ אָדער נישט גיסן אַ רעגן...

ערשט מיט אַ האַלבע שעה צוריק האָט מען „אָפּגעגעסן פרישטיק, אויסגעטרונקען די קאַווע און שוין זענען פול די פענצערס. מ'מוז אַרויסלאָזן די אורין. מ'טאָר אָבער נישט. מ'שטייט אויסגעשטעלט אין רייען, לויטן מיליטערישן סיידער. טייל געפאַנגענע וועלכע געפינען זיך אין דער צווייטער רייע, פאַרבייגן די „קולטור" און לאָזן אַרויס די אורין, נאָס מאַכנדיק דעם צווייטנס מאַלבושים... 5 קילאָמעטער וועג, זיך איינצוהאַלטן איז צו לאַנג...

אַלע געפאַנגענע אין בערעזע זענען קראַנק אויפן מאָגן. יעדער איינער גיט אַרויס פון זיך אָן אַ שיר גאַזן, וועלכע פאַרשפּרייטן אַ מוירעדיקן איפּעש.

צווישן די געפאַנגענע אין לאַגער קען מען הערן אַזעלכע געשפּרעכן:

— איך האָב געהאַט די נאַכט אַזעלכע בויך-שמערצן, אַז כ'בין שיר צעפּלאַצט געוואָרן..

— ביי אונז אין קאַמער זענען די נאַכט געלאָפן אויפן קיבעל אַ דריטל איינוווינער... צוליבן געשטאַנק איז נישט געווען מעגלעך צו שלאָפן און דערצו איז שוין אין קיבל נישט געווען קיין אָרט אויף צו לאָזן אורין...

— און איך, זעהסטו, וואַרט שוין אויף זונטיק. עפּשער וועט דעמאָלט האָבן וואַך אַ גוטער „זעקס", וועל איך מיך אַרויסכאַפּן אין קלאָזעט.. און כאָטש איינמאָל זיך „גוט" „דערליידיקן"... („זעקס" רופן די געפאַנגענע די פּאָליציאַנטן.)

אָדער: איך בעט דיך, רוק זיך פון מיר אָפּ ווייל... ס'שטינקט איצטער פון מיר..

— אַנטשולדיקט, איך מוז זיך פון אייך אָפּרוקן ווייל איך פיל אַז איך וועל פאַרשפּרייטן אַ שלעכטן רייעך...

דער געפאַנגענער ווערט אין בערעזע געיאָגט און געפּלאָגט. מ'וועגדעט צו אים אָן מיטלאַלטערלכע מעטאָדן. נאָכן אָנגיסן זיך דעם מאָגן מיט וואַסערדיקע זופּ, מוז דער געפאַנגענער לויפן „ביעגעם"... מ'וואַלגערט זיך אויף דער שמוציקער אַספאַלט-פּאָדלאָגע, צוזאַמענגעדריקט ווי אין אַ הערינגפאַס.

איינמאָל האָט דער אינספּעקטער גרעפּנער אַדורכגעפירט אַ אַנקעטע צווישן אַלע געפאַנגענע וועגן מאָגן-קראַנקהייט. אויף זיין פראַגע, וויפל פון די געפאַנגענע זענען קראַנק אויפן מאָגן, האָבן 95 פּראָצענט פון די געפאַנגענע געענטפערט, אַז זיי ליידן אויפן מאָגן. אַ צופרידענער, מיט אַ צושמייכלט פּנים, האָט גרעפּנער געענטפערט די געפאַנגענע:

— איר זענט דאָ שלעכט אַריינגעפאַלן!, מיר האָבן דאָ נישט בעדייע אייך אויסצוהיילן די מאָגנס, איך האָב נאָר געוואָלט וויסן ווי ווירקט אויף אייך בערעזע ...

די לייז פרעסן די לייבער.

אַ כוץ אַנדערע פּייניקונגען, איז אין בערעזע צוגעקומען נאָך אַ פּלאָג — לייז. די ערשטע וועקס כאַדאָשים זענען די היגיענישע באַדינגונגען אין בערעזע געווען אומדערטרעגלעך און נישט צו באַשרייבן. ס'איז נישט געווען דערלויבט צו באַזיצן קיין שטיקל זייף. די אַדמיניסטראַציע האָט קיין וועש נישט געגעבן. דערלויבן אַ געפאַנגענעם צו גיין אין דעפּאָזיט צו בייטן זיין אייגענע וועש — איז געווען אַ זעלטנקייט.

יעדער געפאַנגענער האָט געהאַט ליגן אין זיין זאַק: וועש, זייף, אַ צאָנבערשטל, ציין-פּאַסטע, וואָס די קרויווים פּלעגן נישט זשאַלעווען. קיין עסן פון דרויסן האָט מען נישט צוגעלאָזן, האָבן די קרויווים געוואָלט לייכטער מאַכן דעם שווערן לעבן פון זייערע געפאַנגענע מענער, זין, פאָטערס און ברידער מיט באַזאָרגן גענוג וועש, זייף און מאַלבישים.

וואָס איז אָבער דערפון אַרויסגעקומען? גאָרנישט!

דער געפאַנגענער איז באַרויבט געוואָרן פון צו האָבן רעכט אַפילע אויף זיינע אייגענע זאַכן. זענען טאַקע די זעק, צוליבן אָפּטן שיקן פון די פאַמיליעס וועש, מאַלבישים א. אַ. וו. געוואָרן וואָס אַמאָל אַלץ פולער, בייכיקער — און די געפאַנגענע — מאָגערער און שמוציקער.

קיין וועש האָט מען נישט געביטן לאַנגע וואָכן, אַפילע כאַדאָשים. מ'האָט געטראָגן 3-2 כאַדאָשים נאָכאַנאַנד איין העמד... די העמדער פלעגן זיך צעפאַלן אויף שטיקלעך. אָט טראָגט אַ געפאַנגענער אינזשיניער אַ העמד, וואָס פאַרמאָגט נאָר איין האַלבן אַרבל. אָט לויפט אַדורך אַ געפאַנגענער אַרבעטער, אַ דאָקטאָר, אַן אַדוואָקאַט, אַ פויער, אַ זשורנאַליסט מיט אויסגעריסענע פּלייצעס, אָדער אינגאַנצן אָן העמדער און אָן גאַטקעס. און פון די צעריסענע הויזן זעען זיך אַרויס שטיקער נאַקעט לייב.

די געפאַנגענע וווינען זייער ענג, צו 30 פּערזאָן אין איין קאַמער, די שטרוי-זעק זענען דאָס ערשטע האַלבע יאָר געלעגן אויף דער שמוציקער אַספאַלט-פּאָדלאָגע, צוזאַמענגעדריקט איינער לעבן אַנדערן, ווי אין אַ הערינג-פאַס.

דאָס „וואַשן" זיך איז די ערשטע וואָכן פאָרגעקומען אויף אַזאַ אויפן: אַלע געפאַנגענע" (זיי האָבן געציילט ביז 200 מאַן) האָבן זיך אויסגעשטעלט אין איין רייע. 2 געפאַנגענע מיט 2 עמערס וואַסער האָבן אַרויפגעגאָסן עטלעכע טראָפּן וואַסער אויף די הענט. ס'האָט אַפילע נישט געסטייעט אויף אויסצוּוואַשן די אויגן... זענען די „גיסערס" געווען אוקראַינישע אָדער פּוילישע נאַציאָנאַליסטן — דעמאָלט האָט שוין קיין קאָמוניסט — ווער שמועסט נאָך אַ יידישער — קיין טראָפּן וואַסער אויך נישט באַקומען.

די לייז האָבן זיך מיט אַ מוירעדיקן טעמפּ אָנגעהויבן צו פאַרשפּרייטן. זיי האָבן גאַנצע מאַכנעס אָנגעפילט די שעניקעס, די קאָצן. זיי זענען אין די טויזנטער אַריינגעדרונגען צו יעדן געפאַנגענעם אין די וועש און אין די אַנדערע טיילן פון די שמוציקע, פאַרשוויסטע מאַלבישים. די לייז האָבן זיך אין לאַגער אַזוי פאַרשפּרייט, אַז איינמאָל האָט אַ געפאַנגענער אָוועקגעלייגט זיינס אַ נייע בלוזע פון טונקעלער שטאָף, צוריקקומענדיק פון דער אַרבעט, האָט ער זיין בלוזע נישט דערקענט: די בלוזע איז געוואָרן גרוי פון דער געדיכטער מאַכנע לייז...

ס'איז געווען אין האַרבסט פון יאָר 1934, די אַזוי אויך ליימיקע ערד פיי

פּאָלעסיע איז געוואָרן נאָך מער בלאָטיקער, שווערער און נאַסער. קאַלטע האַרבסטיקע ווינטן געמישט מיט אָפּטע רעגנס האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די אומעטיקע פּאָלעסיער פעלדער און באַדעקט דעם קאָנצענטראַציע-לאַגער. די געפאַנגענע האָבן אויסגעזען ווי שאָטנס, אויסגעמאָגערטע, מידע, הונגעריקע מיט גאַנצע מאַכנעס לייז אויפן קערפּער. וואָס אויסגעדאַרטער, געלער און מידער די געפאַנגענע האָבן אויסגעזען — אַלץ אויסגעפּאַשעטער, פולבלוטיקער און גרעסער זענען די לייז אויסגעוואַקסן.

מ׳פלעגט אויסנוצן יעדע פרייע מינוט און ארויסלאָזן זיך אויף אַ שלאַכט מיט די לייז. מ׳האָט געקענט זען, ווי נאָכן „מיטאָג„, ווען ס׳איז פאַרבליבן עטלעכע מינוט צייט אומצוקערן זיך צו דער אַרבעט, אָנשטאָט אָפּצורוען דעם מידן קערפּער, האָבן די געפאַנגענע אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די מאַלבישים און וועש און גענומען זיך אויסקוילן די לייז. די מילכאָמע האָט אָבער ווייניק געווירקט, ווי נאָר מ׳האָט די שמוציקע וועש אַדורכגעזאָפּט מיט שווייס, אַדורכגענעצט מיטן בלוט פון אייגענעם צעקראַצטן קערפּער און פון די פאַראַזיטן צוריק אַרויפגעצויגן אויף זיך, און די לייז האָבן דערפילט די וואַרעמקייט פון לייב, האָבן זיי אויפסניי אָנגעהויבן פייניקן דעם קערפּער; די לייבער פון די געפאַנגענע האָבן אויסגעזען ווי מאַפּעס — אַ כויץ די בלויע צייכנס פון די גומי-שטעקנס, האָט יעדער מיט די נעגל פון די פינגער צעקראַצט זיין לייב, פאַטער צו ווערן פון די בייסעניש.

ביינאַכט האָט מען ניט געקענט רוען. דאָס איז געווען פאַר די געפאַנגענע אַ שרעקלעכע פּלאָג; אַ טויט-מידן, פון אַ גאַנצן טאָג שווערע איבערמענטשלעכע אַרבעטן, האָבן די לייז נישט געלאָזט ביינאַכט שלאָפן. אין יעדער קאַמער זענען די געפאַנגענע אין מיטן דער נאַכט געזעסן אויף די שטרויזעק, נאַקעטע, מיט פאַרשלאָפענע אויגן, געקראַצט און געריסן שטיקער פלייש פון די לייבער און געקוילעט די לייז...

די „גרעסטע מילכאָמעס“ מיט די לייז האָט מען געפירט אין אָוונט, נאָך דער אַרבעט. יעדער האָט געוואָלט אויסהאַרגענען זיינע לייז פאַרן שלאָפן גיין. אַזוי ווי די קאַמערן זענען געווען שוואַך-באַלויכטן, האָט מען זיך באַמיט וואָס פריער צו פאַרכאַפּן אַ פּלאַץ ביי דער אָפענער טיר, קעדיי צו געניסן פון דער בעסערער ליכט פון קאָרידאָר. אין די קאַמערן זענען ביי די אָפענע טירן געשטאַנען צונויפגעדריקט די 15-20 פּערזאָן, יעדער מיט זיינע פאַרלויזיקטע וועש אין האַנט און געקוילעט לייז...

די מילכאָמעס מיט די לייז האָבן די געפאַנגענע אַ נאָמען געגעבן „פרעסע-איבערזיכט“ („פשעגלאָנד פּראַסי“ אין פּויליש) אין בערעזע איז פאַרבאָטן די געפאַנגענע צו לייענען וועלכעס ס׳איז געדרוקט וואָרט (אויסער עטלעכע ביכער, וואָס לויבן און רימען די העלדנטאַטן פון די סאַנאַציע-פירער. —-און דאָס אויך נאָר 2 שאָ זונטיק) — איז אָנשטאָט צייטונגען האָט מען יעדן אָוונט געמאַכט אַן איבערזיכט איבער די פאַרלויזיקטע וועש... טייל האָבן איינגעשטעלט 7 טעג קאַרצער — געגאַנוועט אַ ביסל נאַפט און אויסגעשמירט דעם קערפּער, קעדיי צו פאַרטיליקן די לייז. טייל האָבן „צוגעהאָלפן“ אַנדערע מאָרדן די פאַראַזיטן. אָפטמאָל, בעיים די געפאַנגענע זענען געווען פאַרטון מיט יאַגד אויף די לייז, האָט זיך דערהערט אַ פייף. די סאַדיסטישע פּאָליציאַנטן פלעגן דאָס ספּעציעל טון קעדיי צו שטערן די געפאַנגענע צו פאַרטרייבן די לייז. די טאַליאָנים האָבן זיך נישט באַגנוגנט מיטן האַלטן לאַנגע מינוטן די געפאַנגענע מיט די פאַרלייזיקטע וועש אין די הענט אויף „באַטשנאָשטש“, נאָר האָבן זיי

אַרויסגעטריבן פון די קאַמערן אַראָפּ, אויפן פעלד, און ווער עס האָט נישט באַוויזן זיך אָנצוטון, האָט באַקומען בעיסן לויפן איבערן נאַקעטן לייב גומי-פּאַלקעס...

די אַדמיניסטראַציע האָט איינגעאָרדנט אַן איזאָלאַציע-קאַמער פאַר איינ־צעלנע פאַרלייזיקטע געפאַנגענע (אין דער צייט, ווען אַלע געפאַנגענע זענען גע־ווען פאַרלייזיקט). אָנקומען אין איזאָלאַציע-קאַמער איז נישט געווען לייכט. איז אַ געפאַנגענער נישט געפעלן געוואָרן דעם קאָמענדאַנט מאַרקאָווסקי, איז פאַר־געקומען אַזאַ סצענע:

— הער קאָמענדאַנט! דער אַרעסטירטער, נומער... מעלדעט געהאָרכזאַם, אַז ער איז פאַרלייזיקט, און בעט געהאָרכזאַם אַ דערלויבעניש זיך איבערצו־טראָגן אין איזאָלאַציע-קאַמער.

מאַרקאָווסקי האָט געלאָזן אַרויסגעצויגן דעם גומי-שטעקן פון שיטל, און אין אַ שטילן דעליקאַטן טאָן זיך געוואָנדן צום געפאַנגענעם:

— דו האָסט לייז? ס'בייסט דיך? דו ווילסט אין איזאָלאַציע-קאַמער? איך האָב אַ גוט מיטל צו פאַרטרייבן לייז! — און געשלאָגן מיטן גומי-שטעקן איבער דער פלייצע פון געפאַנגענעם.

און צום סאָף פרעגט מאַרקאָווסקי: — נו, פילסט נאָך איצט די לייז? ס'איז גוט געווען מיין רעצעפּט, די לייז זענען זיך צעלאָפן? ביעגעם, צוריק אין קאַמער אַריין!

יעדע וואָך פירט מען די געפאַנגענע אין באָד, וואָס געפינט זיך אין לאַגער, אָבער קיינמאָל האָבן די געפאַנגענע נישט קיין מעגלעכקייטן זיך ווי געהעריק אָפּצוואַשן, אַפילו אין באָד איז אויך איינגעשטעלט דער טעמפּאָ, דאָס יאָגן „ביעגעם". שנעל מוז זיך דער געפאַנגענער אויסטון, שנעל זיך וואַשן און שנעל זיך אָנטון די מאַלבישים.

אַכט מינוט צייט איז געגעבן געוואָרן אויף צו וואַשן דעם קערפּער און די וועש. קען מען זיך שוין פאָרשטעלן, ווי דאָס וואַשן איז אַרויסגעקומען. מען פלעגט נישט באַוויזן אַרומצווואַשן דעם קערפּער און איינצונעצן די וועש און שוין הערט זיך אַ פייף, באַלד אַ פּאָליציייאישער באַפעל: „ענדיקן דאָס וואַשן!" די וועש איז געבליבן נאַס און שמוציק, ווי פאַרן וואַשן, און די לייז האָבן ווייטער געלעבט.

ערשט אין כוידעש פעברואַר 1935, ווען די לייז האָבן זיך אין לאַגער גע־האָט אַזוי פיל פאַרשפרייט, אַז זיי האָבן שוין אָנגעהויבן צו באַדראָען דאָס פּאָ־ליציי-פערסאָנאַל פון לאַגער — ערשט דעמאָלט איז אַדורכגעפירט געוואָרן אַ דעזינפעקציע אין לאַגער. מ'האָט אָנגעהויבן צו וואַשן די וועש אין דער וועש־שעריי פון לאַגער.

אויך די דעזינפעקציע איז געווען אַדורכגעפלאָכטן מיט סאַדיזם. אין ווינטערדיקע, פראָסטיקע טעג האָט מען אַראָפּגעצויגן די וואַרעמע מאַלבישים פון די געפאַנגענע, געגעבן זומער-קליידער און אַרויסגעיאָגט אין פראָסט צו דער אַרבעט. 2 וואָכן צייט האָט מען מוירעדיק געפרירט ביז מ'האָט צוריק באַקומען די מאַלבישים. די געפאַנגענע מיט זייערע דעזינפעקטירטע מאַלבי־שים זענען אַרויסגעטריבן געוואָרן אויפן קאַזאַרמע-הויף און יעדער האָט גע־בראַכט צו „קוורע" זיינע פאַרסאַמטע לייז...

מיהיט אָפּ די „היגיענע".

ווען דעם, ווי אזוי עס זעען אויס די היגיענישע באַדינגונגען פון די געפאַנגענע אין בערעזע, האָבן מיר פארצייכנט אינם קאַפּיטל „די קייז". פונדעסטוועגן שטערט דאָס נישט די ראָצבים זאָגן טרייבן דעם ציניזם כויזעק און אויספירן קאַלעריי פייניקונגען פאַר מיקרו-מערשטן „נישט אָפּהיטן די היגיענע"...

יעדער געפאַנגענער באַקומט אַ מיליטערישע מענאַשקע. די מענאַשקע דינט, סיי אויף וואַסער, צו וואַשן זיך דאָס פּנים און הענט, סיי... אַלס „סערוויז" צום עסן און, ווען אַ געפאַנגענער ווערט קראַנק אויפן האַלדז, אָדער אַנדערע קראַנקייט, און ער באַקומט אַ שווענקעכץ, נוצט ער דערצו די זעלבע מענאַשקע...

נאָך יעדן עסן ווערט די מענאַשקע אויסגעוואַשן. אזוי ווי עס איז פאַרבאָטן צו באַזיצן וועלכע ס'איז שמאַטע, אָדער אַנדער געוואַנט, וואָס קען דינען אויסצווישן אויף טרוקן די נאַסע בלעכענע מענאַשקע, בעמיילע קלויבט זיך אָן אויף אַ סאַך מענאַשקעס זשאַווער.

ס'איז ווינטער אין אָוונט. אין דרויסן אַ שטאַרקער פראָסט. די געפאַנגענע זענען נאָר וואָס געקומען פון דער אַרבעט. מען לייגט אַנידער די מידע ביינער אויף דער אַספאַלט-פאַדלאָגע.

ס'הערט זיך אַ פייף. אַלע שטייען אויף „באַטשנאַשטש". באַלד קומט אַ באַפעל:

— אַלע אַרעסטירטע מיט די מענאַשקעס אין די הענט, אַרויסגיין אין קאָרידאָר!

די געפאַנגענע ווייסן שוין, אַז מ'וועט קאָנטראָלירן צי די מענאַשקעס זענען ריין.

אַלע געפאַנגענע שטעלן זיך אויס אין קאָרידאָר יעדער מיט זיין מענאַשקע אין האַנט. פּאָליציי מיט עלעקטרישע לעמפּלעך קוקן אַריין אין די מענאַשקעס. גאָר גוט קוקן זיי אויפן געזיכט פון איינגעטימער פון דער מענאַשקע. איז דאָס אַ פּנים פון אַ קאָמוניסט און ווער שמעקט נאָך אַ יידיש פּנים, זיין גורל איז אַלע מאָל אין די רייע פון די „נישט היגיענישע מענאַשקעס"... צו דער רייע קומען נאָך צו אַ ביסל אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן.

„ריינע מענאַשקעס" האָבן אַלע מאָל די פּוילישע נאַרא-לייט און אַן אָנגעזעענער טייל פון די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן, וועלכע געפינען זיך גוט אונטער דער אַדמיניסטראַציע.

אָפּגעפאַרטיקט זיך מיט דער קאָנטראָל, ווערן די טייל געפאַנגענע ביי וועמען ס'איז פעסטגעשטעלט געוואָרן „נישט ריינע מענאַשקעס", אַראָפּגעטריבן אויפן הויף. ס'ווערט זיי באַפוילן:

— אין 5 מינוט אַרום זאָלן די מענאַשקעס בלאַנקען!

אַזוי ווי קיין שמאַטעס טאָר מען נישט באַזיצן און פוצן אַז ס'זאָל בלאַנקען מוז מען, רייבט יעדער זיין מענאַשקע מיטן ברעג פון זיין העמד... מיטן שאַל, וואָס וויקלט אַרום דעם האַלדז, מיט אַן אַרבל פון זיין מאַרינאַרקע, אָדער מיט די פאַרשמוצטע, פאַרשוויצטע אָניצעס, וועלכע מ'שלעפּט אַראָפּ פון די פיס...

נישט אַלעמאָל געפינט מען זיך אין אַזאַ „גליקלעכער לאַגע", אַז ביים

ערשטן מאָל אויספּוצן די מענאַשקע, זאָל דאָס געפעלן דעם פּאָליציאַנט. אָפּט-מאָל מוז מען זיך אומקערן אויפן הויף אַ צוויי-דריי מאָל און צום סאָף אויס-הערן אַ לעקציע „היגיענע" פון פּאָליציאַנט:

— דו חורישער זון! דו ביקו! דו „אַפּערמע"! מיר וועלן דיך דאָ אויסלער-נען היגיענע!

יעדן פאַרטאָג, נאָכן פרישטיק און אָפּפּאַרטיקן אַלע איבעריקע קלייניקייטן, די געפאַנגענע געפינען זיך אין די קאַמערן און וואַרטן אויפן פייפל אַרויסצו-לויפן צו דער „זביורקע". אָבער אַפילע אין דער דאָזיקער פויזע, וואָס דויערט סאַך האַקל עטלעכע סעקונדן, לאָזט מען אויך נישט צו רו די געפאַנגענע.

דער סאַדיסטישער פּאָליציאַנט וויעטשאָרעק, וועלכער איז געווען אַ גע-וויסע צייט קאָמענדאַנט איבערן ארעסטאַנטן-בלאָק האָט איינגעפירט, אז אין דער אויבנדערמאָנטער צייט, מוזן אַלע געפאַנגענע אין יעדער קאמער, ארונ-טערלייגן זיך אונטער איין זייט פּריטשע. שפּאַצירנדיק אונטער דער פּריטשע, האָט מען געמוזט אויפקלויבן די אָראָפּגעפאַלענע פון די שעניקעס שטיקלעך שטרוי... די געפאַנגענע האָבן זיך דערבײַ פאַרמאַטערט, אויסגעשמוצט מיט פויל שטויב די אַזוי אויך שמוציקע מאַלבשים. דערפאַר האָבן אָבער די געפאַנ-גענע אָפּגעהיטן די „היגיענע" און אויפגעקליבן די שטיקלעך שטרוי...

דער „שטראָף־ראַפּאָרט"

טאָג-טעגלעך, אין די פינצטערע, גרויע פאַרטאָגן, ווען די געפאַנגענע ווערן, ווי די היימלאָזע הינט, אַרויסגעטריבן צו דער „זביורקע". קומט פאָר דער „שטראָף-ראַפּאָרט". געפאַנגענע צום שטראָף-ראַפּאָרט פעלן קיינמאָל נית אויס. זעלטן, זעלטן, אַז עס זאָל זיך אָנפאַנגן אַ טאָג אין בערעזע אָן אַ „שטראָף-ראַפּאָרט", אַלעמאָל זענען פאַראַן „זינדיקע".

דער אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלאַ, האָט אַ באַזונדערע האַנאָע פון אַ שטראָף-ראַפּאָרט, אָן פאַרזינדיקטע געפאַנגענע איז ביי אים קיין „טאָג" נית.

ווען יוזעף קאַמאַלאַ דרינגט אַריין אין דעם מיט שטעכיקן דראָט פאַר-צוימטן קאַזאַרמע-הויף פון די געפאַנגענע און ער דערזעט פון ווייטנס די אויסגעשטעלטע רייען פון די פאַרזינדיקטע געפאַנגענע צום שטראָף-ראַפּאָרט, דאַמאָלס באַווייזט זיך אויף זיין צעקנייטשט פּאָנים אַ שמייכל פון... צו-פרידנקייט. וואָס לענגער עס ציט זיך די ריי פון די זינדיקע, אַלץ לענגער ציט דער שמייכל אויף זיין געזיכט. מיט שנעלע טריט דערנענטערט ער זיך צו די געפאַנגענע, וועלכע וואַרטן אויף דער... גערעכטיקייט פון קאָסטעק ביערנאַצקי, וועמענס אויספירער ס'איז דער פּאָליציי-אינספּעקטאָר יוזעף קא-מאַלאַ.

דער נוסעך פון שטראָף-ראַפּאָרט איז שוין אַ באַשטימטער און אויסגע-לערנטער.

דער געפאַנגענער שטעלט זיך אויף „באַטשנאָשטש" און ווענדעט זיך צו קאַמאַלאַן:

— הער אינספּעקטאָר!

דער אַרעסטירטער... מעלדעט זיך געהאָרכזאַם צום שטראָף-ראַפּאָרט... פאַר טאָן אַ שמייכל.

אָדער: הער אינספּעקטאָר!

— דער אַרעסטירטער... מעלדעט זיך צום ראַפּאָרט, ווייל כ'האָב מיט-
גענומען צו דער אַרבעט אַ שטיקל ברויט אין קעשענע. ווייל כ'האָב אויסגע-
באָרגט מיין סוועטער אַ צווייטן געפאַנגענעם.

און קאַמאַלאַ באַשטראָפט:

מען באַשטראָפט פאַר ניט שטיין אויסגעצויגן, ווי אַ דראָט, אויף „באַטש-
נאָשטש". פאַר ניט מעלדן זיך, פאַר אויסרעדן אַ וואָרט צו אַ צווייטן געפאַנ-
גענעם, פאַר געפונען ביי אַ געפאַנגענעם אַ שטיקל צייטונג, אַ שטיקל פּאַפּיר,
אַ שטיקל פאָדים, אַן אָפּגעריסן קנעפּל.

מען באַקומט קאַרצער פאַר „ניט שנעל לויפן", פאַר „פוילקייט צו דער
אַרבעט", און אין בערעזע הייסט דאָס: ווען אַ געפאַנגענער, נאָך לאַנגע
שאָען שטיין איינגעבויגן און גראָבן די ערד, דערוועגט זיך אַ מינוט אויסצו-
גלייכן דעם רוקן.

מען באַשטראָפט פאַר ניט צוקנעפּלען אויף אַלע קנעפּלעך דעם מאַנטל,
פאַר אָנלענען דעם פיס אויף דער „פּריטשע" ביים פאַרבינדן די שיך-בענדלעך,
פאַר זיצן אויפן שטרויזאַק, פאַר אויפשטעלן זיך אויף אַ סעקונדע דאַן ווען
עס איז פאַראַן אַ באַפעל צו זיצן.

מען באַשטראָפט פאַר באַגיין אַזעלכע „זינד" ווי איינדרימלען בייטאָג
אין קאַמער, פאַר אַוועקגעבן אַ צווייטן געפאַנגענעם אַ שטיקל ברויט, פאַר
אויפהויבן פון דער ערד, לעמאָשל, דאָס אַראָפּגעפאַלענע אייגענע האַנטוך
געיענדיק פון באָד.

מען וואַרפט אַריין אויף לאַנגע טעג קאַרצער פאַר אויסבאָרגן אַ געפאַנ-
גענעם אַ סוועטער, ווען ער דאַרף גיין אין קאַרצער. פאַר געבן אין קאַרצער
אַריין אַ שטיקל ברויט אָדער אַ קוק טאָן דורך דער „וויזיטערקע", פאַר באַ-
זאָרגן דעם געקומענעם פון קאַרצער מיט אַביסל זופּ.

מען באַשטראָפט פאַר ניט גיין לויטן מיליטערישן סיידער מיטן לינקן
פוס, פאַר אַרויסלויפן פון קאַמער אין קלאָזעט, מעג אַפילו דער געפאַנגענער
צעפּלאַצט ווערן, אָדער גאָר פאַרקערט, פאַר בלייבן אין קאַמער ווען מען באַ-
פעלט לויפן אין קלאָזעט מעג דער געפאַנגענער דאַמאָלס ניט האָבן קיין נאַ-
טירלעכן געברויך.

מען באַשטראָפט פאַר נעמען אַ טאָפּלטע פּאָר שקאַרפּעטן פון אייגענעם
דעפּאָזיט, פאַר אַריינכאַפּן אַ שטיקל צוקער אין מויל, וואָס מען געפינט צווישן
די אייגענע זאַכן. פאַר טאָן אַ בליק, אַ ווונק, פאַר אומקערן זיך אין דער ריכ-
טונג, וווּ ס'גייט אַ ציווילער מענטש.

מען באַשטראָפט אויך פאַר ניט מאַכן גענוי און פּינקטלעך די פּייניקונג-
גימנאַסטיק, מען גייט אין קאַרצער אַריין פאַר אויסקראַצן פון קעסל אַביסל
זופּ צו שטילן דעם הונגער, פאַר ניט אָנגעמען אַפילו לאָפּאַטע ערד, פאַר ניט
שטיין גלייך אין דער ריי.

דער פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער פון וואַרשע, יעראַכמיעל בלאַנק, איז
אַכוץ לאַנגע טעג קאַרצער, מיט געוויסע איבעררייסן, איינמאָל געזעסן אין קאַר-
צער, אָן איבעררייס, 21 טעג. די ערשטע טעג קאַרצער האָט ער באַקומען פאַר
דערלאַנגען אַ שטיקל קעז אַ צווייטן געפאַנגענעם, וועלכער האָט זיך געפונען
אין קאַרצער (דריי מאָל אין דער וואָך באַקומען די געפאַנגענע צו דריי דעקאַ
קעז).

די צווייטע 7 טעג קאַרצער האָט דער דערמאָנטער באַקומען פאַר „סי-
מולירן אַ קראַנקייט". זיצנדיק די ערשטע 7 טעג האָט ער באַקומען אין פּינצ-
טערן קאַרצער אַ נערוון-אַטאַק. ס'איז געקומען דער פעלדשער פון לאַגער און

האָט פעסטגעשטעלט, אַז בלאַנק איז „געזונט". מען האָט אים אַפילו קיין טראָפּן וואַסער ניט צוגעלאָזט (ער האָט דעם טאָג געהאַט טאָנעס).

די דריטע 7 טעג האָט ער באַקומען דערפאַר, ווייל בעיסן אָפּקומען די צווייטע שטראָף, האָבן אים אַרבעטער אַריינגעוואָרפן אין קאַרצער אַ שטיקל ברויט און אַזוי ווי בלאַנק האָט ניט געמאַסערט די אַריינוואַרפער, נאָר ער האָט דאָס שטיקל ברויט אויפגעגעסן, האָט אים דער אינספּעקטאָר באַשטראָפט פאַר געהערן צו דער קאָמונע.

דער דערמאָנטער בלאַנק איז פון דער נאַטור אַ הויכער, פעסטגעבויטער מיט ברייטע פּלייצעס. ווען ער איז אַרויס נאָך 21 טעג זיצן אין קאַרצער איז אים ניט געווען צו דערקענען, אַ געל געזיכט, מיט אַן איינגעבויגענעם רוקן, קוים וואָס ער האָט געשלעפּט די פיס, צוליבן לאַנגן הונגערן האָט ער אַפילו עסן ניט געקענט.

אַ ווייסרוסישער אַרבעטער וויקטאָר יערעמעטשיק, אַ האַרץ־ליידנדיקער, וואָס איז אַפילו פעסטגעשטעלט געוואָרן דורכן דאָקטאָר פון לאַגער, האָט באַקומען 7 טעג קאַרצער, יעדן צווייטן טאָג פאַסטן, דערפאַר וואָס ער האָט גענומען אַ פּאַפּיראָס, וואָס האָט זיך געפונען צווישן זיינע אייגענע זאַכן... דער קאַרצער האָט אַזוי אונטערגעבראָכן דעם אַזוי אויך שוואַכן געזונט פון דערמאָנטן אַרבעטער, אַז עטלעכע טעג נאָכן אומקערן זיך פון קאַרצער, איז ער אַ געשוואָלענער, מיט אַ געל געזיכט, אָפּגעשיקט געוואָרן אין שפּיטאָל אַריין קיין קאָברין.

דער אינספּעקטאָר באָלעסלאַוו גרעפּנער האָט באַפוילן אַריינצוזעצן אויף 6 טעג קאַרצער זאָלאָטאָוון, דערפאַר, ווייל אין אַ בריוול צו זיין פרוי האָט זאָלאָטאָוו געבעטן מען זאָל אים שיקן אַ וואַרימע מאַרינאַרקע, וואָס זאָל זיין „געבעט מיט וואַטע".

— דו הייסט דיר שיקן אַ מאַרינאַרקע אויסגעבעט מיט וואַטע — האָט גרעפּנער געשריגן צו זאָלאָטאָוון — דו ווילסט זיך באַשיצן פון די גומענע שטעקנס און דערציילן אין דער עפנטלעכקייט, אַז מען שלאָגט... דו הינטישער יידישער קאָמוניסט! דו וועסט שוין פון דאַנען ניט אַרויס קיין לעבעדיקער!

דאָס „באַליבטע קינד" פון באָלעסלאַוו גרעפּנער — דער סאַדיסט מאַר־קאָווסקי — האָט זיך באַלד גענומען צו זאָלאָטאָוון און אים מוירעדיק גע־פּייניקט.

דער יונגער שניידער־אַרבעטער פון דערפל דזשאָטלאָוויץ, נעבן לונינעץ, ניט ווייט פון דער סאָוויעטישער גרענעץ, לייזער כאַראַפּקאָ, געפינט זיך אין בערעזע זינט דער אַנטשטייונג פון לאַגער. ער האָט באַלד אין אָנפאַנג דורך אַ מעסירע פון אַן אוקראַינישן נאַציאָנאַליסט באַקומען 3 טעג קאַרצער פאַר „קאָמוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע".

צווישן די צענדליקער טעג, וואָס כאַראַפּקאָ האָט אָפּגעפינצטערט אין קאַרצער, איז ער איינמאָל געזעסן 5 טעג, ווייל גייענדיק פון באָד האָט ער אויפגעהויבן פון דער ערד אַ שטיקל זייף, וואָס איז אים אַראָפּגעפאַלן...

דער לעמבערגער שניידער־אַרבעטער לייב לעבלאַנג, וועלכער איז געווען אין בערעזע נאָר 5 כאַדאָשים, האָט אין זיין צייט געשלאָגן רעקאָרד אַלס לענגסטער „זיצער אין קאַרצער". איינמאָל האָט אים גרעפּנער באַשטראָפט מיט 5 טעג קאַרצער פאַר... ניט אַרויסזאָגן געגנוג הויך די צאָל 10 (ביים באַפעל: אָפּציילן!).

אַ ספּעציעל „אויג" האָט גרעפּנער געהאַט אויף דעם יונגען אַדוואָקאַט־אַפּליקאַנט יאָסעפּסבערג פון דראָהאָביטש. דער דאָזיקער איז אין בערעזע מוירעדיק געפּייניקט געוואָרן. די סיבע פון פּייניקן יאָסעפּסבערגן זאָל זיין

דאָס, וואָס בעיים מען האָט אים געפירט צום באַן אָפּצושיקן קיין בערעזע, האָט ער געשריגן אויף דער גאַס: „איך וועל אין קאָנצענטראַציע-לאַגער ניט גיין!“.

האָט אים גרעפּנער „געוויזן“, וואָס עס הייסט דאָס אַזעלכעס „ניט וועלן גיין אין לאַגער“. איינמאָל איז דערדאָזיקער יאָסעפּסבערג באַשטראָפט געוואָרן מיט 5 טעג קאַרצער ווינטערצייט, ווייל שיילנדיק קאַרטאָפל האָט ער אויסער די שוין באַשטימטע צאָל, אָפּגעשיילט נאָך עטלעכע קאַרטאָפל, וועלנדיק דערמיט געדיכטער מאַכן די וואַסערדיקע זופּקע...

דער 50-יעריקער מויערער-אַרבעטער פון לעמבערג, טעאָפיל יאַבלאָנסקי, האָט באַקומען 5 טעג קאַרצער דערפאַר, ווייל אַרבעטנדיק אויפן שאָסיי האָט ער ניט מיט גענוג אונטערטעניקייט געענטפערט אַ פּאָליציאַנט אויף אַ באַמערקונג וועגן דער אַרבעט. מען האָט יאַבלאָנסקין גלייך אויפן שאָסיי געשמידט אין קייטן, אָפּגעפירט אונטער אַ שטאַרקער וואַך אין לאַגער אַריין און אים אַריינגעוואָרפן אין קאַרצער.

דער געפאַנגענער, דאָקטאָר מעדיצין כײַעם רודעל, וועלכער געפינט זיך אין בערעזע זינט דעם 1-טן אויגוסט 1934, איז ביים אָנקומען אין לאַגער אומגעהייער געפייניקט געוואָרן פון מאַרקאָווסקין. שפּעטער, אין די כאַדאָשים אַפּריל, מאַי, יוני, יולי 1935, איז דער דערמאָנטער געפאַנגענער די גרעסטע טייל טעג פון די כאַדאָשים אָפּגעלעגן אין „קאַרצער“ און אין „אַרעסט“.

אַזאַ ענלעכער פאַל איז אויך געשען מיט דעם קוילנגרעבער-אַרבעטער נאַגישעווסקי פון קראַסנע, וועמען די אַדמיניסטראַציע האָט גערוידעפּט.

דער לערער ליבער מושינסקי פון וואַרשע, פאַר אָפּענטפערן דעם פּאָליציאַנט מאַלינאָווסקי אַז ער, מושינסקי, איז נישט קיין „פשעקופּקע“, ווי ס׳האָט אים אָנגערופן דער פּאָליציאַנט, האָט באַקומען 7 טעג קאַרצער פאַר... „שטעלן זיך קעגן דער מאַכט“. אָפּקומענדיק די שטראָף אין קאַרצער, האָט מושינסקי אָנגעשפּאַרט זיין קערפּער אין דער הילצערנער שוועל, האָט ער פאַר דער „זינד“ באַקומען נייע 5 טעג „אַרעסט“, ווו ער איז איבערגעפירט געוואָרן גלייך נאָכן ענדיקן די זיבן טעג קאַרצער.

אין בערעזע איז דער געפאַנגענער באַרויבט פון יעדע מין רעכט. ביים שטראָף-ראַפּאָרט עקזיסטירט ניט קיין שום פאַרטיידיקונג אָדער אויפקלערונג. ווייל אַ געפאַנגענער ענטפערן זאַכלעך אויף דער באַשולדיקונג אָדער אויפקלערן, אַז ס׳איז ניט ריכטיק דאָס, וואָס מען וואַרפט אים פאָר, באַקומט ער אַנשטאָט 5 טעג „אַרעסט“ — 7 טעג „קאַרצער“. אין בערעזע איז איינגעשטעלט אַזוי, אַז אויף אַלעמען דאַרף דער געפאַנגענער ענטפערן „טאַק יעסט!“ (אַזוי איז עס).

אין בערעזע איז נאָך ניט געווען קיין פאַל, אַז אַ געפאַנגענער, וואָס ווערט באַשולדיקט דורכן וואַך-פּאָליציאַנט, זאָל באַפרייט ווערן פון שטראָף (מעג אַפילע זיך קלאָר אַרויסווייזן, אַז די באַשולדיקונג איז ניט קיין ריכטיקע). שטענדיק און ביי יעטוועדן פאַל איז גערעכט דער פּאָליציאַנט.

אַ באַוווסטער סאַדיסט פון בערעזע, דער פּאָליציאַנט פּאַסאַווסקי, האָט זיך אויסגעדריקט צו די געפאַנגענע:

— דאָ אין בערעזע איז ניט פאַראַן ניט קיין גאָט און ניט קיין מענטשן, דאָ עקזיסטירן נאָר מיר, פּאָליציאַנטן...

איינמאָל איז צום שטראָף-ראַפּאָרט געשטעלט געוואָרן דער אוקראַינישער נאַציאָנאַליסט עמיל מאַטליי. זיין „כעט“ איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס, אָפּקומענדיק אַ שטראָף אין „אַרעסט“, האָט ער בעייסן עסן דאָס ביסל וואַסער-

דיקע זופּ, זיך אַוועקגעזעצט אויף דער פּאָדלאָגע און אָנגעשפּאַרט זיין פּלייצע אין דער אויפגעשטעלטער האָלצערנער „פּריטשע" (אויף דער „פּריטשע" קען מען שלאָפן נאָר ביינאַכט, בייטאָג איז פאַרבאָטן די „פּריטשע" אָנצורירן). ביים שטראָף-ראַפּאָרט מעלדעט זיך מאַטליי צום אינספּעקטאָר, אַז ער שטעלט זיך געהאָרכזאַם צום שטראָף-ראַפּאָרט פאַר „אָנשפּאַרן די פּלייצע אין דער פּריטשע".

דערויף פרעגט אים דער פּאָליציי-אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלאַ:

— וועלכער אינטעליגענטער מענטש שפּאַרט אָן די פּלייצע ביים עסן?

מאַטליי האָט פאַר דער „זינד" באַקומען 7 טעג קאַרצער.

⁂

דער אויסוואורף מאַרקאָווסקי איז אַכוץ אַ סאַדיסט קעגן די געפאַנגענע, אויך געווען דער „האָנאָר"- (קאָוועד) אָפּהיטער פון די פּאָליציאַנטן אין בערעזע.

ער האָט איינגעפירט, אַז ביים שטראָף-ראַפּאָרט מוז דער געפאַנגענער צושטימען, אַז דאָס אַלץ, וואָס דער פּאָליציאַנט באַשולדיקט אים, איז „ריינער עמעס".

געווען אַ פאַל, ווען אַ פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער האָט בעייסן שטראָף-ראַפּאָרט אָפּגעלייקנט פאַרן אינספּעקטאָר דאָס אַלץ וואָס דער פּאָליציאַנט האָט אים באַשולדיקט.

ווי טאָמיד, האָט יוזעף קאַמאַלאַ באַשטראָפט דעם געפאַנגענעם און געגעבן גערעכט דעם... פּאָליציאַנט. דער פּאָליציאַנט האָט זיך אָבער קאָמפּראָמעטירט, ווייל אַלע האָבן זיך איבערגעציינט, אַז דער פּאָליציאַנט האָט געזאָגט שעקער...

אַזאַ „כוצפּע" פון אַ קאָמוניסטישן געפאַנגענעם האָט מאַרקאָווסקי נישט געקענט פאַרשווייגן.

אויף צומאָרגנס, פאַרטאָג, ווען די געפאַנגענע האָבן אויסגעפירט „גימנאַסטיק", דער פּראָסטיקער שנייַ האָט געסקריפּעט אונטער די פיס-טריט, האָט מאַרקאָווסקי אויסגעזוכט דעם „ווידערשפּעניקטן" פּראָלעטאַרישן געפאַנגענעם, ער איז צו אים צו אינמיטן מאַרשירן און מיט דער פויסט דערלאַנגט עטלעכע קלעפּ אונטערן האַרץ.

דער ראַצכישער צאָרן האָט זיך נישט געשטילט. מאַרקאָווסקי איז נאָכאַמאָל צוגעגאַנגען צו דעם געפאַנגענעם, אים אַרויסגעשלעפּט פון די רייען און די רעשט געפאַנגענע באַפוילן:

— ווייטער מאַרשירן!

מאַרקאָווסקי האָט דעם קאָרבן אַנידערגעוואָרפן אויף דער פּראָסטיקער ערד, געקאָפּעט מיט די שטיוול, צוגעשלעפּט צו דער אַלטער, צאַרישער קאַזאַרמע-מויער, אָראָפּגעריסן פון דעם געפאַנגענעם דאָס היטל, אָנגעכאַפּט דעם קאָפּ פאַר די האָר און געקלאַפּט אין דער האַרטער, קאַלטער קאַזאַרמע-וואַנט... שנירלעך בלוט האָבן גערינען, נאָך רויטער געמאַכט די ציגל-מויער... און באַשפּריצט דעם ווייסן, פּראָסטיקן שניי אין בערעזע.

אויפן מיזרעך האָט זיך באַוויזן די רויטע, צעפלאַמטע, אויפגייענדיקע זון — ס'איז געווען פרייטיק דעם 28-טן דעצעמבער 1934 — אַ פאַרטאָג אין פּוילישן קאָנצענטראַציע-לאַגער — קאַרטוז-בערעזע...

דער „קאַרצער" און דער „אַרעסט"

צו זיין אַ געפאַנגענער אין בערעזע און צו אויסמיידן קאַרצער — דאָס איז אַן אומעגלעכע זאַך. „קאַרצער־אַרעסט", דאָס איז גרויל־געהענעם אין גע־הענעם.

דער גרעסטער טייל „איינוווינער" פון קאַרצער און אַרעסט זענען די קאָמוניסטן, קעגן וועלכע די אַדמיניסטראַציע ווענדעט אָן דעם שטרענגסטן טעראָר. ווען אַ געפאַנגענער פאַלט אַריין אין קאַרצער, קומט אים ניט אַזוי גרינג אָן פון דאָרט אַרויסצוגיין. נאָך פאַרן אָפּקומען זיין ערשטע שטראָף, „פאַרדינט" ער זיך אַ צווייטע.

ווי נאָר ער ענדיקט זיינע ערשטע 7 טעג קאַרצער, (די קלענסטע שטראָף איז 5 טעג), פאַרבלייבט ער גלייך אויף נאָך 7 טעג. ס'זענען געווען אַזעלכע פאַלן ווען קאָמוניסטן האָבן „שפּאַצירט" פון קאַרצער אין אַרעסט אַריין — אָדער פאַרקערט פון אַרעסט אין קאַרצער אַריין. עס זענען געווען קאָמוניסטן, וועלכע זענען געזעסן אין קאַרצער צו 40, 60, 70 און 80 טעג אין פאַרלויף פון 15 כאַדאָשים.

דעם „רעקאָרד" פון זיצן אין קאַרצער האָט געשלאָגן דער פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער שמיל קאַפּטור, וועלכער האָט אָפּגעפינצטערט 103 טעג אין קאַרצער, וואָס באַטרעפט אַ דריטל פון דער צייט וואָס ער האָט זיך געפונען אין בערעזע.

דער פליישער־אַרבעטער פון וואַרשע, לייב פעלדבלום, איז אין מעשעך פון איין יאָר זיך געפונען אין בערעזע אָפּגעלעגן העכער 70 טעג אין קאַרצער אַ כּוץ קאַרצער האָט אים גרעפּנער באַשטראָפט מיט 5 טעג הונגער פאַר נישט אַרויסזאָגן געגוג דייטלעך דאָס וואָרט „קאַרטוז־בערעזע".

דאָס ערשטע האַלבע יאָר האָט זיך דער קאַרצער געפונען אין אַן אָפּגע־זונדערטע געביידע, אַרומגעצוימט מיט אַ פאַרקן פון שטעכיקע דראָט און באַ־וואַכט פון פּאָליציי. די געביידע איז געווען אַן אַלטע, אַן אָפּגעלאָזענע, בעאייס אויפן אָרט פון איצטיקן קאָנצענטראַציע־לאַגער האָט זיך געפונען מיליטער, איז אַ טייל קאַמערן פון דער געביידע באַנוצט געוואָרן אַלס „מייסים־שטיבל" פאַר די פאַרשטאָרבענע סאָלדאַטן. די געביידע איז איינגעגראָבן אין דער ערד. ביים אַריינגאַנג אין די קאַמערן מוז מען אַראָפּגיין אויף עטלעכע צעבראָ־כענע טרעפּ. אין אַ טייל קאַמערן זענען אַפילע קיין אַספאַלט־פּאָדלאָגעס אויך נישט פאַראַן. די פּאָדלאָגעס באַשטייען פון צעשאָטענע ערד. אין די קאַמערן איז זייער שמוציק, אָנגעשאָטן מיט מיסט, שטויב, צעבראָכענע פלעשער. די פענסטער זענען פאַרמויערט מיט ציגל — און ס'איז איבערגעלאָזט געוואָרן נאָר אַ קליינע עפענונג, די גרויס פון אַ שעכטעלע זאַפּאַלקעס — אַזוי אַז אַפילע ביי טאָג איז גוט פינצטער. די טירן ווערן פאַרשלאָסן מיט שווערע, אייזערנע פרענטן און שלעסער.

דעם דאָזיקן „פּאַלאַץ" האָט דאָס קאָסטעק ביערנאַצקי מיט זיין געהילף גרעפּנער, באַשטימט פאַר די „פאַרזינדיקטע" געפאַנגענע אין בערעזער קאָנ־צענטראַציע לאַגער.

אַז מ'האָט געפירט אַ „פאַרזינדיקטן" געפאַנגענעם אין קאַרצער, האָט ער דעם גאַנצן וועג, ביז צו דער געביידע, געמוזט מאַכט „פּאַדני"! און „פּאָוו־סטאַן"!, ביים אַריינלאָזן אין פינצטערן קאַמער האָט דער פּאָליציאַנט דער־לאַנגט עטלעכע גומי שטעקנס. אָפּטמאָל, אַז ס'האָט זיך דעם וואַך־פּאָליציאַנט

פֿון קאַרצער געלאַנגוויילִיקט, איז ער אַריין אין קאַמער און אויפֿסניי דערלאַנגט קלעפּ.

אין „קאַרצער“ איז מען געשלאָפֿן אויף דער נאַקעטער ערד. טראָגן אויף זיך האָט מען דערלויבט נאָר די מאַרינאַרקע און איין סוועטער; האָט מען געטראָפֿן אויפֿן געפֿאַנגענעם אַ טאָפּלטן סוועטער, איז, אַ כּוח וואָס מ.האָט דעם סוועטער אַראָפּגעצויגן, האָט מען אים געשלאָגן אַז ער זאָל אויסזאָגן, ווער פֿון די געפֿאַנגענע ס'האָט אים אויסגעבאָרגט דעם סוועטער.

— דאָ, אין בערעזע, וועט איר קיין „מאַפֿר“ נישט פֿאַרלייגן! — האָט גרעפּנער געזאָגט צו די פּראָלעטאַרישע געפֿאַנגענע.

עסן האָט מען באַקומען יעדן 2-טן טאָג. דעם טאָג וואָס מ'האָט נישט געגעסן, איז דערלויבט געווען אַז דער „קיבעל“ (צו דערליידיקן דעם נאַטירלעכן געברויך), זאָל זיך געפֿונען אין קאַמער. דאַקעגן דעם טאָג וואָס מ'האָט באַקומען עסן — האָט מען אַרויסגענומען פֿון קאַמער דעם „קיבעל“... אין די הערבסטיקע און ווינטערדיקע טעג איז די קעלט אין דאָזיקן לעבעדיקן קייווער געווען אַ מוירעדיקע.

נאָכן ערשטן האַלבן יאָר, האָבן אין בערעזע אָנגעהויבן צו בלאָזן „ליבעראַלע“ ווינטן. אויפֿן אָרט פֿון גרעפּנערן איז באַשטימט געוואָרן דער אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלאַ, דער אַלטער קאַרצער איז פֿאַרביטן געוואָרן אויף אַ... נייעם. מיט נאָך פֿיל ערגערע טאָרטור-סיסטעמען — דערפֿינדן דורכן נייעם נאַטשעלניק. מיט איין אונטערשייד, וואָס אינם נייעם קאַרצער האָט מען אויף ביינאַכט צום שלאָפֿן באַקומען אַ הילצערנע פּריטשע. — דערפֿאַר האָט יוזעף קאַמאַלע איינגעפֿירט פֿאַרן „קאַרצער“ און „אַרעסט“ נייע „היגיענישע“ באַדינגונגען, וואָס זענען באַשטאַנען אין אַריינגיסן יעדן טאָג צו 3-4 עמערס וואַסער אויף דער אַספֿאַלט פּאָדלאָגע, אַזוי אַז אַ גאַנצן טאָג האָט מען געמוזט „שפּאַצירן“ אין וואַסער און נישט געהאַט קיין מעגלעכקייט אַנידערצולייגן אָפּילע אויף דער פּאָדלאָגע דעם קערפּער.

אויב אין אַלטן קאַרצער האָט מען געזשאַלעוועט דעם „קיבל“, געפֿינט זיך אינם נייעם קאַרצער דער קיבל קעסיידער אין קאַמער. אָבער אַרויסגיסן די אומריינִיקייטן קען מען נאָר דעמאָלט, ווען דער „קיבל“ איז פֿול ביז איבערן ברעג... אַזוי ווי אין קאַרצער זיצט מען נאָר איינצלווייז — דויערט ביז ס'פֿילט זיך אָן אַ פֿולער „קיבל“ 10-12 טעג... בעמיילע ווערט מען אין קאַרצער פֿאַרסאַמט פֿון אייגענעם אָפּפֿלוס..

קאַמאַלע האָט אויך איינגעפֿירט אַ רעפֿאָרם פֿון עסן. דעם טאָג וואָס מ'האָט אין קאַרצער עסן, באַקומט מען נאָר אַ העלפֿט פֿון דער נאָרמאַלער פּאָרציע, און אָפֿטמאָל דאָס אויך נישט.

איינמאָל ווען יעראַכמיל בלאַנק איז אָפּגעקומען זיינע „זינד“ אין קאַרצער, איז אויסגעפֿאַלן אויף דעם שרייבער פֿון די שורעס צו זיין דער „פּאָדלאָגע וואַשער“ (וואַסער אָנגיסן) אין קאַרצער. נישט וועלנדיק אָנגיסן קיין וואַסער האָב איך בלויז מיט אַ פֿייכטער שמאַטע אויסגעווישט די פּאָדלאָגע. דער וואַך-פּאָליציאַנט האָט דערשמעקט וועגן וואָס דאָ האַנדלט זיך, האָט ער מיטן שטיוול אומגעקערט דעם עמער מיטן וואַסער, און אַלס שטראָף געהייסן ברענגען נאָך 2 פֿולע עמערס מיט וואַסער און זיי אויסגיסן אויף דער פּאָדלאָגע...

אין בערעזע איז פֿאַראַן אַ „פּרינציפּ“, אַז דער „קאַרצער“ און דער אַרעסט טאָר קיינמאָל נישט זיין ליידיק.

דער אונטערשייד צווישן „קאַרצער“ און „אַרעסט“ באַשטייט אין דעם וואָס אין אַרעסט-קאַמער געפֿונען זיך די באַשטראָפֿטע צוזאַמען, אַזוי ווי אין בע-

רעזע פעלן קיינמאָל קיין „פארזינדיקטע“ נישט אוים — בעמיילע איז דער ארעסט אלעמאָל פול.

אין „ארעסט“, סיי ביי טאָג, סיי ביי נאַכט, טוט זיך דאָס פּאָליציייאישע אויג נישט אָפּ. מען טאָר נישט „שפּאַצירן“ צוזאַמען מיט אַ צווייטן געפאנגע-נעם, מ׳טאָר נישט אויסרעדן קיין וואָרט, קיין לאַך, קיין ברום, מ׳קען זיך נאָר געפונען אויף איין האַלבע זייַן פון ארעסט-קאַמער, ביכדיי דער פּאָליציאַנט זאָל דורך דער „וויזיטערקע“ שטענדיק קענען זען וואָס די געפאנגענע טוען.

אַמשטאַרקסטן היט אָפּ דער אינספּעקטאָר קאַמאַלע דעם קאַיצער אין ארעסט. דאָס זענען זיינע „ליבלינגס-ווערק“.

יעדן טאָג קומט ער, באַגלייט פון אַ שטאַב פון באַאמטע, אויף אַ באַזוך אין קארצער און אין ארעסט אריין. און קאַמאַלע עקזאַמינירט:

— נו, איר וועט נאָך זינדיקן?

— איר וועט זיך אויסבעסערן, צו נישט?

אָבער די געפאנגענע „בעסערן“ זיך קיינמאָל נישט אוים. נאָך איידער זיי פארלאָזן דעם ארעסט האָבן זיי שוין אויפסניי „געזינדיקט“ און פארדינט אַ נייע שטראָף.

קאַטאָרגע-ארבעט

צווישן אַ רייע אנדערע פייניקונגס-מיטלען פארנעמט אין בערעזע די ארבעט אַ באַזונדער-אָנגעזענעם אָרט. טאָג-טעגלעך ווערן די געפאנגענע גע-צוווּנגען אויסצופירן שווערע, איבערמענטשלעכע קאַטאָרגע-ארבעטן; ס׳ווערן געטריבן צו דער ארבעט יונגע און אַלטע, געזונטע און קראַנקע, געפאנגענע, מיט קראַנקע אייוועריס, מיט פארבאַנדאַזשירטע ווונדן, מיט אָנגעהאָנגענע, קראַנקע הענט אויפן האַלדז.

די גרעסטע טייל ארבעטן אין בערעזע ברענגען נישט קיין ספּעציעלן נוצן. דער איינציקער צוועק פון דער ארבעט דאָס איז: קענען אַרויספּאָמפּען וואָס מער שווייס און קויעך פון געפאנגענעם און פון צו האָבן אַ געלעגנהייט מיט וואָס צו פייניקן אים.

יעדן פארטאָג ווערן די געפאנגענע ארויסגעפירט צו דער ארבעט, אָן אונטערשייד צו ס׳איז הארבסט צי ס׳גיסט א גרויסער רעגן, ביי אַ פראָסט, אָדער פארקערט — ביי א גרויסער היץ, וועלכע האָט דערגרייכט טיילמאָל ביז 30 גראַד; די ארבעט מוז אויסגעפירט ווערן.

דער פרינציפּ פון אומאויפהערלעך ארבעטן ווערט אדורכגעפירט אין דער פולער מאָס; און קיין ארבעט אין בערעזע פעלט קיינמאָל נישט אוים ...

***

ביי דער ארבעט איז איינגעשטעלט דער אזוי גערופענער „בערעזע-טעמפּאָ“. אלץ מוז אויסגעפירט ווערן שנעל („שיפּקאָ“) „נישט שפּילן זיך, נור ארבעטן“! — דאָס זענען די באַליבטסטע ווערטער פון דער פּאָליציי.

דער פייניקונגס - סיסטעם ביי דער ארבעט איז אזוי איינגעשטעלט, אז די לייכטסטע, נישטיקסטע ארבעט ווערט פארוואַנדלט אין דער שווערס-טער און מאַטערנדיקסטער.

אָט ווערט באַשטימט א גרופּע געפאנגענע אויסצוקערן דעם הויף, אָדער די קאַזאַרמע - צימערן — דאַכט זיך, אז קערן איז נישט קיין שווערע

אַרבעט, באַקומט מען אָבער קליינע, האַרטע בעזעמער, וואָס באַשטייען פון עטלעכע צווייגן. די געפאַנגענע מוזן טון די אַרבעט שנעל אין דרייען גע־בויגן — געטריבן, געזידלט און באַליידיקט פון פּאָליציאַנט.

ס׳איז ווינטער. ס׳פאַלט אַ שניי. מ׳באַשטימט אַ גרופּע געפאַנגענע צו ריניקן אים. אָנשטאָט לאָפּאַטעס, גיט מען אַ טייל געפאַנגענע אויפסניי בעזעמער, אַ טייל באַקומען שווערע „קילאָפן" און מיטן קילאָף אין האַנט מוז מען לאַנגע שאָען, אָן איבעררייס, שטיין מיט אַ איינגעבויגענעם רוקן און קאָפּען דעם שניי... דער פראָסט איז אַ שטאַרקער מ׳פילט אים נישט, ווייל דאָס לייב פון געפאַנגענעם איז באַגאָסן מיט עמערס שווייס....

די „לייכטסטע אַרבעט פון אויסקערן צימערן, און שניי ריניקן ווערט דורך די בערעזער טאַליאָנים פאַרוואַנדלט אין אַ גהענעם, אין אַ קאַטאָרגע־אַרבעט.

***

מ׳איז באַשעפטיקט ביים רעגולירן און אויסטריקענען זומפּן. מ׳האָט אַריינגעטריבן די געפאַנגענע אין אַ זומפּ, די בלאָטע האָט דערגרייכט ביזן גאַרטל. מ׳האָט געמוזט אָן אויפהער אַרויסוואַרפן פונם זומפּ אויף די ברעגן שווערע לאָפּאַטעס נאַסע בלאָטע.

דאָס ערשטע האַלבע יאָר האָט מען די געפאַנגענע אויך באַשעפטיקט ביים בויען דעם שאָסיי קאָברין־בריסק, אַכוץ פייניקן האָט די מאַכט אויך געצילט מיט אָט דער אַרבעט פון די געפאַנגענע צו באַקעמפן די ווייסרוסישע פויערים, וועלכע פירן אַ סאַבאָטאַזש־קאַמף און ווילן נישט זיך לאָזן צווינגען צו פאַריכטן אָן באַלוינונג די שאָסייען פון פּאָלעסיע.

„אָריגינעל" איז געווען די אַרבעט פון אַרויספירן דאָס „מיטאָג" אויפן שאָסיי. פאָרגעקומען איז דאָס אַזוי:

4 געפאַנגענע האָבן אַרויפגעשלעפט די קעסלען מיט זופּ אויף אַ גרויסן 4-רעדערדיקן, שווערן וואָגן, איינער האָט געהאַלטן פאַרן דישעל און 3 האָבן געשטופּט. באַגלייט דעם וואָגן דעם גאַנצן וועג (5 קילאָמעטער) האָבן 3• פוסגייער־פּאָליציאַנטן מיט געלאָדענע ביקסן און 2 רייטער אויף שיינע, אויסגערוטע, געפּאַשעטע פערד. די פּאָליציי האָט אויפן וועג געמאַטערט און געצוווּנגען צו שטופּן דעם וואָגן גאַלאָפּ, ביעגעם, לויטן טאַקט פון די פערדישע טריט ...

די געפאַנגענע האָבן זיך באַגאָסן מיט שווייס און מיט די לעצטע קויכעס צוגעשופּט דעם שווערן וואָגן מיט די קעסלען וואַסערדיקע זופּ צום אַרבעט־אָרט. די געפאַנגענע אויפן שאָסיי האָבן באַגעגנט דעם וואָגן ווי „אַ דערלייזער" פון זייער הונגער....

מ׳האָט געגראָבן טיפע גריבער און פון דאָרט האָט מען געמוזט, ווי אויטאָמאַטן, אַרויסוואַרפן די שווערע, נאַסע ערד אויף די ברעגן. — די אַרויסגעוואָרפענע ערד האָבן אַנדערע געפאַנגענע אָנגעלאָדעוועט אויף גרויסע, 4 רעדערדיקע, שווערע וועגן, און 4 געפאַנגענע (איינער ביים דישעל) האָבן אויף אַ ווייטן מערכעק — אויף זאַמדיקע און בלאָטיקע יועגן — אוועקגעפירט די ערד; — אָפטמאָל האָט מען פון מיטן וועג זיך געמוזט אומקערן צוריק און צושיטן נאָך ערד, ווייל... גרעפּנער האָט אָנערקענט אז דער וואָגן איז צו גרינג...

מ׳האָט לאַנגע כאַדאָשים געאַרבעט ביי פאַרשיטן גריבער און ביים אויסגלייכן וועגן מיט שווערע קלעצער („אוביאַטשעס").

מ'איז באַשעפטיקט ביי פירן שטיינער, ציגל פון איין אָרט אויפן צווייטן; ביי אויספלאַסטערן וועגן אין פאַרק פון די העכערע באַאַמטע. ביים שניידן היי — מאַכן „סטויגעס“ (קופּעס) און אַוועקפירן עס אין די סטאַ־דאָלעס פון לאַגער. ביי דער היי־אַרבעט האָט מען געאַרבעט 16 שאָ א טאָג, מ'האָט אויפגעוועקט 3 ביינאַכט. אין שרעקלעכע היצן האָט מען אָפטמאָל נישט דערלויבט צו טון א טרינק וואַסער.

אויפן אָרט פון פערד שפּאַנט מען איין 2 געפאַנגענע צו שלעפּן א „קע־ראַט“, אָנגעפּלומפּן וואַסער אין דער געביידע פון פּאָליציי, דערביי שטייט א פּאָליציאַנט אין דער פולער באַוואָפנונג מיט א גומי־שטעקן אין האַנט, טרייבט און צווינגט די געפאַנגענע זיי זאָלן באַוועגן דעם „קעראַט“ מיטן זעלבן טעמפּאָ, ווי פערד.

מ'פירט שווערע פעסער מיט וואַסער. איינער שפּאַנט זיך איין אויפן אָרט פון א פערד און א צווייטער שטופּט פון הינטן. מ'האַקט און מע זעגט האָלץ. מ'שעפּט אויס שמוציקן אָפּפאַלוס פון קאַנאַלן, מ'פירט דאָס אין גרויסע פעסער אויף א וואָגן און מ'גיסט דאָס אויס אין גריבער. מ'וויקלט צוזאַמען מיט די בלויזע הענט פאַרזשאַווערטע שטעכיקע דראָט וואָס זענען פאַרבליבן פון דער מילכאָמע. מ'רייניקט די פערד אין די שטאַלן, מ'רוימט די פּאָליציי־וווינונגען און מ'באַקומט נישט קיין געהעריקע בעזימער, אָדער אַנדערע רייניקונגס מאַכשירים, מען באַפעלט „אַז אויף דער פּאָדלאָגע זאָל זיך נישט געפינען קיין שטויבעלע“

מען רייניקט מיסט־קאַסטנס און מ'שלעפּט אַוועק דאָס מיסט. מ'פּוצט די בעטן און מ'לופטערט דאָס בעטגעוואַנדט פון דער פּאָליציי, מ'שלעפּט צו צוויי עמערס וואַסער פון א ווייט שטיק וועג אויפן צווייטן שטאָק־אַרויף.

אָפטמאָל מוז מען מיט די הענט רייניקן די שפּיי־קעסטלעך און די קלאָזעטן פון דער פּאָליציי.

מ'דערלאַנגט די פּאָליציאַנטן שיסלען וואַסער צום וואַשן, און נאָכן ענ־דיקן די אַרבעט דערלויבט מען נישט די געפאַנגענע זיך אָפּצואַוואַשן די הענט פון שמוץ... מ'רייניקט דאָס קלאָזעט, מ'דאַרף דערליידיקן א נאַטירלעכן גע־ברויך, מוז מען בעטן א דערלויבעניש און... מ'דערלויבט נישט ..

אָפטמאָל פאַלט מען אַריין ביים רוימען די פּאָליציי־צימערן אין די הענט פון אַזעלכע ראָצכישע פּאָליציאַנטן, וועלכע באַפעלן, אַז די געפאַנגענע זאָלן מיטן מויל אַראָפּבלאָזן דעם שטויב און דאָס מיסט פון דער פּאָדלאָגע, אָדער „קריכן“ אויפן בויך אונטער די בענק און אויפקלויבן די אויסגעוויכערטע מונדשטוקן פון די פּאַפּיראָסן. טייל פאַרלאַנגען אָפּצורייניקן מיט די הענט דעם שפּינוועבס פון די ווענט און סופיט און מ'גיט נישט קיין... לייטער.

די געפאַנגענע ווערן אויך באַנוצט צו טון פאַרשיידענע שוואַרצע און שמוציקע אַרבעטן אין די דירעס פון דער העכערער אַדמיניסטראַציע־מאַכט.

ווינטער, ווען די נאַטשאַלסטוואָ האָט זיך אין די געביידעס פון איר פאַרק איינגעאָרדנט א פאַרוויילונג, די ערד איז געווען נאַס און בלאָטיק, האָבן די געפאַנגענע געמוזט מיט האָלץ און ציגל אויספלאַסטערן די וועגלעך, וואָס פירן צו די וווינונגען.

אַפילע אין די זונטיקן, אָדער אַנדערע פּוילישע רעליגיעזע און נאַציאָנאַלע יאָנטויוויים, ווערן די געפאַנגענע אַרויסגעטריבן צו דער אַרבעט.

יעדן זונטיק, פון 5 פאַרטאָג ביז 9 פרי, מוז מען רוימען מיט נידריקע בעזעמער; אויסציפּן דאָס גראָז אין פאַרק פון דער נאַטשאַלסטווע און

רייניקן די פּאָליציישע צימערן. נאָכמיטאָג מוז מען אין אַ פּויזע פון זיצן אין דער לופט אויספּליקן מיט די הענט דאָס גראָז ארום לאַגער. אָדער אין אַ פּויזע, מיט אַ איינגעבויגענעם רוקן, מאַרשירן און קלייבן קליינע שטיינדלעך פון דער ערד... דער „טעמפּאָ“ פון ארויספּרעסן וואָס מער שוויים און דער האַרטער רעזשים ביי דער ארבעט איז אין די „הייליקע גאָטספּאַרכטיקע טעג“ דערזעלבער וואָס אין די וואָכעדיקע טעג. . .

**
*

די געפאַנגענע געפינען זיך די גאַנצע צייט פון דער ארבעט אונטער אַ שטאַרקע פּאָליציי - וואַך, באַוואָפנט מיט געלאָדענע רעוואָלווערן, ביקסן, מאַשין-געווער, רייטער-פּאָליציי און שפּיר הינט. אויף יעדע 3-2 געפאַנגענע איז פאַראַן אַ פּאָליציאַנט.

די דיסציפּלין ביי דער ארבעט איז זייער אַ שאַרפער און אַ שטרענגער. פאַר אַ מינדעסטער קלייניקייט זענען די געפאַנגענע אינם ערשטן האַלבן יאָר געשלאָגן און געקאַטעוועט געוואָרן אויך ביי דער אַרבעט.

אָט שטייט אַ געפאַנגענער און גראָבט די ערד. דעם וואַך-פּאָליציאַנט געפעלט נישט די אַרבעט!

ס'קומט אַ באַפעל :

— דער געפאַנגענער נומער... צו מיר „ביעגעם“ !

— פאַרוואָס נעמסטו נישט אָן קיין פולע לאָפּעטע ערד ?

— הערן קאָמענדאַנט...

דער אַרעסטירטער מעלדעט געהאָרכזאַם, אז ער נעמט אָן אזויפיל ערד, וויפיל ס'קען נור ארויף אויף דער לאָפּעטע — ענטפערט דער געפאַנגענער אין אַ פּאָזע פון „באַטשנאָשטש“.

— דו פאַרשאָלטענע „אַפּערמע“, דו דערוויידערסט דאָס, וואָס ס'זאָגט אַ פּאָליציאַנט?.. „נאַכיליטש-שען“ (איינבייגן זיך)

— אָבער הערן קאָמענדאַנט...

— שווייגן ! „פאַרמאַך דאָס שפּייקעסטל“ (געמיינט דאָס מויל). איינבייגן זיך האָב איך באַפוילן !

דער פּאָליציאַנט ציט ארויס דעם גומי-שטעקן, שטרענגט אָן די מוסקולן און באַדעקט דעם רוקן און פּלייצע פון געפאַנגענעם מיט קלעפּ. האָט זיך פונדערווייטנס צופעליק דערנענטערט אַן אַדורכפאָרנדיקער פויערישער וואָגן פון דער ציווילער באַפעלקערונג, האָט דער פּאָליציאַנט אַ ביסל פריער באַפרייט זיין קאָרבן, קעדיי די אויסערלעכע וועלט זאָל זיך נישט דערוויסן, אַז מען שלאָגט אין בערעזע. האָבן זיך אָבער אויפן שאָסיי נ י ש ט געפונען קיין אנדערע אויגן אויסער פּאָליציישע, האָט מען לענגער געשלאָגן, און צום סאָף באַפוילן זיך שטעלן אויף „באַטשנאָשטש“, פרעגנדיק:

— נו, הינטישע צורע, וועסט ווייטער פויל אַרבעטן? „ביעגעם“, צוריק צו דער ארבעט !

מיט כאַדאָשים שפּעטער, ווען אונטער דער ווירקונג פון דער עפנטלעכער פּראָטעסט-קאַמפּאַניע קעגן באַרבאַריזם אין בערעזע, איז דאָס שלאָגן פאַרקלענערט געוואָרן, איז אויפן אָרט פון שלאָגן איינגעפירט געוואָרן אַ פייניקונגס-גימנאַסטיק אונטערן נאָמען „זשאַבקעס“ ; אַ כוץ דעם, פאַר דער מינדעסטער „נישט גוט“ אויספירן די ארבעט, אָדער אַנטקעגן רעדן, איז מען גלייך פון דער ארבעט, אַפילע אָן דער צערעמאָניע פון שטראָף ראַפּאָרט, אַריינגעשליידערט געוואָרן אין קאַרצער.

אַלע פּאָליציאַנטן, מיטן אַספּיראַנט בעראַש, האָבן ביי דער אַרבעט שטאַרק געפּייניקט דעם אַרבעטער שמיל קאַפּטור. מ'האָט אָנגעלייגט ספּעציעל שווערע „נאַשעס" מיט ערד, דער אַספּיראַנט האָט עטלעכע מאָל צוגעדריקט מיטן שטיוול די ערד אויף דער „נאַשע", קעדיי ס'זאָל וואָס מער ערד אַרויפגעלייגט ווערן און באַפוילן:

— קאַפּטור טראָג! און דערביי וואָרנט ער: אויב ס'וועט צובראָכן ווערן די „נאַשע", וועט מען באַזונדער באַשטראָפן.

קאַפּטור האָט נישט געוואָלט אויספירן די שווערע אַרבעט. האָט מען אים פון דער אַרבעט אָפּגעפירט אין קאַרצער, ער האָט זיך אויפן וועג אַנטקעגנגעשטעלט האָט מען אים געשלאָגן, צעבלוטיקט דעם קאַרג און מיט אַ פאַרשטאַרקטע פּאָליציי - וואַך צוגעשלעפּט און אים אַריינגעוואָרפן אין קאַרצער. ס'איז אָנגעקומען דער קאָמיסאַר סטאַניסלאַוו יאַנוש, אָן אַ ראַפּאָרט אים באַשטראָפט מיט 7 טעג „פאַרשאַרפטן קאַרצער" און זיך דערביי אויסגעדריקט צו קאַפּטורן:

— דאָ איז נישט וואַרשע, ווו איר קאָמוניסטן מאַכט געוואַלדן אויף די גאַסן קעדיי די באַפעלקערונג זאָל זיך דערוויסן אַז די פּאָליציי שלאָגט — דאָ איז בערעזע...

***

ביי דער אַרבעט איז פאַרבאָטן אויסצורעדן אַ וואָרט, צו טון אַ שמייכל, אַ ווונק, אַפילע דאָס, וואָס ס'איז נויטיק זיך צו פאַרשטענדיקן וועגן אַרבעטאיניאַנים, מוזן די געפאַנגענע רעדן אויפן הויכן קאָל, קעדיי דער וואַך-פּאָליציאַנט זאָל וויסן וועגן וואָס מ'רעדט.

ס'איז אויך שטרענג פאַרבאָטן אומצוקוקן זיך אין דער ריכטונג, צום פעלד, אָדער צום אָרט ווו ס'געפינען זיך די כאַלופּעס פון דער ווייסרוסישער באַפעלקערנג.

— דיינע אויגן דאַרפן זיין צוגעשמידט צו דער לאָפּאַטע און צו דער ערד!

— האָט דער פּאָליציאַנט געוויזדאַלא באַפוילן דעם שרייבער פון די שורעס.

נישט נור דעם געפאַנגענעם איז פאַרבאָטן צו וואַרפן אַ בליק אויף אַ ציווילן מענשן, אַפילע די פּויערישע באַפעלקערונג טאָר נישט אומקוקן זיך אין דער זייט, ווו ס'שטייען די געפאַנגענע און אַרבעטן, די ווייסרוסישע באַפעלקערונג ווערט מוירעדיק טעראָריזירט. ווען אַ ווייסרוסישער פּויער דאַרף אַרורכפאָרן מיט זיין פערד און וואָגן דורך דעם טייל שאָסיי ווו די געפאַנגענע אַרבעטן, מוז ער שטאַרק שמייסן זיין פערד, אַז ס'זאָל וואָס שנעלער לויפן. אויב דער פּויער שמייסט נישט זיין אויסגעמאָגערט פערדל, טוען עס די פּאָליציאַנטן מיט די גומי-שטעקנס און מיט די קאָלבעס פון די ביקסן.

דער פּויער אַליין מוז דאַמאָלט באַהאַלטן זיין קאָפּ אין וואָגן אַריין, קעדיי ער זאָל נישט אָנקוקן די געפאַנגענע.

***

אָט איז אַ סצענע פון „זשאַבקעס".

אויפן שאָסע געפינען זיך ביז אַ הונדערט געפאַנגענע. ס'איז אין מיטן טאָג, די אַרבעט גייט אין פולן טעמפּאָ. מ'גראָבט, מ'האַקט שטיינער, מ'זיפּט „שאַבער", מ'ברעכט אויף דעם שאָסיי מיט קילאָפּן, מ'טראָגט שווערע אָנגעלאָדענע „נאַשעס" מיט ערד, פון אַלע זייטן שאָסיי איז אַרומגעשטעלט אַ שפּאַלער פון פּאָליציי מיט די אָנגעלאָדענע ביקסן אין די הענט. די ריי-

טער-פּאָליציי לויפט אין גאַלאָפּ הין און צוריק דעם ארבעטס-שעטעך. ס'הערט זיך א געהירזשעריי פון קי פערד. די שפּיר-הינט שמעקן ארום אַלע ווילע א צווייטן געפאנגענעם.

פלוצלונג הערט זיך אַ פּאָליציישער באַפעל :

— דער ארעסטירטער נומער... מיט די ארבעטס מאכשירים „ביעגעם" צו מיר !

דער געפאנגענער מעלדעט זיך צום פּאָליציאַנט.

—פארוואָס האָט דער ארעסטירטער געערדט ביי דער ארבעט ?

— הערן קאָמאַנדאַנט! איך האָב קיין געשפּרעכן נישט געפירט. כ'האָב נור בלויז געזאָגט צום צווייטן ארעסטירטן מיט וועלכן כ'טראָג די ערד אז די לאָפּאַטע פאלט אראָפּ פון דער „נאָשע"

— שטיל! דו לויזיקער... דו וועסט קיין פּאָליציאַנט נישט אָפּנאַרן. איך ווייס, אז דו האָסט גערעדט וועגן עפּעס אנדערש ....

און ס'קומט אַ באַפעל: „אַ זשאַבקע"

— זיצן אין דער לופטן"!

— נישט אָנרירן די ערד מיט די פּיעטעס פון די פיס, נור מיט די שפּיץ פינגער...

— מיט די הענט אָנהאַלטן די קנעכל פון די פיס.

— מארשירן ! איינס צוויי, איינס צוויי.

— לינקס! רעכטס ! צוריק !

און ווען דער געפייניקטער געפאנגענער הייבט אָן צו אָטעמען שווער, ווייל דאָס האַרץ ווערט אים ביי הער „זשאַבקע" שטארק אָפּגעשוואַכט, און קוים וואָס ער קען אין אזא אינקוויזיציע - פּויזע באַוועגן מיט די פיס, ווענ- דעט זיך דאן דער פּאָליציאַנט צו אים מיט אזא לאָשן :

— דו הינטיש בלוט! מיינסט, אז איך קען מיך נישט אויף דיינע שטיק? דו מאַכסט אזא אָנשטעל אז דו ביסט ש וו א ך, אָפּגעמאַטערט, דו ווילסט נישט אויספירן קיין באַפעל פון א פּאָליציאַנט, אויפשטיין ! —

דער געפאנגענער שטייט אויף.

— זעסט פון דערווייטנס דעם בוים? — ווענדעט זיך דער פּאָליציאַנט צום געפאַנגענעם.

— יאָ, — ענטפערט דער געפאַנגענער.

— טאָ לויף „ביעגעם" צום בוים, און צוריק, 15 מאָל... אָבער איך וויל זען א „ביעגעם"! אַ ביעגעם פונקט אזוי ווי ס'וואָלט דיך א דונער געטראָפן... אָדער ווי דו וואָלסט ווען באַגאַנוועט און מ'יאָגט דיך נאָך ....

דאַן קומט א דריטע פּייניקונג, וואָס באַשטייט אין פיל מאָל פאַלן, אויפשטיין.

אָדער לויפן, זיצן, פאַלן, זיצן, אויפשטיין. און צום סוף פון דער פּיי- ניקונג: א נייער באַפעל: „באַטשנאָשטש", באַגלייט מיט פּאָלגנדיקער פּאָלי- צייעשער לעקציע:

— נו, איצטער וועסטו נאָך רעדן ביי דער אָרבעט און אָפּנאַרן א פּאָ- ליציאַנט? ענטפער „ביקו"! מיר וועלן אייך אויסלערנען צו זיין „פּאָסלוש- נע", איצטער „ביעגעם" צו דער ארבעט! אָבער איך וויל זען אָן אָרבעט. די לאָפּאַטע מוז זיך באַוועגן, ווי אַ זייגערל... און אויב נישט, גייסטו אין קאַר- צער...

***

דעם 25-טן סעפּטעמבער 1934, אויפֿן 3-טן טאָג נאָכן אָנקומען פֿון זאַלאַטאָווון קיין בערעזע, איז ער, אַ באַרוועסער, מיט אַ געשוואָלן לייב פֿון די גומי־שטעקנס, אַרויסגעטריבן געוואָרן אויפֿן „קאַברינער" שאָסיי צו דער אַרבעט. קאָמענדאַנט איבער דער אַרבעט אין יענעם טאָג איז געווען דער שוין דערמאָנטער ראַצבישער פּאָליציאַנט קאַמאַראָווסקי. ער, קאָמאַראָווסקי, האָט זיך ספּעציעל גענומען צו דעם נייעם געפאַנגענעם זאַלאַטאָוו און אים מוירעדיק געפּייניקט.

זאַלאַטאָוו איז אַ פּיזיש־שוואַכער, פֿון פֿאַך אַ לערער, קיינמאָל נישט געווען באַשעפֿטיקט ביי קיין פּיזישער אַרבעט, האָט מען אים געגעבן צו טראָגן ספּעציעל שווער אָנגעלאָדענע נאָשעס מיט נאַסע שטיקער ערד. פֿון טראָגן די נאָשעס מיט די הענט, האָט זיך ביי זאַלאַטאָוון אָפּגעריסן די הויט פֿון די פֿינגער. ס'איז גערונען בלוט. פֿון שמוץ האָט זיך אָנגעזאַמלט אייטער. קעדיי נישט אָנצונעמען מיט די רויע פֿאַרבלוטיקטע פֿינגער די שמוציקע נאָשע האָט זאַלאַטאָוו אַריבערגעצויגן דעם אַרבל פֿון זיין העמד איבער די פֿינגער. דאָס האָט דערזען קאַמאַראָווסקי. האָט ער באַפֿוילן:

— אַרויפֿציען די אַרבל! אָנעמען די „נאָשע" מיט די נאַקעטע הענט! איך וועל דיר, „פֿאַרשיווער יידישער קאָמוניסט" אויסלערנען אַרבעטן!

זאַלאַטאָוו האָט מיט אָפֿענע וווּנדן, פֿון וועלכע ס'האָט גערינען דאָס בלוט, געמוזט טראָגן די נאָשעס מיט ערד. ער איז עטלעכע מאָל אומגעפֿאַלן. קאַמאַראָווסקי האָט אים אויפֿסניי געפּייניקט און אים געשלאָגן מיטן גומי־שטעקן. אוקראַינישע און פּוילישע פּראָלעטאַרישע געפֿאַנגענע האָבן זאַלאַ־טאָוו'ן געוואָלט פֿאַרבייטן, האָבן די געפֿאַנגענע אויך באַקומען געשלאָגן. אַ כּוח די פּייניקונגען, האָט קאַמאַראָווסקי צוגעשטעלט זאַלאַטאָוון צום שטראָף־ראַפּאָרט. גרעפּנער האָט אים פֿאַרמישפּעט אויף 6 טעג קאַרצער... „פֿאַר פֿוילקייט צו דער אַרבעט".

אַ כּוח שלאָגן, אָדער די שוין - דערמאָנטע „זשאַבקעס", פּלעגן די ספּע־ציעלע פּאָליציאַנטן, וואָס האָבן זיך פֿאַרנומען מיט די שפּיר־הינט, אָנרייצן זיי אויף די פּראָלעטאַרישע געפֿאַנגענע, איינמאָל איז אַזאַ פּיר־פּיסיקער הונט אָנגעפֿאַלן אויף יעראַכמיל בלאַנקן און אים צוביסן די הענט.

***

דעם 28-טן דעצעמבער 1934 איז אַלס קאָמענדאַנט פֿון אַן אַרבעט, וואָס איז באַשטאַנען אין אָפּרייניקן שטיקער מויערן פֿון פֿאַרניכטעטע קאַ־זאַרמעס אין דער צייט פֿון דער וועלט־מילכאָמע, באַשטימט געוואָרן דער וואַרשעווער פּאָליציאַנט נאַזורקעוויטש. ער, נאַזורקעוויטש, איז אַ געשמאַדטער ייד. ער האָט אַ געוויסע צייט געדינט אין דער וואַרשעווער פּאָליטישער פּאָ־ליציי (דעפֿענסיווע) זיין אַרבעט איז באַשטאַנען אין אויסשפּירן די „ביר־זשעס", ווו ס'זאַמלען זיך די אומלעגאַלע פּראַצ. פֿאַריינען פֿון די יידישע אַר־בעטער אין וואַרשע. ער פּלעגט זיך איבערטון אין ציווילע קליידער, אַוועק אין יידישן אַרבעטער־קוואַרטאַל און אונטערהערן זיך וואָס מ'רעדט. די וואַרשעווער טראַנספּאָרט־אַרבעטער האָבן דערקענט דעם שפּיצעל און האָבן אים פֿאַרטריבן פֿון זייער „בירזשע".

ער, נאַזורקעוויטש, האָט געטראָגן אַ ספּעציעלן האַס אויף די יידישע רעוואָלוציאָנערע אַרבעטער פֿון וואַרשע. צווישן דער גרופּע געפֿאַנגענע,

וועלכע האָבן אויסגעפירט די אויבנדערמאָנטע אַרבעט, האָט זיך אויך געפונען דער יידישער געפאַנגענער פון וואַרשע אַרן סקראָבעק. ער האָט טאַקע זיין גאַנצע נעקאָמע אויסגעגאָסן צו דעם דערמאָנטן געפאַנגענעם.

6 שאָ צייט האָט סקראָבעק אין אַ לויפנדיקן טעמפּאָ געמוזט טראָגן שווער-אָנגעלאָדענע „נאָשעס" מיט שטיקער מויער און דאָס אויסשיטן אין אַ גרוב. אַזוי ווי אַ „נאָשע" מוזן טראָגן 2 פּערזאָן, האָט נאַזורקעוויטש אַלע פּאָר מינוט געביטן אַ צווייטן נאַציאָנאַליסטישן געפאַנגענעם, דאַקעגן סקראָבעקן האָט ער קיין איינמאָל נישט געביטן.

נאַזורקעוויטשעס סאַדיזם איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ער האָט אַלס צווייטן צו דער „נאָשע" אויסגעקליבן דעם פּעסט-געבויטן, הויכן אוקראַינישן נאַציאָנאַליסט פּערון, אים געהייסן האַלטן די „נאָשע" פון אונטן. און יעדעס מאָל, ביים אויסשיטן די ציגל, האָט דער נאַציאָנאַליסט אַריינגעשטויסן סקראָבעקן אין גרוב אַריין. צוריקוועגס האָט מען אָנגעריצט דעם שפּיר-הינט און די פּאָליציי צוזאַמען מיט די נאַציאָנאַליסטן האָבן זיך געוויילט ביי דער אינקוויזיציע, פון דעם פּראָלעטאַרישן געפאַנגענעם.

דער רייטער - פּאָליציאַנט אַליוואָקאָ האָט דעם דערמאָנטן געפאַנגענעם סקראָבעק בעיסן רייניקן דעם פערד - שטאַל, שטאַרק געפּייניקט. ער האָט אים נישט דערלויבט צו דערליידיקן דעם נאַטירלעכן געברויך, האָט אים באַפוילן איינער אַליין צו דרייען דעם „קעראַט" און ציען וואַסער. אַזוי ווי סקראָבעק איז איינער אַליין נישט געווען אימשטאַנד אויסצופירן אַזאַ אַרבעט, האָט אַליוואָקאָ אים אַנידערגעוואָרפן אויף דער פּאָדלאָגע אין שטאַל, געקאָפּעט מיט די פיס און דערביי געהאַלטן אַ „לעקציע":

— ס'האָט זיך דיר, פאַרשאָלטענער קאָמוניסט, „זשיד" פאַרוואָלט די קאָמונע, וועל איך דיר געבן אַ קאָמוניסטישע לעקציע!... אין בערעזע איז שלאָגן דערלויבט...

***

אין בערעזע איז אויך איינגעפירט ספּעציעלע שטראָף-אַרבעטן, מ'באַשטימט דעם פאַרזינדיקטן צו רייניקן מיט די הענט דעם קלאָזעט, אויסצוּוואַשן די פּאָדלאָגעס אין אַלע קאַמערן, קאָרידאָרן, אונטער די „פּריטשעס", וועלכע האַלטן אַ האַלבן מעטער די הויך, אויסצוּוואַשן די פּאָדלאָגע אונטער די טישן און בענק פון עס-קאַמער און דערביי נישט אַוועקנעמען די בענק און טישן, נור קריכן אויפן בויך מיט דער נאַסער שמאַטע און נישט אומוואַרפן אָדער כאָלילע אָנרירן, מיט די הענט די בענק, אָדער טישן...

דאָס וואַסער צום וואַשן די פּאָדלאָגעס דערלויבט מען נישט צו טראָגן אין אַ נאָרמאַלן עמער, נור אין אַ ספּעציעלן אייזערנעם „אינקוויזיציע-קעסל", וואָס פאַרמאָגט 2 אויערן און נור 2 פּערזאָן זענען אים אימשטאַנד צו טראָגן, ווען ס'איז פאַראַן אין אים וואַסער. דעם קעסל מוז דער פאַרזינדיקטער געפאַנגענער איינער אַליין שלעפּן, אָנגעשפּאַרט אויפן בויך... דאָס אַלץ מוז דער געפאַנגענער אויספירן, אָנגעטון אין אַלע מאַלבושים. די דאָזיקע מאַטערנישן האָט מיט אַ קראַנקע האַנט געמוזט אויספירן דער פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער, דער לערער ליבער מושינסקי.

מ'רעדט צו די געפאַנגענע אין אַ שפּראַך ווי צו פערד. „וויאָ"! „וויאָ"! „יאַזדאַ"! נאָך אַ גוט-אָפּגעגעסענעם, געשמאַקן מיטאָג, פּלעגן זיך „פערזאַמלען" די העכערע נאַטשאַלסטוואָ פון לאַגער און פאַרנעמען זיך זייער

לאנגווײַליקע צײַט מיטן צוקוקן זיך ווי מענטשן זענען פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין שקלאַפֿן, צורופֿן יעדעס מאָל אַ צווייטן געפֿאַנגענעם, פֿרעגן:

— וואָס פֿאַרא פּראָפֿעסיע האָט דער אַרעסטירטער אין ציוויל?

ס'זענען געקומען ענטפֿערן:

„אַדוואָקאַט", „דאָקטאָר", „סעקרעטאַר פֿון אַרבעטער-אָרגאַניזאַציעס", „לערער", „סטודענט", „זשורנאַליסט", „אַרבעטער", „פּויער". זייערע שמאָל-ציקע פּענימער האָט באַדעקט אַ שמייכל פֿון... האַנאָע.

איינמאָל אין אַ נאָכמיטאָג איז דער פּאַרטרעטער פֿון אינספּעקטאָר, דער קאָמיסאַר סטאַניסלאַוו יאַנוש, צוזאַמען מיט זײַן 4-יאָריק קליין, בלאָנד טעכטערל געשטאַנען און צוגעקוקט ווי אַזוי די געפֿאַנגענע שלעפּן שווער-אָנגעלאָדענע וועגן מיט ערד. צווישן אַנדערע האָט זיך ביי איין פֿור אַלס „דישעל-פֿירער" געפֿונען דער אוקראַיִנישער נאַציאָנאַליסט האַנקעוויטש געוואַ-די. האַנקעוויטש האָט געטראָגן ברילן. דאָס קליינע מיידעלע האָט דעם קאָ-מיסאַר געשטעלט אַזאַ פֿראַגע:

— טאַטאַ, פֿאַרוואָס טראָגט דאָס פֿערד ברילן?

דער קאָמיסאַר האָט זײַן קליין טעכטערל קיין ענטפֿער נישט געגעבן....

„מיר זענען הונגעריק" — „מיר ווילן ברויט"!

דאָס ערשטע האַלבע יאָר האָבן די געפֿאַנגענע אין בערעזע געליטן אַ מוירעדיקן הונגער. דער הונגער איז געווען איינער פֿון די שרעקלעכסטע פּײַ-ניקונג-מעטאָדן.

מען האָט גענומען מענטשן, אויפֿגעוועקט פֿון שלאָף 4 בײַנאַכט, אַראָפּגעטריבן אויפֿן פֿעלד צו „גימנאַסטיק", נאָכדעם — לאַנגע שאָען, שווערע אַרבעט אויף דער לופֿט — און קיין עסן קימאַט נישט געגעבן.

דאָס עסן איז באַשטאַנען פֿון 400 גראַם שוואַרץ ברויט מיט אַ האַלבן ליטער שוואַרץ וואַסער, וואָס מען האָט עס גערופֿן „קאַווע", אָדער „זשורעק", אַ מין זויער וואַסער. דאָס האָט דער געפֿאַנגענער באַקומען 4 בײַנאַכט. 12 בײַטאָג, נאָך אַן איבעררײַס פֿון 8 שאָ, האָט מען באַקומען אַ האַלבן ליטער „זופּ", בעסער געזאָגט — וואַסער. זעלטן, אַז מען האָט געפֿונען אַ קאַרטאָפֿל, אָדער „אַ קאַשע". 6 אָוונט האָט מען באַקומען „קאָלאַציע", וואָס איז ווייטער באַשטאַנען פֿון אַ האַלבן ליטער נאָך מער וואַסערדיקער זופּ, ווי בעיסן מיטאָג.

דאָס איז געווען די „דערנערונג" ביי 16 שאָ שטיין אויף די פֿיס, ביי קאַטאָרגע-אַרבעט און אַנדערע פּײַניקונגען, און ביים געפֿינען זיך אויף דער לופֿט.

די מאָגנס פֿון די געפֿאַנגענע זענען שטענדיק געווען ליידיק. דער הונ-גער האָט מוירעדיק געמאַטערט. די נערוון זענען, וואָס אַמאָל, אַלץ מער גע-וואָרן אָפּגעשוואַכט, די לייבער — אויסגעמאָגערטע, איינגעשרומפּענער, און די געזיכטער — געלער...

די קרוויים פֿון די געפֿאַנגענע האָבן די ערשטע וואָכן געשיקט פּעקלעך מיט פֿאַרשידענע שפּייזן, די פּעקלעך זענען צוריקגעשיקט געוואָרן צו די קרוויים מיטן צושריפֿט:

„אין בערעזע נעמט מען ניט אַן קיין שפּייז-פּעקלעך"!

18 טאָג צייט האָבן אַ טייל געפאַנגענע, וועלכע זענען געשיקט געוואָרן אויפן שאָסיי צו דער אַרבעט, (5 קילאָמעטער פון לאַגער) אַפילו דאָס ביסל וואסערדיקע זופּ אויף מיטאָג אויך ניט באַקומען. זייער עסן פון 4 ביינאַכט ביז האַלב 7 אָוונט איז באַשטאַנען פון 400 גראַם ברויט.

ערשט שפּעטער האָט מען אָנגעהויבן אַרויסצופירן אויפן שאָסיי זופּ אויף מיטאָג.

די וואך-פּאָליציי, וועלכע האָט געהיט די געפאַנגענע אויפן שאָסיי, האָט געהאַט מיט זיך פיל עסן, אַכויז געשמאַק ווייס-ברויט, מיט וועלכן זיי האָבן זיך געוואָרפן און געגעבן די... פערד פון די רייטער צו עסן. האָבן זיי אַ גאַנצן טאָג, איבערהויפּט בעיסן מיטאָג-איבעררייס, געהאַלטן אין איין עסן. פאַרשידענע פליישן, פרוכטן, צוקערוואַרג. טייל פּאָליציאַנטן האָבן זיך אוועקגעשטעלט נענטער צו די געפאַנגענע און זיך געריצט מיט די הונגערי-קע, פאַרפּייניקטע קאַטאָרגע-אַרבעטער... אַזש די „סלינע" איז געריגען פונעם הונגעריקן מויל... און מען איז געוואָרן נאָך שטאַרקער הונגעריק...

די פערד פלעגן נישט וועלן עסן דאָס ווייסע ברויט און דאָס צוריק אויס-שפּייען פון זייערע פערדישע מיילער..

האָט דאָס באַמערקט אַ געפאַנגענער, האָט ער געוואָרפן אַ וואַרעמען, פאַרליבטן בליק מיט זיינע הונגעריקע אויגן צו די אויסגעשפּיגענע פון פער-דישן מויל, נאַסע שטיקלעך ברויט, וועלכע זענען געלעגן אויף דער בלאָטיקער ערד.

אָבער אַפילו אַזאַ זאַך, ווי אויפהויבן אַ שטיקל אויסגעשפּיגן ברויט פון אַ פערדישן פּיסק, איז אין בערעזע פאַרבאָטן....

„גליקלעך" איז מען געווען, אַז מען איז אַמאָל אַריינגעפאַלן צו רוימען די פּאָליצייאישע צימערן, וווּ עס וווינען די פּאָליציאַנטן. דאָרטן האָט מען פון די מיסטקעסטלעך אַרויסגענומען אַלטע שמוציקע שטיקלעך ברויט אָדער אַנדערע שפּייז-אָפּפאַלעכץ. אָבער אויך דאָס איז געווען שטרענג פאַרבאָטן. פאַר אַזאַ זאַך, ווי נעמען אַ שטיקל שמוציק ברויט פון אַ מיסט-קעסטל, האָט נעדראָט קאַרצער, געשלאָגן און געפּייניקט צו ווערן.

האָט וועער פון די געפאַנגענע ביים רוימען געפונען אַזאַ „שפּייז-אויצער" האָט ער די שפּייז געמוזט שנעל אַריינכאַפּן אין מויל, מוירע-האָבנדיק, אַז דער וואַך - פּאָליציאַנט זאָל נישט באַמערקן, אַז ער באַוועגט מיטן מויל... וועט דאָך קומען אַ באַפעל: „עפענען דעם פּיסק!" און דעמאָלט... האָט דאָך דער געפאַנגענער אַ זיכערן קאַרצער מיט גומי-שטעקנס... האָט מען געמוזט שנעל עסן, אַראָפּשלינגענדיק גאַנצע שטיקער נישט-צעקייטע, שמוציקע ברויט, אָדער טאָז אַן אַרבעט, וואָס איז באַשטאַנען פון אויסווישן דעם שטויב פון אונטערן בעט, קעדיי אין דער פּויזע קענען אַריינכאַפּן דאָס שטיק ברויט. דערביי האָט מען געדאַרפט אכטונג טאָן, אַז עס זאָלן, כּאַלילע, ניט אַראָפּ-פאַלן קיין „קרישקעס" פון ווייסן ברויט — דאָס וועט דאַן זיין דער בעסטער מאָסער, אַז מען האָט געגעסן...

מיטנעמען די געפונענע שפּייז אין די קאַמערן אַריין איז געווען אומעג-לעך, ווייל נאָכן פאַרלאָזן די וווינונגען פון דער פּאָליציי, ווו מען רוימט, גייט מען אַדורך אַ גענויע רעוויזיע, מען טוט אויס נאַקעט און פאַר יעדע מינדעסטע געפונענע קלייניקייט גייט מען אין קאַרצער...

זענען אַ טייל געפאַנגענע, וועלכע האָבן געפּאַקט ביים רוימען אַ ביסל

שפּייז און געוואָלט דאָס „רויק" און „באַקוועם" אויפעסן, געפאַלן אויף אַ „האַמצאָע" : זיך געוואָנדן צום וואַך - פּאָליציאַנט מיט אַ באַקאָשע צו גיין אין קלאָזעט. די אויסרעכענונג איז געווען אַ פּאָשעטע: דער וואַך - פּאָליציאַנט וועט אין קלאָזעט אַריין גופע ניט מיטגיין (ער דאַרף דאָס אַפילע לויטן רעגולאַמין טאָן). נו, וועט מען פאַרדינען ביי דער געלעגנהייט צוויי זאַכן מיט איינמאָל: אי מען וועט קענען דערליידיקן די נאַטירלעכע באַדערפעניש, אי מען וועט אויפעסן אינאיינעם... די שפּייז... ניט איין אַרעסטירטער האָט אין בערעזע גאַנץ געשמאַק און אַזא ניט „קולטורעלער פּאָזע" אויפגעגעסן די „געפונענע" און געגאַנוועטע שפּייז...

עס זענען אין בערעזע, אויך געווען פאַלן (עמעס, זעלטענע), ווען די פּאָליציאַנטן גופע האָבן אין זייערע צימערן, געלאָזט ספּעציעל אויפן טיש ליגן אַ שטיקל ברויט און זיך געמאַכט ניט „זען", ווי דער געפאַנגענער גריזשעט דאָס אויף.

פון די 400 גראַם ברויט, וואָס דער געפאַנגענער האָט באַקומען, האָט אים אַפילע נישט געקלעקט אויף איינמאָל זיך אָנצועסן צו דער זאַט. די געפאַנגענע פלעגן ביי זיך „באַשליסן", אַז מאָרגן וועט מען ביים „פרישטיק" גאָר אויפעסן אַ האַלבע פּאָרציע און די רעשט איבערלאָזן אויף אַרום 9 אַ זייגער פרי, ביי דער אַרבעט, צו שטילן דאָס „פאַכאַלעשטע האַרץ". אָבער דעם „באַשלוס" פלעגט דער געפאַנגענער קיינמאָל נישט רעאַליזירן... ווייל אָפּעסנדיק די ערשטע האַלבע פּאָרציע באַלד ביים אָנבייסן, האָט ער יעדן מינוט געטאָן אַ ביס, אַ לעק, פון דער צווייטער העלפט... ביז עס איז אים גאָרניט פאַרבליבן..

די פּוילישע און אוקראַינישע געפאַנגענע נאַציאָנאַליסטן, וועלכע זענען אין דער קיך אַלעמאָל געווען אין דער מערהייט, האָבן ביים פאַנאַנדערטיילן דאָס עסן אומגעהייער שיקאַנירט די פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע און ספּעציעל די יידישע. אין די „מענאַשקעס" פון די פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע האָבן זיי אַריינגעגאָסן וואַסערדיקע זופּ. דאַקעגן די אייגענע, האָט מען געגעבן געדיכט. ווען עס איז אויסגעפאַלן, אַז אַ פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער זאָל אַרויסגעבן עסן, האָט ער קיין שום אונטערשיד ביי קיינעם נישט געמאַכט : אַלעמען, סיי קאָמוניסטן, סיי נאַציאָנאַליסטן, געגעבן גלייך... דאָס האָבן אַפילע געמוזט מודע זיין אַלע נאַציאָנאַליסטן. אָבער צוליב דער געמיינער האַנדלונג פון די פּוילישע און אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן האָבן די פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע געמוזט טאָפּלט הונגערן.

ביים עסן דאָס מיטאָג זענען די געפאַנגענע געווען אַזוי פאַרטאָן מיטן שטילן דעם הונגער, אַז נישט קוקנדיק דערויף, וואָס ביי יעדן טיש זענען געזעסן 10 געפאַנגענע, האָט איין געפאַנגענער, נישט געוווסט, ווער עס איז דער צווייטער וועלכער זיצט לעבן אים... מען האָט אויסגעלעקט מיט די צונג ; מען האָט אויסגעקראַצט דאָס לעצטע שטיקל קאַרטאָפל, אַ „זשאַרקעלע" קאַשע... אַ טראָפּן, וואָס האָט זיך פאַרגאָסן אויפן ראַנד פון מענאַשקע... פון דעם קראַצן מיט די לעפל די בלעכערנע „מענאַשקע", וואָס יעדער געפאַנגענער האָט זייער פלייסיק געטאָן, האָט זיך געשאַפן אַ מוירעדיק געקלאַנג, אַ מוזיק, וועלכע עס האָבן אויסגעשפּילט מיט די לעפל 200 געפאַנגענע, געפּייניקטע, הונגעריקע. פון די טענער האָט זיך געהערט דאָס געשריי: מיר זענען הונגעריק! מיר ווילן ברויט!

**
*

די הויפּט-טעמע צווישן די געפאַנגענע איז געווען וועגן שפּייז. וועגן איינמאָל זיך אָנעסן צו דער זעט. אַפילע אין שלאָף האָט מען געכאָלעמט וועגן עסן. יעדער געפאַנגענער האָט אין כאָלעם געזען ווי אַלע שוי-פענסטער פון די געוועלבער פון זיין שטאָט זענען אָנגעפילט מיט אַ סך ווייסע און ראָזאָווע גרויסע... לאַבנס ברויט, מיט פּוטער.

מ'האָט „פאַנטאַזירט", אַז אין מאָמענט ווען מען וועט באַפרייט ווערן פון בערעזע, וועט די ערשטע זאַך וואָס מ'וועט טון — קויפן צוויי קילאָ שוואַרץ ברויט מיט קעז, אָדער פּוטער...

טאָג-טעגלעך, נאָכן „מיטאָג", האָט מען געהערט אַזעלכע געשפּרעכן:
— אין מיין „מענאַשקע" איז היינט אַריינגעפאַלן 5 קאַרטאָפל!
— איי, איז די זופּ געווען געשמאַק !

— און איך, זעסטו, האָב קיין איין קאַרטאָפל אויך נישט געהאַט, ווייל מיר איז אויסגעקומען צו נעמען עסן ביי דעם קעסל, ווו ס'האָט געטיילט דער פּוילישער „נאַראָדאָוויעץ" דזשאַרמאָגאַ...

— ווען איך וואָלט באַזיצן אַזאַ קראַפט צו קענען אָפּשפּאָרן צום מיטאָג כאָטש אַ פערטל פּאָרציע ברויט פון פרישטיק אוי, וואָלט דאָס געווען גוט...

ס'איז געווען אין אַ זומער-טאָג פון בוידעש סעפּטעמבער 1934. מ'האָט גענענדיקט דעם טאָג אַרבעט אויפן קאַברינער שאָסיי. די זון האָט זיך שוין געהאַט אַריבערגעקוילערט אויף מיירעוו. אַ מילד, פאַרנאַכטיק ווינטל, אַדורכגעזאַפּט מיט רומיאַניק - רייעך, האָט געגלעט די געזיכטער און נאָך מער הונגעריק געמאַכט די מאָגנס.

מ'האָט זיך אויסגעשטעלט אין אַ רייע מיט די אַרבעטס-מאַכשירים אויף די אַקסלען. מ'האָט געוואַרט אָפּצומאַרשירן אין לאַגער אַריין.

ס'האָט זיך דערהערט אַ באַפעל : „מאַרשירן!"

די געפאַנגענע זענען אין גלייכע, מיליטערישע רייען אַרויף אויפן שאָסיי און מאַרשירט צום לאַגער. לעבן מיר איז אויסגעוואַקסן יעראַכמיל בלאַנק — ער האָט מיט פאַרזיכטיקייט, אַז די פּאָליציי זאָלן נישט דערהערן, דערציילט :

— „היינט בעאָיים כ'האָב געטראָגן שטיינער, האָב איך באַמערקט, אַז ביי דער זייט פון אָפּגעשניטענעם טוווע פעלד, ליגט אַ... שטיק ברויט. כ'בין געוואָרן ווי באַרוישט, האָב דערפילט די האַנאָע, וואָס מיין מאָגן וועט האָבן פון... ברויט. כ'האָב איינגעשטעלט זיבן טעג קאַרצער. איבערגעריסן די אַרבעט. כ'בין צו אויף דעם אָרט, שנעל אויפגעהויבן דאָס „שטיק ברויט". איך האָב דאָס אָבער נאָך שנעלער צוריק אוועקגעוואָרפן, ווייל דאָס איז געווען — אַ האַרטער שטיין...

**
*

אין דעצעמבער 1934 איז טיילווייז פאַרגרעסערט געוואָרן דאָס עסן אין בערעזע. דער הונגער איז נישט געשטילט געוואָרן. קיין שפּייז פון דער פריי לאָזט מען קיין בערעזע נישט צו.

מ'לאָזט נישט עסן.

דער רעזשים און טעראָר אין בערעזע איז ספּעציעל צוגעשניטן און איינגעשטעלט צו מאַטערן און פּייניקן דיעם געפאַנגענעם אויף אַלע געביטן פון לעבן אין לאַגער. אפילו ביים עסן הערן נישט אויף די פּייניקונגען און טעראָר.

דאָס באַקומען צו עסן קומט פאָר לויט פאָלגנדיקן אופן: די געפאַנגענע שטעלן זיך אויס לויט די קאַמערן אין 2 לאַנגע רייען, יעדער געפאַנגענער מוז זיך געפינען אויף זיין באַשטימט אָרט. ס'איז פאַרבאָטן ארויסצוגיין, אָדער ארויסצובייגן זיך פון דער רייע. איין פּלייצע מוז צודעקן דעם צווייטנס פּלייצע. נאָכן באַקומען דאָס עסן, מוז זיך דער געפאַנגענער אוועקזעצן אויף זיין באַשטימט אָרט, שטום, אָן אַ וואָרט אויסרעדן, צו אַ צווייטן געפאַנגענעם, מיט וועלכן מען זיצט צוזאַמען ביים טיש. מ'טאָר נישט אוועקגעבן אַ צווייטן געפאַנגענעם קיין ביסל זופּ אָדער שטיקל ברויט

דאָס עסן דויערט נאָר 10 מינוט און מעגן אַ העלפט פון די געפאַנגענע נאָך נישט האָבן געענדיקט דאָס עסן, הערט זיך אַ פייף און אַלע געפאַנגענע, מויל מיט די לעפל אין מויל, מוזן זיך אויפהייבן פון די זיץ-פּלעצער און שטעלן אויף „באַטשנאַשטש". פילמאָל געפעלט נישט דעם פּאָליציאַנט דאָס „אויפשטיין אויף באַטשנאַשטש", באַזערט ער איבער אַ 10-15 מאָל דאָס פייפל און די געפאַנגענע ווי „ספּרוזשינעס" באַוועגן זיך לויטן פייפל מיט „זיצן" און „אויפשטיין"!

קיינמאָל באַוויזן נישט אויפצועסן דאָס עסן די, וואָס באַקומען די לעצטע. (יעדן טאָג באַקומט אַ אַנדערע קאַמער די לעצטע דאָס עסן). יאָגן זיך טאַקע די געפאַנגענע ביים עסן, מען „כאַפּט שנעל אַריין", מען בריט זיך אָפּ דאָס מויל. מען קייעט נישט, נאָר מ'שלינגט. יעדער וויל האָבן אויפגעגעסן פאַרן... פייף.

זעט מען טאַקע טאָג-טעגלעך אַזעלכע בילדער, ווי לויפנדיק איבערן הויף צום וואַשן די קיילים, כאַפּט מען אַריין אויפן וועג דאָס ביסל פאַרבליבענע זופּ. פון דעם יאָגעניש ווערן די געפאַנגענע באַגאָסן מיט טייכן שווייס.

איז אַ רעגנדיקער טאָג, טריפט דער רעגן אין די אָפענע „מאַנאַשקעס". אָבער ווער לייגט אַכט אויף אַזעלכע „קלייניקייטן". די געפאַנגענע גיסן אָן זייער מאָגן די מיט רעגן-וואַסער אויסגעמישטע זופּקע...

אַ קורצע צייט נאָכן אָנקומען אין לאַגער פון דעם אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלע — ס'איז גראָד אויסגעפאַלן אין די „הייליקע טעג" פון „גאָט געבורט" („באָזשע נאַראָדזעניע") פון יאָר 1934 — זענען די געפאַנגענע 5 טעג צייט ספּעציעל מוירעדיק געפּייניקט געוואָרן ביים עסן.

אַשטאָט 10 מינוט אויף אָפּצועסן, האָט מען געגעבן 5 מינוט (פינף). די, וואָס האָבן באַקומען די לעצטע דאָס עסן, האָבן קיין 5 מינוט אויך ניט געהאַט. נאָך איידער מ'האָט באַוויזן צו נעמען אין מויל אריין עטלעכע לעפל עסן, האָט זיך שוין געהערט דאָס באַקאַנטע פייפל... דרייפערטל פון דער מענאַשקע איז נאָך אָנגעפילט מיט זופּ. דער מאָגן איז ליידיק און הונגעריק, די אויגן קוקן מיט „פאַרליבטע בליקן" אויף דער אָנגעפילטער מענאַשקע, אָבער... מ'טאָר נישט...

מען מוז שטיין אויף „באַטשנאַשטש"

מען מוז נאָכן „באַטשנאַשטש“ לויפן אויסוואַשן די „מענאַשקעס“.

מאַרקאָווסקי האָט דערקלערט:

— די אדמיניסטראַציע איז נור אינטערעסירט ארויסגעבן דאָס עסן, אָבער אַז איר זאָלט האָבן די מעגלעכקייטן דאָס עסן אויפצועסן — דאָס גייט אונז נישט אָן.

ער, דער טאַליען, האָט אין די דאָזיקע 5 פאַרשאַרפטע געהענעם - טעג באַפוילן:

— ס'איז פאַרבאָטן צו עסן, לויפנדיק איבערן הויף.

— ס'איז פאַרבאָטן ארויף צו טראָגן אין קאַמער אריין עסן!

— ס'איז פאַרבאָטן... אויסצוגיסן דאָס עסן אויפן הויף..

אַלזאָ: אין עס - קאַמער האָט מען נישט דערלויבט צו עסן. אויפן הויף — נישט, לויפנדיק — נישט. אויסגיסן דאָס עסן קעדיי צו קענען אויסוואַשן די מענאַשקע — אויך נישט; האָבן טאַקע אַ רייע געפאַנגענע אָנשטאָט עסן מיטן לעפל, אַריינגעגאָסן מיט דער „מענאַשקע“ דאָס עסן אין האַלדז אַריין... טייל האָבן באַהאַלטן אין די קעשענעס פון די מאַלבושים שטיקער ווייכע נאַסע קאַרטאָפּלעס מיט קאַשע. און דאָס נאָכער בּיגעניווע אין קאַמער אויפגעגעסן ...

* * *

איינמאָל איז געשען אזא פאַל: בעאייסן מיטאָג זענען פון אַ טיש 3 געפאַנגענע צוגעלאָפן צום קעסל און גענהאָלט אויסקראַצן פון דנאָ אַ ביסל „זופּ“. פון קעסל איז שוין אַלץ געווען אויסגעלעקט. די דריי געפאַנגענע מיט די ליידיקע „מענאַשקעס“ אין די הענט האָבן זיך אומגעקערט אויף זייערע ערטער.

דאָס האָט באַמערקט דער פּאָליציאַנט שיטעק; ער איז צו צום טיש און פאַרלאַנגט פון די געפאַנגענע אַז זיי זאָלן אים אָנווייזן, ווער ס'זענען דאָס געווען די דריי פּערזאָן. אזוי ווי קיינער פון די „טיש זיצערס“ האָבן נישט געוואָלט זאָגן, האָט שיטעק באַשטראָפט אַלע 10 געפאַנגענע פון טיש. ער האָט פאַר די אויגן פון אַלע געפאַנגענע ארויסגעשלעפּט די 10 מאַן, אויסגעשטעלט זיי אין מיטן פון עס-קאַמער, באַפוילן מיט די מענאַשקעס אין די הענט צו מאַכן „פּאַדני“ און „פּאָווסטאַן“. אין אַ טייל „מענאַשקעס“ האָט זיך געפונען אַ ביסל זופּ, איז דאָס ביי דער שטראָף-גימנאַסטיק אויסגעגאָסן געוואָרן און צום סאָף האָט שיטעק יעדן געשלאָגן מיטן גומי-שטעקן..

„צווואָקס“

„צווואָקס“, דאָס איז דער נאָמען פון יעדן נייעם געפאַנגענעם, וועלכער קומט אָן אין קאָנצענטראַציע-לאַגער, קיין קאַרטוז-בערעזע.

אַ יעדיע, אַז ס'איז דאָ אַ „צווואָקס“, ווירקט אויף די אַלטע געפאַנגענע אַזוי ווי אַן עלעקטרישער שטראָם. יעדער געפאַנגענער דערוואַרט שוין מיט אומגעדולד צו דערזען דעם נייעם „גאַסט“. ווער איז ער דאָס?

— אַ קאָמוניסט? אַן אוקראַאינישער אָדער פּוילישער נאַציאָנאַליסט? מ'ווייסט נישט!

אַ „צווואָקס“ — דאָס איז די „לעבעדיקע צייטונג“ אין בערעזע. פון אים

וועט מען זיך דאך קענען דערוויסן, וואס ס'הערט זיך אויף דער גרויסער, לעבעדיקער וועלט.

אממייסטן ברענגט מען נייע אין די פארמיטאג - שאען, ארום 11. אזייגער.

אמ פירט מען דעם נייעם אין דער געביידע פון אינספעקטאר. זיין אויסזען און קליידונג איז פון א נארמאלן מענטשן. אין עטלעכע שא ארום וועט דער דאזיקער נארמאלער מענטש פארוואנדלט ווערן אין א לעבעדיקן אויטאמאט. א נומער אויף דער פלייצע, א קיילעכדיק קאטארגע-היטעלע אויפן קאפ, הילצערנע „טרעפעס" איף די פיס; געיאגט און געטריבן, אין די הענט פון דער פאליציי.

די לאגער-אדמיניסטראציע האט א ספעציעל אויסגעארבעטן „קאבאלעס-פאנים-פראגראם" אויפצונעמען א נייעם געפאנגענעם. אין די ערשטע צייטן, ייען דער גומי-שטעקן איז אממייסטן געגאנגען אין באוועגונג: דאמאלט פלעגט דאס לייב פון א ניי-געקומענעם באדעקט ווערן מיט ברוין-בלאע צייכנס. דער נייער פלעגט פאלן עטלעכע מאל כאלאשעס, האבן ביינאכט האלוצינאציעס. יע-דער פאליציאנט האט געפונען פאר זיין הייליקן כויוו צו שלאגן א „צוווקס", ביז זיין לייב איז געווארן געשוואלן און צעבלוטיקט...

אזא „אויפנאמע" אין בערעזע האט געהאט זאלאטאוו.

ס'וועט זיין גענוג צו דערמאנען, אז ווען מ'האט אין עטלעכע טעג ארום, נאך זאלאטאווס אנקומען אין לאגער אים אריינגעווארפן אויף 6 טעג אין א וויסטן קארצער, ווו ער האט געהונגערט, געשלאפן אויף דער פייכטער ערד און שטשורעס האבן שפאצירט, האט זאלאמאוו נאכן ארויסקומען פונקארצער מיט א פאנעם ענלעך צו א האלב-פארשטארבענעם. דערקלערט, אז אין קאר-צער האט ער פרייער אפיעטעמט... און ער האט זיך דארט געפילט גוט...

אזא ענלעכן „קאבאלעס-פאנים" האט אויך געהאט כאים רודעל.

נאך דער גרויסער עפנטלעכער קאמפאניע און מאסן-פראטעסטן קעגן דעם שלאגן אין בערעזע איז דאס שלאגן פארקלענערט געווארן דורך... א פאר-גרעסערונג פון אנדערע סאדיסטישע גרויל-פייניקונגען. האט די אדמיניסטרא-ציע איינגעשטעלט א נייע „אויפנאמע" פאר א „צוווקס":

אין דער קאנצעלאריע פון אינספעקטאר ווערט דעם ניי-אנגעקומענעם דערקלערט פאלגנדיקעס:

„פון דעם איצטיקן מאמענט אן פאלט דער ארעסטירטער ארונטער דעם רעגולאמין פון לאגער. פאר יעדער מינדעסטער נישט אויספירן דעם רעגו-לאמין, ווערט מען שטרענג באשטראפט.

„פארן קלענסטן פרווו פון אנטקעגנשטעלן זיך דער פאליציי, אדער וועלן אנטלויפן... שפילן מיר זיך נישט לאנג.. א קויל אין קאפ — און פארטיק.

— דא, אין בערעזע, איז אן ארעסטירטן נישט דערלויבט אפילו צו... טראכטן — פארשטאנען?

ס'הערט זיך א באפעל:

— איבערנעמען דעם ארעסטירטן אין די הענט פון דער לאגער-וואך!

און דאס בערעזער געהענעם פארן ניי-געקומענעם הויבט זיך אן.

דער „צוווקס" ווערט אריינגעטריבן „ביעגעם" אינם גרויסן לאגער-הויף, אריינגעיאגט אין א לאנגן, שמאלן, פינסטערן קארידאר. יעדער פאליציאנט, וועלכן ער טרעפט אן אין קארידאר, שלאגט און טרייבט כוויעק. מ'פירט אים אריין אין מאגאזין-קאמער. דארט באקומט ער די קאטארגע-מאלבושים, ליי-

לעך, קאַץ, „טרעפּעס“ און „מאַנאַשקע“. דאָס דערלאַנגען די מאַלבושים קומט פֿאָר אויף אַ געמיינעם, לאָבוזעוואַטן אויפֿן. מ'וואַרפֿט דעם „צוווּקס“ יעדע זאַך אין פּנים אַריין. מ'וויל אים צעטומלען, באַטייבן...

דער וואַך-פּאָליציאַנט שרייט דערביי:

— הינטיש בלוט!

— ריר זיך שנעלער! „שיבקאַ“!

— דו ביסט נישט אין דער היים!

— דאָ איז בערעזע!

אָפּגעפּאַרטיקט זיך אין מאַלבושים-מאַגאַזין, טרייבט מען דעם „צוווּקס“ אַריין אין וואַך-קאַמער (וואַרטאָווניע). דאָרטן קומט פֿאָר אַ גענויע רעוויזיע. די פּאָליציאַנטן מאַכן איבער אים סאַדיסטישע גרויל-אָרגיעס, מען באַפֿעלט דעם „צוווּקס“ זיך שטעלן מיטן פּנים צו דער וואַנט אויף „באַטשנאָשטש“, מ'זידלט, מ'סטראַשעט, מ'טרייבט פֿון אים כּוויזעק און... מ'לאָדנט אָן אַ רע-וואָלווער צום שיסן.. אין אַזאַ פּאָזע מוז דער נייער שטיין עטלעכע שעה.

איז דער נייער אַ ייד, זענען די פּייניקונגען אַדורכגעפֿלאָכטן מיט אַנטי-סעמיטישע שטיק און מיט קאָמוניסטן-האַס.

— ס'האָט זיך דיר, זשיד, פֿאַרגלוסט די קאָמונע?...

— וועלן מיר דיך אין בערעזע לערנען קאָמוניזם!

איבערגעקומען די וואַרטאָווניע, פֿירט מען דעם „צוווּקס“ אַריין אין דעם מיט שטעכיקן דראָט אַרומגעצוימטער אַרעסטאַנטן-געביידע. אין דעפּאָ-זיט-קאַמער ווערן פֿון אים צוגענומען אַלע זיינע ציווילע מאַלבושים און זאַכן; האָט ער אַ ביסל עסנוואַרג פֿון דער פֿריי, ווערט דאָס פֿאַרברענט. שנעל מוז ער פֿון זיך אַראָפּציען די ציווילע קליידער און שנעל אויף זיך אַרויפֿציען די קאַטאָרגע-מאַלבושים, אָנגייען דעם נומער אויף דער פּלייצע און אַרבל — און ס'איז פֿאַרטיק אַ נייער לעבעדיקער ציפֿער אין בערעזע.

נאָך דעם ווערט דער נייער אַרויפֿגעטריבן אין אַ ספּעציעל-צוגעגרייטן גרויסן פּוסטן קאַמער, די פֿענסטער זענען פֿאַרקלאַפּט מיט ברעטער. ס'קומט אָן דער קאָמענדאַנט מיט אַ „פֿריזיער“, מ'שערט אים אָפּ די האָר. און מען הויבט אָן די פּייניקונגען.

קודעם-כּל מוז ער קענען פֿון אויסנווייניק די מעלדונג פֿאַרן אינספּעק-טאָר, וואָס ער וועט דאַרפֿן אָפּגעבן אויף צומאָרגנס פֿאַרטאָג ביים ראַפּאָרט און אויך דעם רעגולאַמין, וואָס האַלט אַ 40 שורעס לאַנגע מאַשין-שריפֿט. דאָס אַלץ אויסלערנען זיך פֿון אויסנווייניק ווערט געגעבן אַ צייט פֿון געציילטע מינוטן.

אין בערעזע איז איינגעפֿירט, אַז נישט געקוקט דערויף, וואָס אַ נייער געפֿאַנגענער, ווערט דאָס ערשטע אַריינגעפֿירט צום אינספּעקטאָר, פֿונדעסט-וועגן מוז ער אויף צומאָרגנס זיך שטעלן פֿאַרן אינספּעקטאָר אויף „באַטש-נאָשטש“ און זיך מעלדן לויטן פֿאָלגנדיקן נוסח:

— הער אינספּעקטאָר!

דער אַרעסטירטער נומער... מעלדעט געהאָרכזאַם וועגן זיין אָנקומען אינם „איזאָלאַציע-פּונקט“ קיין קאַרטוז-בערעזע.

(דער אָפֿיציעלער נאָמען פֿון פּוילישן קאָנצענטראַציע-לאַגער איז „איזאָ-לאַציע-פּונקט“ — זייער איידל...)

נאָך דער „לעקציע“ הויבט זיך אָן פֿאַרן „צוווּקס“ די פּייניקונגס-גימ-נאַסטיק. „פּאַדן“, „אויפֿשטיין“, „זיצן“, „לויפֿן“, גומי-שטעקנס, נייע זידלע-רייען און געמיינע באַליידיקונגען. יעדער פּאָליציאַנט, וואָס ווערט געטוישט

אויף דער וואך, הייבט אָן אַליין פון אָנהייב... אַ מידער, אַ פאַרפייניקטער, אַ הונגעריקער, (די ערשטע 24 שאָ ווערט נישט געגעבן קיין עסן) ווערט ער אומאויפהערלעך געמאַטערט. די ערשטע דריי נעכט באַקומט ער נישט קיין שטרויזאַק. ער מוז זיך וואַלגערן אויף דער קאַלטער פאָדלאָגע. מ'דערלאַנגט אים אַ גרויסן, אייזערנעם קעסל מיט וואַסער, מיט נאָך אַ גרעסערן דיקן, האַרטן זאַק, און מען באַפעלט צו וואַשן לאַנגע שאָען די אַספאַלט-פאָדלאָגע פון קאַמער. קעדיי וואָס מער אים צו פאַרפייניקן, מוז ער ביים וואַשן טראָגן דעם „פולן אוניפאָרם" און די גאַנצע צייט שטיין איינגעבויגן, נישט אויסגלייכן דעם רוקן...

אויף צומאָרגנס, נאָכן אָפּגעבן די מעלדונג פאַרן אינספּעקטאָר ווערט דעם „צווווקס" געגעבן עסן. ער ווערט נאָך געהאַלטן איזאָלירט פון די רעשט געפאַנגענע. לאַנגע טעג גיט מען אים די שווערסטע און ערגסטע אַרבעטן. ווען אַלע ענדיקן די אַרבעט, זוכט מען פאַר אים אויס אַ ספּעציעלע אַרבעט. ביז ער ווערט אויס „צווווקס" און גייט אַריין אין דער ראַל פון אַ סטאַבילערן געפאַנגענעם אין קאַרטוז-בערעזע.

שיך.

באָלעסלאַוו גרעפּער, וואָס איז נאָכן פאַרלאָזן דעם אַמט אַלס אינספּעקטאָר פון בערעזע דערהויבן געוואָרן פון אַ שטאָטישן פּויזנער פּאָליציי-קאָמענדאַנט ביז צו אַ קאָמענדאַנט פון דער פּאָליציי איבער דער גאַנצער פּויזנער וואָיעוואָדזטווע; — ער האָט זיך „קאָשער" די דאָזיקע שטייגערונג פאַרדינט.

ער, באָלעסלאַוו גרעפּנער, איז אַ גוטער תּלמיד פון קאָסטעק ביערנאַצקין. ער איז אַן אויסגעצייכנטער סאַדיסט. גרעפּנער האָט דורך אַזאַ פּראָסט פּאָשעטע זאַך, ווי שיך, עטלעכע כאַדאָשים מוירעדיק פאַרפייניקט די געפאַנגענע.

ווען מ'וואָלט אין די ערשטע כאַדאָשים געפרעגט אַ געפאַנגענעם אין בערעזע:

— וועלכער איז דיין גרעסטער פאַרלאַנג?
— וואָס איז די בעסטע זאַך אויף דער וועלט?
— וועגן וואָס האָט זיך דיר די היינטיקע נאַכט געכאָלעמט?

אויף די אַלע פראַגן וואָלט דער געפאַנגענער געהאַט איין ענטפער:

— שיך! שטיוול!

ס'איז נישט קיין וווּנדער. מ'האָט גענומען מענטשן, די גרעסטע טייל שטאָטישע, מ'האָט אַראָפּגעשלעפּט זייערע אייגענע שיך, פון די פיס, מ'האָט זיי אָנגעטון גראָבע, הילצערנע „טרעפּעס", וועלכע זענען געווען באַדעקט מיט אַ האַרט שטיק לעדער, ווי אַ ברעט. און דערצו האָט מען געמוזט אין די „שיך" לויפן „ביעגעם". די טרעפּעס זענען געווען קייטן אויף די פיס. די פיס פון די געפאַנגענע זענען געוואָרן באַדעקט מיט בלוטיקע וווּנדן. יעדער האָט געהאַט אַרומגעוויקלטע פיס מיט פאַרבלוטיקטע, שמוציקע „באַנדאַזשן". ביים „ביעגעם" זענען די „טרעפּעס" אַראָפּגעפאַלן פון די פיס. דאָס איז געווען אַ פּרעטעקסט אויף צו שלאָגן „פאַר נישט גוט לויפן". ביי דער אַרבעט איז נישט געווען מעגלעך צו טראָגן די „טרעפּעס", איז מען געגאַנגען באָרוועס מיט די נאַקעטע פיס איבער פעלדער מיט אָפּגעשניטענע טוועס, איבער שטעכיקע שטיינדלעך פון שאָסיי. דאָס איז געווען אַ מוירעדיקע פּיין.

האָט אַ באַרוועסער געפאַנגענער זיך געשטעלט אויף אַזאַ אָרט, אַז ביים מאַרשירן צו דער אַרבעט זאָל ער אויסקומען אין עק פון שאָסיי, וווּ עס געפינט זיך זאַמד — האָט מען אַזאַ איינעם דאַווקע אַריינגעטריבן אין מיטן פון שאָסיי וווּ ס'געפינען זיך אַ סאַך נאַקעטע שפּיציקע שטיינדלעך, קעדיי די פיס זאָלן זיך בעסער צעשטעכן.

גרעפנער האָט איינגעשטעלט אַזאַ סיסטעם: אייגענע שיך האָבן געקענט טראָגן די געפאַנגענע, וועלכע האָבן פאַרמאָגט צוויי פּאָר שיך. און אַזוי ווי יעדער געפאַנגענער האָט געהאַט נאָר איין פּאָר שיך, וועלכע זענען אויך נישט געווען צוגעפּאַסט צו ערד-אַרבעט, האָבן זיך באַלד צעריסן, און די, וואָס האָבן באַקומען אַ דערלויבעניש צו שרייבן אַ היים צו זייערע פאַמיליעס און פאַר-לאַנגט שיך, האָבן באַקומען איין פּאָר שיך, וועלכע זענען פון דער אַדמיניס-טראַציע פאַרהאַלטן און נישט אַרויסגעגעבן געוואָרן דעם געפאַנגענעם.

דער אָפיציעלער אָפּזאָג פון נישט אַרויסגעבן די שיך איז געווען:

— „דער געפאַנגענער זאָל האָבן אַ פּאָר גוטע שיך ביים באַפרייט ווערן פון לאַגער".

פאַקטיש איז דאָס נאָר געווען אַן אויסרייד, ביכדיי צו קאָנען פּייניקן דעם געפאַנגענעם מיט אָנקליידן אים די „טרעפּעס". איז אויסגעקומען, אַז איידער דער געפאַנגענער האָט באַקומען פון זיין פאַמיליע אַ צווייטע פּאָר שיך, וואָס ס'איז אָפטמאָל פאַר די פאַמיליעס נישט געווען פאַרשטענדלעך, צו וואָס איז דאָס נויטיק אין אַזאַ קורצער צייט אַ צווייטע פּאָר שיך. (און נישט אַזוי שנעל האָט מען דערלויבט צו שרייבן בריוו).

זענען אָפּגעלאָפן לאַנגע וואָכן און די געפאַנגענע האָבן „דערווייל" געמוזט טראָגן די געהענעם-טרעפּעס, אָדער גיין באַרוועס.

אַז צווישן די געפאַנגענע האָט איינער אָנגעטון אַ פּאָר אייגענע לעדערנע שיך, אָדער שטיוול, האָבן די רעשט מיט פאַרליבטע בליקן געקוקט אויף די „גליקלעכע" פיס, וועלכע וועלן זיך שוין מער נישט צעשטעכן און צוקאַלעטשן. יעדער האָט ביי זיך געטראַכט: „ווען וועט שוין קומען דער מאָמענט, ווען מיינע פאַרווונדעטע פיס וועלן דערפילן די באַקוועמלעכקייט פון אַ פּאָר לע-דערנע שיך."

דער לענגסטער באַרוועס-גייער פון בערעזע איז געווען יעראַכמיל בלאַנק. אפילו אין כווידעש נאָוועמבער פון 1934 האָט בלאַנק געשפּרייזט מיט זיינע נאַקעטע, געשוואָלענע פיס איבער דער ליימיקער, קאַלטער ערד פון פּאָלע-סיע. ס'איז געווען אַ גרויל צו קוקן אויף דעם דאָזיקן פאַרפּייניקטן אַרבעטער.

איינמאָל האָט גרעפנער באַמערקט, אַז בלאַנק גייט באַרוועס. ער האָט אים אָפּגעשטעלט און געפרעגט:

— פאַרוואָס גייט דער אַרעסטירטער בלאַנק באָרוועס און טראָגט נישט די טרעפּעס?

בלאַנק האָט גרעפנערן אָפּגעענטפערט:

— מיינע שיך וויל מען נישט אַרויסגעבן, „טרעפּעס" קען איך נישט טראָגן, ווייל דאָס זענען קייטן אויף די פיס!

גרעפנער האָט בלאַנקן דערלאַנגט אַ פּאַטש אין פּאָנים, פון וואָס ער איז טויב געוואָרן אויף איין אויער.

גרעפנער האָט זיך דערביי צעשריגן:

— דו קאָמוניסט! איך וועל דיר ווייזן אַ בונטעווען זיך! איך באַפעל גלייך אָנצוטון „טרעפּעס"!

קייטן,

קיין אייזערנע קייטן, אין וועלכע ס'זענען געווען געשמידט די קאטאָרזש־ניקעס אין אַמאָליקן צאַרישן רוסלאַנד, טראָגן די געפאַנגענע אין ברעזע נישט.

פאַקטיש איז דער געפאַנגענער אין פּוילישן קאָנצענטראַציע־לאַגער איינגעפרעסט אין אַזאַ צוואַנג פון אַ שאַרפן רעגולאַמין און טעראָר, וואָס איז פיל שווערער איבערצוטראָגן ווי די צאַרישע קאַטאָרגע מיט איר'ע קייטן.

אין די קאַמערן איז יעדער געפאַנגענער צוגעשמידט צו זיין באַשטימט אָרט לעבן שטרויזאַק. די גרויס פון שטעקאַך איז איין קוואַדראַט־מעטער. טרעפט מען אַ געפאַנגענעם נישט אויף זיין באַשטימט אָרט — דאַן ווערט ער באַשטראָפט מיט קאַרצער.

די ערטער פאַר די קאָמוניסטן אין די קאַמערן זענען אַזוי איינגעטיילט, אַז צווישן איין קאָמוניסט און אַ צווייטן געפינען זיך 5 נאַציאָנאַליסטן. דאָס באַשווערט שטאַרק די מעגלעכקייטן פון קענען פירן צווישן זיך געשפּרעכן און זיך צו פאַרשטענדיקן.

אין די קאַמערן זענען קיין בענק צום זיצן נישט פאַראַן. „זיצן“ קען מען אויף דער קאַלטער, שמוציקער אַספאַלט־פּאָדלאָגע. מ'טאָר נישט אָנשפאַרן די פּלייצע, אין דער הילצערנער „פּריטשע“ אַפילע ביים אויפשטעלן זיך, איז פאַרבאָטן זיך אָנצוהאַלטן מיט די הענט אין דער „פּריטשע“, ווייל מען פאַרשנעלערן דאָס אויפהויבן דעם קערפּער פון אַספאַלט, מוז מען אָנשפאַרן די הענט אין דער זעלבער פּאָדלאָגע.

קעדיי צו מאַכן באַקוועמער דאָס „זיצן“ אויפן אַספאַלט, זענען די געפאַנגענע געפאַלן אויף דער „האַמצאָע“ און אונטערגעלייגט ביים זיצן דאָס היטל אונטערן געזעס.

איז אַרויס אַ באַפעל:

— קיין שום זאַך טאָר נישט אונטערגעלייגט ווערן ביים זיצן!

דאָס „פאַרגעניגן“ פון זיצן אויפן אַספאַלט, וואָס דויערט אַ 10-15 מינוט, ביים מיטינג און אין אָוונט נאָך דער אַרבעט, האָט מען אויך נישט געלאָזט באַקומען.

לויטן רעגולאַמין, איז ווי נאָר דער פּאָליציייאישער שטיוול טרעט איבער די שוועל פון קאַמער (די טירן פון די קאַמערן זענען אָפן) דאַן מוז אַ געפאַנגענער, וועלכער דערזעט דער ערשטער דעם פּאָליציאַנט, — מאָמענטאַל זיך אויפשטעלן און שרייען „באַטשנאָשטש“! אויף דעם געשריי מוזן די רעשט געפאַנגענע פונם זעלבן קאַמער אויך זיך אויפרייסן פון זייערע פּלעצער און זיך שטעלן „באַטשנאָשטש“.

איז ווי נאָר דער וואַך־פּאָליציאַנט, וואָס שפּאַצירט הין און צוריק אין קאָרידאָר, באַמערקט, אַז די געפאַנגענע האָבן זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד, דאַן טרעט ער יעדע עטלעכע סעקונדן איבער די שוועלן פון די קאַמערן און צווינגט אַזוי אַרום די געפאַנגענע אַלע רגע זיך אויפשטעלן קעדיי פּאָטער צו ווערן פון דער מאַטערניש, זיצן זיך די געפאַנגענע נישט אַוועק, נאָר בלייבן שטיין, לעבן די ווענט.

ס'טרעפט אָפט פאַלן, ווען דעם פּאָליציאַנט געפעלט נישט דער אויפן ווי

אַזוי דער געפאַנגענער האָט געשריגן „באַטשנאַשטש“ בעיס ער האָט זיך באַוויזן אין דער קאַמער.

דעמאָלט קומט פאַר אַזאַ געשפרעך:

— דו פאַרשאָלטענער, דו מיינסט, אַז איך האָב נישט געזען אַז דו האָסט געשריגן „באַטשנאַשטש“ ערשט דעמאָלט, ווען איך האָב זיך געפונען עטלעכע סעקונדן אין קאַמער. נו, ענטפער, פאַרוואָס האָסטו זיך פאַרשפעטיקט מיטן „באַטשנאַשטש“?

ניין, הער קאָמענדאַנט! איך האָב אין דער צייט געשריגן „באַטשנאַשטש“.

— וואָס? „ביקו“ איינער דו לייקנסט? דו זאָגסט ליגן? דו נאַרסט אַ פּאָליציאַנט? 10 מאָל „פאַדניע“ „פּאָווסטאַן“. מאָרגן אינדערפרי וועסטו שטיין צום שטראָף-ראַפּאָרט פאַר ליגן - זאָגן.

⁂

אַ געוויסע צייט האָט מען זונטיק אַריינגעגעבן אין די קאַמערן בענק צום זיצן, אָבער מיט די בענק איז נאָך געווען ערגער ווי אָן זיי. פון איין זייט איז מען געווען „הומאַניטאַר“ און געגעבן בענק און פון דער צווייטער זייט האָט מען באַפוילן:

— די גאַנצע צייט זיצן אויפן באַנק!

— נישט אויפשטעלן זיך!

זיצן אויף די בענק האָט מען נאָר געקענט דאָרט, וווּ דער פּאָליציאַנט האָט אָנגעוויזן און אויך נישט לעבן דעם געפאַנגענעם, מיט וועמען עס האָט זיך געוואָלט זיצן צוזאַמען.

אָפטמאָל פלעגן די געפאַנגענע פאַרמאַטערט ווערן פון לאַנגע שאָען זיצן ווי אַ מומיע אויף איין אָרט. האָבן זיך טייל „אויפגעשטעלט“ און „שפּאַצירט“ הין און צוריק. ווי נאָר ס'האָט דאָס דערזען דער וואַך-פּאָליציאַנט, האָט מען פאַרשריבן צום שטראָף-ראַפּאָרט פאַר אויפשטעלן זיך פון באַנק אָן אַ דערלויבעניש.

די פּאָליציאַנטן פלעגן זיך אויך לוסטיק מאַכן איבער די געפאַנגענע. אַריינקומען אין קאַמער און אָן שום פאַרוואָס אויסקלויבן אַ געפאַנגענעם און אים באַפוילן צו מאַכן „פאַלן“ און „אויפשטיין“, אָדער אַנדערע פייניקונגען. איינמאָל, ווען ס'איז אויסגעפאַלן אויפן פּראָלעטאַרישן געפאַנגענעם מאָרדכע בוימקאָלער, אַז ער זאָל אויספירן אַזאַ גימנאַסטיק, האָט ער זיך אָפּגעזאָגט, דעם באַפעל נישט אויסגעפירט. געענדיקט האָט זיך דער פאַל, אַז מאַרקאָווסקי האָט בוימקאָלערן שטאַרק געשלאָגן.

⁂

דער סאַדיסט וויעטשאָרעק האָט דערפונדן אַ ניי מיטל פון צו קענען שטערן די געפאַנגענע צו קענען זיצן אין די קאַמערן אַפילע אין די אויבנדערציילטע באַדינגונגען.

פאַרן קומען פון דער אַרבעט, האָט ער באַפוילן, אָנגיסן וואַסער אויף די אַספאַלט-פּאָדלאָגעס. דערביי איז זיין סאַדיזם דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז אָנשטאָט וואַסער האָט וויעטשאָרעק געהייסן אויסגיסן די ביסלעך קאַווע, וואָס די געפאַנגענע האָבן אָפּגעשפּאָרט פון פרישטיק און איבערגעלאָזט צו דערכאַפּן דאָס האַרץ מיט אַ טרינק נאָכן קומען פון דער אַרבעט.

די געפאַנגענע האָבן שוין געוווּסט, אַז ווען דער פּאָליציאַנט וויעטשאָרעק האָט דיזשור אינם אַרעסטאַנטן-בלאָק, וועלן זיין נאַסע פּאָדלאָגעס.

איינמאָל אין אַ טאָג פון כוידעש יולי 1935. וויעטשאָרעק האָט געהאַט

דיזשור. די געפאַנגענע זענען אַוועק צו דער אַרבעט. מ'האָט געגראָבן אַ ראָוו. ס'האָט אין דעם טאָג אָן אויפהער געגאָסן אַ רעגן. די געפאַנגענע זענען געווען דורכגעווייקט ביזן לייב. קומענדיק פון דער אַרבעט, האָט מען געמוזט פון זיך אַראָפּוואַרפן נישט נאָר אויבערשטע מאַלבושים — נאָר אויך די וועש. די פּאָדלאָגעס אין די קאַמערן זענען געווען „פּריש" באַגאָסן מיט... קאַווע. מידע, נאַסע, איז נישט געווען וווּ אָנצושפּאַרן די ביינער. מ'האָט געמוזט שטיין נאַקעטע מיט באָרוועסע פיס אויף דער נאַסער, קאַלטער אַספאַלט-פּאָדלאָגע.

שטום מוז דער געפאַנגענער זיין אין קאַמער, ביי דער אַרבעט, ביים עסן, אין באָד, אין קלאָזעט — איבעראַל מוז ער אויף זיך פילן די בערעזע-קייטן. דאָך געפינען די געפאַנגענע (הויפטזעכלעך קאָמוניסטן) פאַרשידענע מיטלען זיך צו פאַרשטענדיקן איינער מיטן צווייטן — נישט איין קאָמוניסט פאַלט דערביי אַדורך און פינסטערט אָפּ לאַנגע טעג און נעכט אין קאַרצער.

די נאַכט-רעוויזיעס.

אין בערעזע ווערן די געפאַנגענע געפּייניקט אַ כּוח פון פאַרטאָג ביזן אָוונט, אויך אין מיטן דער נאַכט מ'לאָזט נישט רואיק שלאָפן.

נאָכן גאַנצן טאָג שווערע אַרבעט, פיזישע און מאָראַלישע יעסורים, ווען די מידע קערפּערס פאַרזונקען אין טיפן שלאָף ווערן מיט אַ שטאַרקן גערויש אויפגעפּראַלט די טירן און אין יעדער קאַמער שיטן זיך אַריין צו 12, 15 פּאָ-ליציאַנטן.

ס'הערט זיך אַ געשריי:

— „פּאָבודקאַ"! — אויפשטיין!

— אויסטון זיך נאַקעט!

— די הענט אין דער הויך!

פאַרשלאָפענע, מידע, נאַקעטע, טרייסלדיקע פון קעלט און פון פּיין, ווערן די געפאַנגענע אין די גרעסטע קעלטן אַריינגעיאָגט אין ספּעציעל צוגע-גרייטע ליידיקע נישט-באַהייצטע קאַמערן, וועלכע געפינען זיך אויף דער צווייטער זייט פון קאָרידאָר. אין קאָרידאָר איז מען מעכאַבעד די לויפנדיקע מיט גומי-שטעקנס איבער די נאַקעטע לייבער.

אין די ליידיקע קאַמערן, מיט די הענט אין דער הויך מיטן פּאָנים צו דער וואַנט מוזן די געפאַנגענע די גאַנצע צייט שטיין אויסגעשטעלט אין רייען. קיין בליק, קיין וואָרט טאָר נישט געהערט ווערן. אין יעדן קאַמער איז פאַראַן אַ ספּעציעלע פּאָליציי-וואַך.

נאָך אַ שאָ אַזוי שטיין, ווערן די געפאַנגענע צוריק אַריינגעטריבן אין זייערע קאַמערן, אויפן קאָרידאָר און אין די קאַמערן הערשט אַ געוואַלדיקע אומאָרדענונג פון די צעוואָרפענע מלבושים און אַרויסגעשיטע שטרוי פון די שעניקעס. מ'האָט געזוכט און גענישטערט.

ס'הערט זיך אַ באַפעל:

— אָנטון די וועש!

— גלייך לייגן די מאַלבושים אין „אַ קאַסטקע"!

— בעטן די געלעגערס!

— לייגן זיך שלאָפן!

— שטיל זאָל זײַן!

די געפאַנגענע לײגן זיך אויף די שטרויזעק. אײַנשלאָפן איז שווער. אין קאָפּ מאַטערן גערדאַנקען, אַז אין דער פרי וועט מען אַוודאי אויסגערופן ווערן צום שטראָף-ראַפּאָרט, ווײַל מ׳האָט בײַ דער רעוויזיע געפונען, צווישן די ברע-טער פון דער „פּריטשע״ אַן אָפּגעריסן קנעפּל, אָדער אַ שטיקל פּאָדעם... און מאָרגן בײַנאַכט וועט מען זיך שוין „אויסרוען״ אין קאַרצער, אָדער אין אַרעסט, וואָס ווערט פולער נאָך יעדער רעוויזיע...

*

אײנמאָל זענען אַלע געפאַנגענע אויפגעוועקט געוואָרן אין מיטן דער נאַכט מיט אַ גרויסן שטורעם, ווי עס וואָלט אַן ערד-ציטערניש פאָרגעקומען. קײן רעוויזיעס האָט מען נישט געמאַכט. מ׳האָט געהײסן אויסטאָן נאַקעט און יעדן געפאַנגענעם אַרײַנגעיאָגט אין אַ ספּעציעלן קאַמער. די קאַמער איז געווען באַלויכטן פון אַ קלײן נאַפט-לעמפּעלע. בײַם טיש איז געזעסן אַ פּאָליצײַ-קאָמיסאַר. ער האָט יעדן געפאַנגענעם פאַרגעשטעלט די פאָטאָגראַפיע און דער געפאַנגענער האָט געמוזט אָנרופן זײַן נאָמען און שטאַט. (אין לאַגער ווערן די געפאַנגענע פאָטאָגראַפירט) בײַם אומקערן זיך האָט יעדער געפאַנגענער געמוזט אַדורכלויפן אַ שפּאַליער פון פּאָליציאַנטן, וועלכע האָבן דערלאַנגט גומי-שטעקנס איבערן נאַקעטן לײַב...

מ׳היט, אַז די געפאַנגענע זאָלן זיך נישט צוקילן.

אין טיפן האַרבסט אין נאָוועמבער, ווען ס׳האָבן זיך שוין לאַנג געשטעלט קאַלטע וועטערן, ס׳האָבן זיך שוין באַוויזן פרעסטלעך און שנײען, טראָגן נאָך אַלץ די געפאַנגענע זײערע זומער מאַלבושים. מ׳האָט נאָך אַלץ נישט געגעבן קײן ווינטער-מאַנטלען, קײן טאָפּלטע פּאָר וועש איז פאַרבאָטן צו טראָגן. מען אַרבעט אַ גאַנצן טאָג אויפן רעגן, אויפן ווינט, פראָסט און שנײ. די געפאַנגענע האָבן ליגן אין זײערע זעק, אין דעפּאָזיט, פאַרשידענע וואַרעמע מאַלבישים — אָבער ס׳איז פאַרבאָטן צו באַנוצן זיך מיט זײ. די לײַבער זענען אויסגעקעל-טערט, אויסגעפרוירן. די נעגל פון די הענט-פינגער — שטעכן פון דער קעלט. ס׳העלפט נישט, מען מוז אין די פינסטערע פאַרטאָגן מיט די געשוואָלענע פינ-גער פון קעלט אָננעמען די לאָפּאַטעס, ווײַסע פון פראָסט און גראָבן די פראָס-טיקע ערד.

און פאַרקערט: זומער, אין כוידעש יוני, די בײמער זענען שוין פון לאַנג גוט פאַנאַנדערגעבליט, די טוועס אויף דער פאָלעסיער ערד זענען שוין הויך — נישט לאַנג וועט זײַן שניט. די זון באַקט און פאַרגלט דאָס לײַב.

דער אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלאַ זאָרגט דעמאָלט זײער פאַר די געפאַנ-גענע. ער האָט מוירע, אַז די געפאַנגענע זאָלן זיך כאַלילע „נישט צוקילן״ — מען מוז נאָך טראָגן די ווינטער-מאַנטלען... און נישט בלויז טראָגן, מ׳מוז אין די ווינטער-מאַנטלען יעדן טאָג מאַכן גימנאַסטיק... פון די לײַבער פון די גע-פאַנגענע גיסן זיך טײַכן שווײס, ס׳זעצט אַ הײסע פּאַרע, ס׳טראָגט זיך אַ שלעכטער רײעך. נײַן, מען מוז נאָך אַלץ אין אַ הײסן זומער-טאָג זײַן אָנגעטאָן אין די ווינטער-מאַנטלען, ווײַל דאָס איז אַ „רעצעפּט״ וואָס דאַרף „אויסהײלן״ דאָס פאַשיסטישע פוילן פון די רעוואָלוציאָנערע פּראָלעטאַרישע קעמפער און נאַציאָנאַלע מינדערהײטן...

דער „פריזיר״-אַנשטאַלט

אין בערעזע ווערן די געפאַנגענע געטריבן און באַשטראָפט אַפילע ביים גאָלן די באָרד (ראַזירן). אין אָנפאַנג האָט מען די געפאַנגענע אינגאַנצן נישט געגאָלט. יעדער האָט געטראָגן אַ באָרד, וואָס האָט נאָך מער פאַרכוישעכט זיין אויסזען.

נאָכדעם איז איינגעשטעלט געוואָרן, אַז יעדע וואָך ווערן די געפאַנגענע געגאָלט. די פריזירערס זענען די געפאַנגענע גופא. די גרעסטע טייל האָבן אין דעם פאַך די מינדעסטע אַנונג נישט. אַזוי אַז איבערטראָגן דאָס גאָלן דעם פּנים מיטן טעמפּן מעסער — דאָס אַליין איז אַ שטיק בערעזע... שוין אָפּגערעדט פון דער „היגיענע״. פאַר אַ צאָל פון צוויי הונדערט געפאַנגענע איז געווען 2 מעסערס און 2 פענזלעס. וואַסער איינצוזייפן דעם פּנים ווערט גענוצט פאַר אַלעמען פון איין גרויסן שמוציקן עמער, און די פענזלעס ווערן געטונקען אין אַ שטיק שמוציק זייף וואָס ליגט אויף אַ גאָלן, נישט זויבערן טיש.

גרופּנווייז ווערן די געפאַנגענע „ביעגיעם״ אַריינגעטריבן אין אַ באַזונדערער „פריזיר קאַמער״. אונטער אַ „ספּעציעלער פּאָליציי שמירע, מוזן זיך די „געסט״ אויסשטעלן אין אַ רייע גלייך, לויט דער מיליטערישער אָרדנונג. אויך דאָ הערשט דער האַרטער בערעזער רעגולאַמין: מען מוז שטיין אומבאַוועגלעך, ווי אַ מומיע, נישט רעדן קיין וואָרט, נישט טוען קיין בליק, קיין שמייכל, קיין באַוועגונג.

— שיבקאָ גאָליטש״, „פּרענדזע״! (שנעל גאָלן), דאָס איז דאָס אומאויפהערלעכע דערמאָנונגס-באַפעל פון פּאָליציאַנט.

ס׳טרעפט אַפילע, ווען דער „פריזיר״ וויל בעייסן גאָלן זיך פאַרשטענדיקן וועגן עפּעס מיט זיין „גאַסט״, ער פּרובירט באַוועגן מיט די ליפּן און רעדט עפּעס אין דער שטיל.

דערזעט דאָס דער פּאָליציאַנט, פאַרדינט דער פריזיר אויפן אָרט אַ שטראָף „גימנאַסטיק״. דאָס גאָלן ווערט איבערגעריסן און דער „פריזיר״ מיטן גאָל מעסער אין דער האַנט פירט אויס אַ פופצן מאָל „פאַלן״! „אויפשטיין״!

און דער „גאַסט״ מיט אַ האַלב-אָפּגעגאָלט פּנים, וואַרט ביז זיין פריזיר וועט אָפּקומען די שטראָף.

אַוועקזעצן זיך אין „פריזיר אַנשטאַלט״ קען מען נור דעמאָלט, ווען... מ׳איז שוין איינגעזייפט — ביז דעמאָלט מוזן אַלע שטיין אַפילע ווען ס׳זענען פאַראַן ליידיקע ערטער אויף די בענק צום זיצן...

שאַבעס דעם 6-טן אָקטאָבער 1934 איז דעם שרייבער פון די שורעס אויסגעקומען זיך צו געפונען אין פריזיר אַנשטאַלט צוזאַמען מיט דעם יידישן געפאַנגענעם יאָסעפּסבערג. יאָסעפּסבערג האָט צו מיר גערעדט עטלעכע ווערטער. דאָס האָט באַמערקט דער וואַך פּאָליציאַנט. ער האָט יאָסעפּסבערגן אַרויסגערופן אויפן קאָרידאָר און אים מוירעדיק געשלאָגן. ווען יאָסעפּסבערג האָט זיך אומגעקערט אין „פריזיר קאַמער״, האָבן זיך אים פון ווייטיק טרערן געקייקלט פון די אויגן. איך האָב צוליב דעם, וואָס יאָסעפּסבערג האָט צו מיר גערעדט, פאַרדינט... אַ באַזונדערע שטראָף, וואָס איז באַשטאַנען אַז אַנשטאָט ביים גאָלן צו „זיצן״ אויפן באַנק, האָב איך געמוזט זיצן אויף דער ערד. — פאַרשטענדלעך, אַז צו זיצן אויף דער פּאָדלאָגע איז אויסגעקומען נישט בלויז מיר — נאָר אויף דעם פריזירער, וועלכער האָט מיך אָפּגעגאָלט.

אָפּטמאָל געשעט, אַז ווען מ׳האַלט אינמיטן גאָלן אָדער שערן, דערהערט

זיך פּלוצלונג אַ פּייף. די געפאַנגענע ווערן אַראָפּגעטריבן אויפן הויף, אויס־צופירן עפּעס אַן אַרבעט. דאַן מוז אויך לויפן דער „פריזיר" צוזאַמען מיט די איינגעזייפטע „געסט". טרעפט פיל מאָל, אַז אַ טייל געפאַנגענע, מיט האַלבע אָפּגעשוירענע קעפּ און מיט האַלבע געגאָלטע פּענימער, מיט אַ אויסזען פון אַ מעשוגענעם, מוזן וואַרטן ביזן קומענדיקן שאַבעס, ווען ס'וועט ווידער זיין טעטיק דער „ברעזער פּריזיר-אַנשטאַלט"...

„מעדיצינישע הילף"

אין אָנפאַנג איז אין ברעזע געווען אַ דאָקטאָר. זיין נאָמען האָט מען ניט געוווּסט. מ'האָט אים גערופן לויט זיין ראַנג — „דער מאַיאָר" (ער איז געווען אַ מיליטער-מאַן).

ער, דער דאָקטאָר, „מאַיאָר" פלעגט זיך ווי'צלען מיט די געפאַנגענע:

— ברעזע איז נישט קיין קאָנצענטראַציע-לאַגער — דאָ איז „קאַרלס-באַד", ווו פּעטבייכיקע ווערן אָפּגעצערט...

קיין קראַנקע פעלן אין ברעזע קיינמאָל נישט אויס. די שווערע אַרבעט, דער הונגער, די שרעקלעכע היגיענישע באַדינגונגען און אַנדערע פּייניקונגען — מאַכן אַ גאַנצע איבערקערעניש אינם אָרגאַניזם פון געפאַנגענעם — אַ פאַר־ענדערונג פון דער בלוט-צירקולאַציע, וואָס וואַרפט אַרויס אויף די לייבער אייטערדיקע געשווירן, אָפּגעשוואַכטקייט, רעוומאַטיזם, נערוון- און מאָגן-קראַנקייטן — אַ כויץ דעם — צוקאַלעטשעטע פּיס און הענט פון די „טרעפּעס" און שווערע אַרבעטן.

ס'זענען געווען געפאַנגענע, וועלכע האָבן געהאַט אויף זייערע לייבער געשווירן לאַנגע כאַדאָשים.

דער פאַקטישער דאָקטאָר אין ברעזע איז געווען דער שוין-דערמאָנטער סאַדיסטישער פּאָליציאַנט מאַרקאָווסקי. איז אַ געפאַנגענער געוואָרן קראַנק, באַקומען טעמפּעראַטור, אָדער אַנדערע קראַנקייט, האָט מען אָן מאַרקאָווסקיס דערלויבעניש נישט געקענט אָנקומען צום דאָקטאָר-מעדיצין.

אין די פאַרטאָגן פלעגט מאַרקאָווסקי מיט אַ ציניש שמייכל אויסרופן:

— שטאַרבנדיקע, צו מיר!

דאָס האָט באַדייט, אַז קראַנקע זאָלן זיך פאַרשרייבן צום דאָקטאָר. אָבער ווי נאָר ס'האָבן זיך געמאָלדן עטלעכע קראַנקע געפאַנגענע צו מאַרקאָווסקין, איז ווּעמען ס'האָט זיך אים פאַרגלוסט, האָט ער פאַרשריבן — און די רעשט האָט מאַרקאָווסקי אויפן אָרט „פעסטגעשטעלט" אַז זיי זענען „געזונט"...

יעדן מעכאַבער געווען מיט אַ גומי-שטעקן, באַגלייט מיט אַ געמיינעם אויסדרוק און אוועקגעטריבן פון זיך.

די „גליקלעכע" פאַרשריבענע צו דעם „מעדיציניש וויזיט" זענען אָנער־קענט געוואָרן פאַר קראַנקע, ווען מאַרקאָווסקי האָט דעם דאָקטאָר-מעדעצין דאָס דערלויבט...

דעם 7-טן דעצעמבער, 1934 איז דער דאָקטאָר מאַיאָר פּלוצלינג אָפּגע־שטאָרבן... אין לאַגער האָבן זיך פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז דער דאָקטאָר איז געשטאָרבן נישט מיט קיין נאַטירלעכן טויט... אַז צווישן דעם דאָקטאָר מיט דער אַדמיניסטראַציע זענען פאָרגעקומען ריבונגען. דעם עמעס פון די קלאַנגען איז נישט געלונגען פעסטצושטעלן.

נאָכן טויט האָט די פונקציע פון אַ דאָקטאָר-מעדעצין פאַרנומען אַ פּאָלי־

צוי-פשאַדאָווניק, אַ טונקעלער פּאַרשוין, וועלכער זאָל האָבן מיט 12 יאָר צוריק געענדיקט אַ פעלדשער-קורס... דער וועג, וואָס ס'האָט דעם דאָזיקן נעפּעש גע-פירט קיין בערעזע און אים באַשטימט אַלס דייע-זאָגער איבערן געזונט פון די געפאַנגענע, איז נישט צוליב זיינע מעדיצינישע קענטעניש, נאָר צוליב זיין דינען, ווי אַ דעפענסיווע-שפּיצעל (אַגענט), ווו ער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיינע אַכזאָריעסדיקע פאַרפאָלגונגען קעגן די אוקראַינישע און ווייסרוסישע באַפעלקערונג...

די געפאַנגענע האָבן צווישן זיך דעם דאָזיקן „דאָקטאָר" גערופן דער „קאָניאַזש" (פערד-דאָקטאָר). זיינע הייל-מיטלען זענען באַשטאַנען אין שמירן מיט „יאָדינע"; ווען דער געפאַנגענער אוקראַינישער נאַציאָנאַליסט לאָהין, אליין אַ סטודענט פון מעדיציניש פאַקולטעט האָט געהאַט שווערע קאָמפּלי-קאַציעס אויף אַן אויער, האָט דער „קאָניאַזש" אָנגעשמירט אַ האַלב פּנים מיט... יאָדינע. דעם פּראָלעטאַרישן געפאַנגענעם לישוק, האָט דער דאָזיקער „דאָקטאָר" שיר נישט בלינד געמאַכט. ער פלעגט אויך רייסן ציין מיט די הענט...

גאָר פליסיק איז דער דאָקטאָר געווען טעטיק ביים צושטעלן די געפאַנ-גענע צום שטראָף-ראַפּאָרט „פאַר סימולירן קראַנקייטן". דאָס פלעגט ער אַליין נישט טון — נאָר געהייסן דעם קאָמענדאַנט פון בלאָק.

אין בערעזע איז אויך פאַראַן אַן „איזבאַ כאָריך" (קראַנקע-קאַמער) אָבער דאָרט קענען זיך נאָר געפינען קראַנקע מיט 40-39 גראַד טעמפּעראַטור, אָדער אַזעלכע וואָס קענען זיך שוין נישט רירן.

דער פּראָלעטאַרישער געפאַנגענער, דער שוין גרוי געוואָרענער מאַרטי-רער — טראָפים מאַריטשיק, וועלכער איז נאָך 9 יאָר אָפּזיצן אין טפיסע (פון לוצקער פּראָצעס) געווען 21 (איין און צוואַנציק) טאָג אויף דער פריי, אַרעסטירט געוואָרן און אַריינגעוואָרפן אין בערעזער געהענעם; ער, מאַריש-טשיק, איז אויפגענומען געוואָרן אין קראַנקן-קאַמער ערשט דאַמאָלט, ווען ער איז עטלעכע מאָל געפאַלן אין כאַלאָשעס. ער האָט שוין נישט געקענט גיין אויף די פיס, נאָר געקראָכן „אויף אַלע פיר". יעראַכמיל בלאַנק, וואָס האָט באַקומען ביי דער אַרבעט און ביים לויפן „ביעגעם" נערוון-אַטאַקן, האָט מען אין קראַנקן-קאַמער נישט געוואָלט אויפנעמען.

אפילו אין קראַקן-קאַמער פילט מען גוט בערעזע. די שווערסטע קראַנקע באַקומען דאָס זעלביקע שוואַרצע, ליימיקע ברויט מיט די וואַסערדיקע זופּ פון די צעפוילטע קאַרטאָפל. ליגנדיק קראַנק איז מען אויך אַרומגעהילט פון טעראָר. מ'לאָזט נישט רעדן איין קראַנקן מיטן צווייטן. מ'טאָר נישט איבער-פרעגן דעם דאָקטאָר וועגן דער קראַנקייט. אַז מ'האַלט שוין נאָענט צום טויט — און מ'וויל דאָך נישט מ'זאָל שטאַרבן אין לאַגער, קעדיי עס זאָל זיך נישט מאַכן קיין טומל אויף דער עפנטלעכקייט — ערשט דעמאָלט פירט מען אָפּ אין קאָברינער שפּיטאָל אַריין. אָבער אויך אין שפּיטאָל פילן די קראַנקע געפאַנגענע „בערעזע"... מ'איז אַרומגערינגלט מיט אַ שטאַרקע פּאָליציי-וואַך, מען געפינט זיך אין אַן איזאָלירט צימער, מ'פירט אַדורך ביים קראַנקן 2 מאָל אין טאָג רעוויזיעס...

אָט געפינען זיך אַ צען ליגנדיקע קראַנקע אין קראַנקן-קאַמער. דער אינ-ספּעקטאָר האַלט, אַז ס'זענען מיט איין מאָל פאַראַן צו פיל קראַנקע. ווערן אויף צומאָרגנס גלייך „געזונט"... אַ 5 קראַנקע. מ'שרייבט זיי אויס פון קראַנ-קען-קאַמער און מ'טרייבט זיי אַרויס צו דער אַרבעט...

אַט שטעלן זיך אַ ריי געפאַנגענע צום ראַפּאָרט, און מעלדן, אַז זיי זענען קראַנק. אַ טייל פון זיי ווער באַשטימט צו לייכטערע אַרבעטן. אין עטלעכע טעג אַרום באַמערקט דער קאָמיסאַר סטאַניסלאַוו יאַנוש, אַז ס'זענען אַ צו גרויסע צאָל געפאַנגענע באַשעפטיקט ביי לייכטערע אַרבעטן. אויף צו מאַרגנס ווערן די שוואַכע — צוריק „נאָרמאַל-געזונטע" און אַרויסגעטריבן צו די ערגסטע און שווערסטע אַרבעטן. אַזאַ ענלעכער פאַל איז געשען מיט יעראַכמיל בלאַנק. דער פּאַליציאַנט וויטשאַרעק האָט באַפוילן, אַז ער זאָל קראַנקערהייט וואַשן די פּאָדלאָגעס און דער איקער — שלעפּן וואַסער אין דעם שוין דער-מאָנטן „אינקוויזיציע-קעסל". בלאַנק האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט, געוואָרפן די אַרבעט, און פאַרלאַנגט מ'זאָל אים פירן צום אינספּעקטאָר. דער דאָזיקער פאַל האָט אין לאַגער געמאַכט אַ גרויסן רוישעם.

⁂

דעם 1-טן דעצעמבער 1934 איז אין לאַגער פאָרגעקומען אַ „מעדיצינישע אונטערזוכונג". אַלע געפאַנגענע האָבן געוואַרט אין אַ פאָדער-צימער, אויפן שוועל פון דאָקטאָרס קאַבינעט איז געשטאַנען מאַרקאָווסקי מיטן גומי-שטעקן אין האַנט.

ביים אַריינלאָזן צום דאָקטאָר האָט מאַרקאָווסקי באַפוילן יעדן געפאַנגע-נעם:

— זאָלסט זאָגן, אַז דו ביזט געזונט!

דער דאָקטאָר האָט אינגאַנצן נישט באַטראַכט, נאָר פאַרשריבן „געזונט"...

איין געלעגנהייט האָבן די געפאַנגענע יאָ אויסגענוצט ביי דער „מעדיצי-נישער אונטערזוכונג".

דאָס פאָדער-צימער איז געווען גוט באַלויכטן, אויסגעטון האָלב נאַקעט איז מען געווען — האָט מען אָוועקגעהאַרגעט אַ שפּאָר ביסל לייז...

איינער, אַן אוקראַינישער נאַציאָנאַליסט, פון פאַך אַן אינזשעניער, איז געשטאַנען אין דער ריי אַריינצוגיין צום דאָקטאָר, פאַרן שרייבער פון די שו-רעס. בעיים דער אינזשעניער האָט זיך שוין געפונען ביי דער טיר, האָט ער זיך געוואָלט שטעלן הינטער מיר, ווייל ער האָט נאָך געהאַט אַ ביסל לייז אויסצו-קוילענען — דער אינזשעניער האָט ביי מיר נישט אויסגעפירט — איך בין געבליבן דער לעצטער...

בריוו.

„אַ בריוו פון דער היים" דאָס איז דער פאָדעם, וואָס פאַרבינדט דעם לע-בעדיק-באַגראָבענעם געפאַנגענעם אין בערעזע מיט דער אויסערלעכער וועלט. אָבער נישט אַזוי לייכט קומט אָן אַ געפאַנגענעם אין בערעזע צו שרייבן אַ בריוו.

אויף צו באַקומען אַ דערלויבעניש צו שרייבן אַ בריוו, מוז מען שטיין מיט אַ ביטע צום אינספּעקטאָר און נישט אַלע מאָל וויל דער פּאָליציאַנט פאַרשרייבן.

דער אינהאַלט פון די בריוו (בעסער געזאָגט: פּאָסט-קאַרטלעך) איז זייער אַ קליינער און אָרעמער. ס'איז דערלויבט צו שרייבן:

„איך בין געזונט. איך בעט מיר אַרויסשיקן די און די מאַלבושים".

קיין אַנדערע זאַכן טאָר מען נישט שרייבן. שרייבט מען יאָ, ווערן די קאַרטלעך נישט אָפּגעשיקט אַ היים.

דאָס זעלבע איז אויך מיט די בריוו, וואָס קומען צו די געפאַנגענע. זיי גייען אַדורך אַ שטרענגע צענזור. די מינדעסטע ידיעה ווערט נישט דורכגע־לאָזן און פאַרמעקט.

שלעכטע, טרויעריקע ידיעות פון די פאַמיליעס, ווי לעמאָשל, „ס'איז ניטאָ אין דער היים קיין ברויט", „דער טאַטע און די מאַמע זענען קראַנק געוואָרן פון צאַרעס, וואָס מ'האָט זייער זון גענומען געפאַנגען קיין בערעזע".

„דאָס קינד אָדער די פרוי איז קראַנק", אָדער גאָר אַז ס'איז ווער פון דער פאַמיליע געשטאָרבן"... אַזעלכע ידיעות לאָזט די צענזור פון לאַגער אַדורך. זאָל דער געפאַנגענער אַ כוח דעם באַרבאַריזם פון קאָנצענטראַציע־לאַגער, האָבן פּיין פון זיינע ליבסטע און נאָענטסטע.

דאָס שרייבן די בריוו קומט פאָר נאָר זונטיק. אָבער אויך ביים שרייבן איז איינגעפירט דער „בערעזער טעמפּאָ". געציילטע מינוטן ווערן געגעבן אויף אָנצושרייבן אַ בריוו. אויך דאָ יאָגט מען און מען טרייבט.

רירנד איז דאָס לייענען די דערהאַלטענע בריוו פון דער פריי. אַלע געפאַנגענע, וועלכע דערהאַלטן בריוו, ווערן אַראָפּגעטריבן אין קאַנצעלאַריע (אַלץ „ביעגעם") ווו אונטער דער אויפזיכט פון אַ קאָמיסאַר און פּאָליציי, ווערן געלייענט די בריוו. ווען אַ געפאַנגענער לייענט אַ בריוו, עסט ער זיך איין מיט די אויגן אין דער פּאָר אים ליבער, באַקאַנטער האַנטשריפט פון זיינע נאָענטע. מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם לייענט ער יעדעס וואָרט און וויל דערביי עפּעס אַרויסלייענען פון צווישן די שורעס... נאָכן איבערלייענען מוזן די בריוו צוריקגעגעבן ווערן דעם קאָמיסאַר. און אַלע געפאַנגענע, מיט פאַר־טראַכטע פּנימער, ווערן ווידער אַמאָל „ביעגעם" צוריק אַרויפגעטריבן אין זייערע קאַמערן אַריין.

בעיים דעם צוריקלויף כאַפּט מען צווישן זיך אַ „געשפּרעך":

— וואָס שרייבט מען דיר?

— מ'שיקט מיר אַ פּאָר שטיוול און... קושן.

— און דיר וואָס שרייבט מען?

— מ'פרעגט מיך צו איך דאַרף וועש. און מ'שיקט מיר אַ סאַך, אַ סאַך קושן...

—מיר האָט דער קאָמיסאַר דעם בריוו נישט געגעבן אין האַנט — נאָר פאָרגעלייענט. דאָס איבערלייענען איז געווען אַזוי שנעל, אַז כ'ווייס אפילו נישט וואָס מ'שרייבט מיר...

— און מיר האָט דער קאָמיסאַר בלויז געוויזן אַז כ'האָב אַ בריוו און אינגאַנצן נישט איבערגעלייענט...

⁂

אַ כוח שלאָגן, קאַרצער און אַרעסט, ווערט מען אין בערעזע אויך באַ־שטראָפט מיט צונעמען די רעכט צו שרייבן אַ בריוו, אויף אַ געוויסע און אויך אויף דער גאַנצער צייט. דאָס איז אַ שרעקלעכע שטראָף. טייל געפאַנגענע ווינטשן זיך בעסער קאַרצער, איידער ס'זאָל זיי צוגענומען ווערן די רעכט צו שרייבן אַ בריוו צו זייערע פאַמיליעס. צענדליקער געפאַנגענע, אַממערסטן קאָמוניסטן, איז אין בערעזע צוגענומען געוואָרן די מעגלעכקייטן צו פאַר־שטענדיקן זיך מיט זייערע פאַמיליעס.

וואָך־איין, וואָך־אויס פלעגן די באַשטראָפטע דערהאַלטן בריוו פון זייערע עלטערן, ברידער און פרויען (דערהאַלטן בריוו קענען זיי יאָ):

טייערע זון, פאטער, ברודער, געליבטער,
„אונזערע אויגן זענען שטענדיק פייכט פון טרערן".
„מיר טראכטן שטענדיק פון דיר"!
„צו לעבסטו, טייערער?"
פארוואס שרייבסטו נישט?"

אבער ענטפערן זיינע ליבסטע, זיינע נאענטסטע, האט דער געפאנגענער נישט געקענט. ווייל יוזעף קאמאלא האט פארבאטן...

„מוכא"

צווישן דעם ספעציעל-אויסגעשולטן פאליציי-אפאראט פארן קאנצענטראציע-לאגער האט זיך אויך געפונען דער שוין-דערמאנטער פאליציאנט פאסאווסקי. ער, פאסאווסקי, האט אין בערעזע ניט באדארפט באליינגן קיין „עקזאמען". פון פייניקן און טריישאפט צום פאשיסטישן רעזשים. ער האט שוין אויפן געביט פון סאדיזם א גאנץ רייכע פראקטיק, וואס שטאמט פון ווארשעווער „פאוויאק", ווו ער, פאסאווסקי, האט געדינט אלס וועכטער און אויסגעצייכנט זיך מיט קאטעווען און פייניקן די פאליטישע ארעסטירטע...

אים האט מען דאס ספעציעל געבראכט קיין בערעזע ווי א מענטש מיט א רייכע פראקטיק פון טעראר קעגן רעוואלוציאנערע מארטירער.

אין בערעזע איז די באליבסטע פייניקונג פון דעם דאזיקן פאסאווסקי געווען דעמאלט, ווען די געפאנגענע פלעגן לויפן דורכן לאנגן קאזארמע-קארידאר אין זייערע קאמערן אריין, האט ער זיך ארויפגעשטעלט אויף א באנק און... געשלאגן מיטן פאליצייאישן גומי-שטעקן איבער די קעפ פון די געטריבענע געפאנגענע.

די געפאנגענע פלעגן צווישן זיך רופן דעם דאזיקן פאליציאנט „מוכא", ווייל א כוץ שלאגן, האט ער געהאט ליב צו באפעלן די געפאנגענע:

— אין די קאמערן מוז זיין אזוי שטיל,

אז מ'זאל דערהערן דאס באוועגן זיך פון א פליג... (א פליג אויף פויליש הייסט מוכא).

די דערמאנטע „נידריקע פליג", וועלכער פלעגט פארפייניקן די געפאנגענע אפילע פאר אזעלכע קלייניקייטן, ווי פאר נישט דייטלעך ארויסזאגן א נאמען, אדער פאר ניט גענוי אנרופן א זאך; ער האט בעיים זיינע פרימארגן ראפארטען פארן אינספעקטאר גרעפנער, ווען ער האט געדארפט מעלדן וויפיל געפאנגענע ס'געפינען זיך אין קארצער, קיינמאל נישט געקענט ארויסזאגן דאס ווארט „קארצער". אנשטאט „קארצער" פלעגט ער זאגן „קארץ". גרעפנער איז דערביי געווען אין קאעס און האט זיך אויף אים געבייזערט — די געפאנגענע האבן אין אזעלכע מאמענטן איבערגעלעבט א געפיל פון פריידיקער נעקאמע...

פוילן „לייזט" די אוקראינישע פראגע

די פארשטייער פון דער פוילישער פאשיסטישער רעגירונג האלטן אין איין רימען, סיי אויפן אינטערנאציאנאלן פארום, סיי אין דער פרעסע, וואס איז באשטימט פאר אויסלאנד, וועגן דער טאלעראנטער, מאמעש „ברידערלע-

בער" באציונג פון דער רעגירונג צו די פאליטישע און קולטורעלע באדערפנישן פון די נאציאנאלע מינדערהייטן אין פוילן און ספעציעל צו די אוקראינער...

אבער ווי אזוי ס'קומט פאר דאס „ברידערלעכע" לעזן די נאציאנאל אוקראינישע פראגע אין... בערעזע, ווערט באזונדערס אויסבאהאלטן פאר דער אויסערלעכער וועלט...

אין אנפאנג האבן די אוקראינישע נאציאנאליסטן גערעדט צווישן זיך אין בערעזע אוקראיניש — און נישט בלויז צווישן זיך — זיי האבן אפילע געענטפערט דער פאליציי אין דער אוקראינישער שפראך.

ביים ענטפערן דער פאליציי אין דער אוקראינישער שפראך, האבן די פאליציאנטן געקאטעוועט די אוקראינער מיטן גומי שטעקן און געקאפעט מיט די שטיוול.

דעם ערשטן זונטיק אין לאגער איז פארגעקומען אזא פאל: ווען מ'האט אריינגעטריבן די געפאנגענע אין די קאמערן אריין, האט דער אוקראינישער נאציאנאליסט קלים פאוועל, א סטודענט פון לעמבערג, גערעדט אוקראיניש. דאס האט באמערקט מארקאווסקי. ער איז אין קארידאר איבערגעפאלן דעם דערמאנטן נאציאנאליסט, אים מוירעדיק געשלאגן. קלים האט פארלוירן דאס באוווסטזיין, מ'האט אים א האלב טויטן אריינגעשלעפט אין קאמער, ארויפגעלייגט אויפן שטרוי-זאק; א כוץ לייגן קאלטע, נאסע שמאטעס צום קאפ, זענען קיין אנדערע רעפועס נישט געווען... מארקאווסקי איז אריין אין קאמער און זיך געוואנדן צום צושלאגענעם קלים מיט פאלגנדיקע ווערטער:

— מיר וועלן אייך, אוקראינישע סטודענטן, ווייזן א רעדן אוקראיניש! פאר יעדן איינעם ווארט אוקראיניש, וועט איר באקומען צו 3 גומי-פאלקעס... און דו, קלים, וועסט פון דאנען נישט ארויס קיין לעבעדיקער. דו פייגערסט (שטארבסט) דאך שוין... אלס טרומנע האב איך פאר דיין שמוציקן קערפער שוין אנגעגרייט דעם קאסטן פון מיסט, וואס געפינט זיך אין קייך...

בעיים די „זביורקעס", ווען אלע געפאנגענע ווערן אויסגעשטעלט אין א לאנגער רייע, און ס'פלעגט קומען דער באפעל „אדליטש"! (אפציילן), האבן די אוקראינישע נאציאנאליסטן אפגעציילט אין דער אוקראינישער שפראך.

איינמאל האט זיך דער 8-טער אין דער ריי געפונען דער אוקראינישער נאציאנאליסט מעהאוויטש, א קאאפעראטיווער טוער. ער האט ביים אפציילן געענטפערט אויף אוקראיניש „ווישעם" (אנשטאט „אשעם" (8) אויף פויליש).

אין דער אנוועזנהייט פון אינספעקטאר גרעפנער, האט מארקאווסקי ארויסגעשלעפט פון דער רייע דעם דערמאנטן מעהאוויטש און אים געשלאגן אכט מאל מיטן גומי-שטעקן. ביי יעדן קלאפ מיטן גומי-שטעקן איבער מעהאוויטשעס פלייצעס האט מארקאווסקי הויך אויפן קאל גערעכנט אויף אוקראיניש:

— „ראז", „דווא", „טרי", „טשטירי", „פיאט"... „ווישעם"... און געזאגט צו מעהאוויטשן:

— נו, אט האסטו 8 גומי-שטעקנס פארן אפציילן „ווישעם"... און איצטער „נאציאנאלער מארטירער", וועסטו נאכאמאל רעדן אוקראיניש? ענטפער! הינטיש בלוט!

— מיר וועלן אייך ווייזן, קאנאליעס, א רעדן אוקראיניש!

אונטער דעם שארפן טעראר האבן זיך די נאציאנאליסטן געבראכן. זיי זענען יעדן זונטיק געגאנגען טפילע טוען אין א רוימיש-קאטוילישן קאשטשיאל, אין דער צייט, ווען זיי געהערן צום גריכיש-קאטוילישן גלויבן; — א טייל פון זיי זענען געווארן אונטערלעקער, אונטערכאנפענער און שפיצלעס ביי דער

אַדמיניסטראַציע אין קאַמף קעגן די קאָמוניסטישע און אַנטיפאַשיסטישע געפאַנגענע.

די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן האַרבאָוו, פעלענסקי, העריציי, האָשאָווסקי, ביהון און אַנדערע האָבן זיך געוואָרפן שלאָגן אויף די פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע: יערימענטשיק, כאַראַפּקאַ, בלאַנק, סקראָבעק, קאַפּטור און ליובטשאַנסקי. זיי האָבן געפירט אַ בויקאָט קעגן די פּראָלעט. געפאַנגענע, פאַרזאָגט זייערע געפאַנגענע נישט צו רעדן מיט די קאָמוניסטן און ווער פון זייערע ס'האָט זיך דעם בויקאָט נישט אונטערגעוואָרפן, האָבן זיי גערוידעפּט ווי ס'איז געשען מיטן נאַציאָנאַליסט סערוועטניק.

די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן טיושקאַ, פּילינסקי, באַראַבאַש, זענען געווען די „באַליבסטע קינדער" ביי דער אַדמיניסטראַציע. זיי האָט מען נישט גענוצט צו קיין שווערע אַרבעט און זעלטן זיי באַשטראָפט.

צוויי אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן, אינזשיניערן, מילאַניטש און קראַוטשיק, זענען געוואָרן אָנפירער פון דער אַרבעט, האָבן אויסגעאַרבעט פּלענער פון בויען וועגן, קאַנאַלן, גערוידעפּט די פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע און זיי געגעבן די שווערסטע, ערגסטע און שמוציקסטע אַרבעטן.

דער זעלבער מילאַניטש, אַ פירער פון די או. א. נ. אין לעמבערג, אַ זין פון אַן אוקראַינישן גאַלעך, איז באַפרייט געוואָרן פון בערעזע אויפן סמאַך וואָס ער האָט אונטערגעשריבן אַן אונטערטעניק-לאָיאַליטעט-דעקלאַראַציע צו דער פּוילישער רעגירונג...

אַ רעדאַקטאָר פון אַן „אונדאַ"-צייטונג אין לוצק, סערגיוש ווישניעווסקי, האָט נאָך 6 וואָכן זיין אין בערעזע זיך געוואָנדן צו קאָסטעק ביערנאַצקין מיט אַ באַקאָשע, ער זאָל אים דערלויבן... אונטערצושרייבן אַ לאָיאַליטעט-דעקלאַראַציע. ער איז טאַקע אויפן סמאַך פון אַ דעקלאַראַציע באַפרייט געוואָרן פון בערעזע...

מיט אַ צייט שפּעטער, ווען דער אינספּעקטאָר יוזעף קאַמאַלאַ האָט פאַרבאָטן די אוקראַינער צו באַנוצן די אוקראַינישע שפּראַך אַפילע אין אַזעלכע פאַלן, ווי איבערפרעגן איין אוקראַינער דעם צווייטן וועגן אַרבעטס-איניאָנים, האָבן די „נאַציאָנאַלע קעמפער" קאַפּיטולירט און צווישן זיך גערעדט אין פּויליש. ס'איז דערביי ווערט צו דערמאָנען, אַז נור אוקראַינישע קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן, האָבן זיך די נייע געזיירע נישט אונטערגעוואָרפן.

יוזעף קאַמאַלאַ, וועלכער האַלט זיך פאַר אַ פּאָליצייאישן „ספּעץ" אין דער אוקראַינישער פראַגע, פלעגט האַלטן אַזאַ רעדע פאַר די אוקראַינישע געפאַנגענע:

— דאָ איז נישט קיין האָטעל, וווּ יעדער קען זיך טון וואָס אים געפעלט! דאָ איז בערעזע! איך וועל אייך אַרויסשלאָגן אייער העלדנמוט! איך האָב אַ מיטל צו לייזן די אוקראַינישע פראַגע! מיין רעצעפּט ווירקט גוט! דאָ איז פאַראַן „קאַרצער"!

די פּוילישע נאַציאָנאַליסטן אין בערעזע

פאַר דער עפנטלעכקייט, האָט עס געהייסן, אַז דער האַרטער און שטרענגער רעגולאַמין אין בערעזע ווערט אָנגעוואָנדן צו אַלע געפאַנגענע גלייך, אָן אונטערשייד, צו דער געפאַנגענער איז קאָמוניסט, אַן אוקראַינישער אָדער

פוילישער נאַציאָנאַליסט. אין דערווירקלעכקייט, שטעלט זיך די לאַגע אַנדערש פאָר:

זאָלן רעדן פאַקטן:

די הויפט אָנפירער פון די פוילישע נאַציאָנאַליסטן (נארא) ראָסמאַן, פיאַסעצקי, יודזעוויטש, קאַריצקי, נאָוויצקי, קאַנזליק, בודניאַק, האַצקעוויטש, דימאָווסקי, פּרושינסקי, שנאַרבאַכאָווסקי, דזשאַרמאַגאַ און אַנדערע, וועלכע זענען אַרעסטירט געוואָרן אין די כּאַדאָשים יוני-יולי 1934, זענען נאָך 2-3 מאָנאַטן זיך געפונען אין בערעזע באַפרייט געוואָרן.

אין דער צייט, וואָס די דערמאָנטע „עליטע" האָבן זיך געפונען אין בע-רעזע, האָט מען זיי געצערטלט ווי קינדער. מ'האָט זיי צו קיין שווערע אַרבעטן נישט גענוצט. אין יעדן קאַמער איז באַשטימט געוואָרן אַ פוילישער נאַציאָ-נאַליסט אַלס „דיזשורנע". די אַדמיניסטראַציע האָט צו זיי גערעדט דעלי-קאַט...

דער אינספּעקטאָר גרעפנער האָט די פוילישע נאַציאָנאַליסטן אַריינגע-זעצט אין קיך; דאָרט האָבן זיי געשמאַק געגעסן און געגאַנוועט שמאַלץ און צוקער.

ווען זייערע „שיינע מייסים" זענען דערגאַנגען צו אַלע געפאַנגענע — ערשט דעמאָלט זענען אין דער קיך צוגעלאָזן געוואָרן אוקראַינישע נאַציאָנאַ-ליסטן און איינצלנע פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע.

גרעפנער האָט אויסגעדריקט זיין באַדויערן פאַר נעמען געפאַנגען קיין בערעזע דעם יינגן נאַראַוויעץ שנאַרבאַכאָווסקי, סטודענט פון וואַרשעווער אוני-ווערזיטעט, רעדאַקטאָר פון דער נאַרא-יוגנט-צייטונג, און דערביי צוגעגעבן, אַז ווען ער (גרעפנער) זאָל קענען דעציזירן, וואָלט ער אים (שנאַרבאַכאָווסקין) באַפרייט פון בערעזע...

דער פויזנער „נאַראַוויעץ" בודניאַק און דער וואַרשעווער פּרושינסקי, זענען יעדע עטלעכע טעג גערופן געוואָרן אין קאַנצעלאַריע. גרעפנער פלעגט זיי בעטן זיצן, מעכאַבעד זיין מיט ציגאַרן, פאַטערלעך מיט זיי זיך אַדורכ-שמועסן און פון זיי אָפּנעמען באַריכטן, וועגן די אויפפירונג פון די געפאַנגענע אין לאַגער.

גרעפנער פלעגט אויך פון צייט צו צייט אויפן הויף פון לאַגער צו זיך רופן פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע: מאַרישטשיקן, זאָלאָטאָוון, יאַבלאָנסקין און קאַפּטורן; אָבער זיינע געשפּרעכן מיט זיי האָבן געטראָגן גאָר אַן אַנדערן כאַ-ראַקטער. מאַרישטשיקן, וועלכער איז נאָך פאַר בערעזע געזעסן 9 יאָר אין טפיסע, האָט גרעפנער געפרעגט:

— צו איז דער אַרעסטירטער מאַרישטשיק געזיצן 9 יאָר אין טפיסע?

— יאָ! — האָט מאַרישטשיק געענטפערט.

— און דער אַרעסטירטער מאַרישטשיק לעבט?

— איך לעב און וועל לעבן!

— צו איז בערעזע ערגער ווי טפיסע? — האָט גרעפנער געפרעגט.

— געוויס! בערעזע איז פיל ערגער ווי טפיסע! — האָט מאַרישטשיק געענטפערט.

דערויף האָט גרעפנער צוגעגעבן:

— ס'וועט זיין נאָך ערגער! פיל ערגער! 3 כּאַדאָשים בערעזע וועט האָבן די זעלבע באַדייטונג ווי 6 יאָר טפיסע. די מעלוכע האָט נישט קיין צייט זיך צו שפּילן מיט אַזעלכע פאַרברעכער ווי איר!

צו שמיל קאפטורן האָט זיך איינמאָל גרעפּנער געוואָנדן מיט פּאָלגנדיקע פראַגע:

— זאָל מיר דער ערעסטירטער קאפּטור זאָגן, פון וואָס ווערט אַ געפאַנגענער אין בערעזע אַמייסטן געפייניקט?

— צווישן אַלע אַנדערע יעסורים אין בערעזע ווערט אַ געפאַנגענער שטאַרק געפייניקט מיטן הונגער — האָט קאַפּטור געענטפערט.

דערויף האָט גרעפּנער געזאָגט, מיט אַ שמייכל:

— אַזוי! מ'הונגערט! נו, וואָס מיינסטו, קאַפּטור, אַז בערעזע איז אַ פּענסיאָנאַט?

דער וואַרשעווער נאַראָוויעץ אַ:מייער, אַ סטודענט פון אוניווערזיטעט, איז אין בערעזע געווען סאַך־האַקל 2 וואָכן צייט.

די לאָדזשער „נאַראָוועצעס" לעוואַנדאָווסקי און ציש־לינסקי האָבן אין גאַנצען נישט געפילט בערעזע. לעוואַנדאָווסקי האָט אַ לאַנגע צייט צוגעהאָלפן מאַרקאָווסקין אויסרופן די נעמען פון די געפאַנגענע און צישלינסקי האָט גע־שיילט קאַרטאָפל און איז קיין איין מאָל נישט באַשטראָפט געוואָרן.

דער בעלעמער נאַראָוויעץ פּאַכאַלטשיק, האָט זיך אויפגעפירט ווי אַן אָפּע־נער פּראָוואָקאַטאָר און שפּיצל. ער האָט איינמאָל פאַרמאַסערט פאַר דער פּאָ־ליציי, אַז נאָכן „אַפּעל" (ווען מ'האָט זיך געלייגט שלאָפן), האָבן די געפאַנ־גענע געפירט געשפּרעכן און צוליב דעם האָבן די רעשט געפאַנגענע פון דעמ־זעלבן קאַמער, אַ צאָל פון קנאַפּע 30 פּערזאָן, געליטן לאַנגע טעג קאַרצער.

דער זעלבער פאַרשוין פּאַכאַלטשיק, פלעגט צוהעלפן מאַרקאָווסקין צו טרייבן די געפאַנגענע, ער פלעגט דערביי שרייען:

— „ביעגעם"! — און אָנווייזן ווער ס'איז נישט „גוט געלאָפן".

דער ענדעקישער אַפּטייקער פון וואָדאָוויז, יאַקוב באַנאַש, האָט צוגע־גאַנוועט ביי יעראַכמיל בלאַנקן אַ פּאָר שקאַרפּעטן און ווען בלאַנק האָט אים געכאַפּט ביי דער האַנט, איז באַנאַש אַוועק צו מאַרקאָווסקין און פאַרמאַסערט, אַז בלאַנק באַזיצט שקאַרפּעטן וואָס שטאַמען פון דעם באַפרייטן פּראָלעטאַ־רישן געפאַנגענעם בוימקאָלער; בלאַנק האָט צוליב דער מעסירע באַקומען פון מאַרקאָווסקין שטאַרק געשלאָגן.

דער פירער פון דער ענדעקישער יוגנט אין לאָדזש, שעמיאַשקאָ נאַפּאָ־לעאָן, וועלכער האָט זיך געפונען אין בערעזע 10 וואָכן, האָט אָפן פאַר אַלע־מען אָרגאַניזירט די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן, אַז זיי זאָלן געמיינזאַם מיט די פּוילישע נאַציאָנאַליסטן באַקעמפן די קאָמוניסטן און די יידן. דאָס זעלבע האָט אויך געטון דער „נאַראָוויעץ" קאָבילאַזש מאַריאַן פון סקערניעוויץ.

דער ברייטבייניקער פּויזנער ענדעק מישאַק, איז באַלד פון ערשטן טאָג פון זיין קומען קיין בערעזע, אָנערקענט דורכן „דאָקטער" אַלס אַ „שוואַ־כער" און מ'האָט באַשטימט, אַז די גאַנצע צייט, וואָס ער וועט זיך געפונען אין בערעזע, זאָל ער שיילן קאַרטאָפל.

איינמאָל איז אין אַ צימער פון דער פּאָליציי־געביידע קאַליע געוואָרן די עלעקטרישע באַלייכטונג, מ'האָט געדאַרפט עפּעס פאַריכטן. אַ פּאָליציאַנט איז אַוועק אין „אַרעסטאַנטן־בלאָק" און זיך דערוווסט, אַז דער דערמאָנטער מי־שאַק קען אומגיין ביי עלעקטרישע אינסטאַלאַציעס. דער פּאָליציאַנט האָט זיך געוואָנדן צום קאָמענדאַנט פון „אַרעסטאַנטן־בלאָק" וויטשינסקי, אַז ער זאָל אים אַרויסגעבן דעם דערמאָנטן געפאַנגענעם צו דער אַרבעט. דער קאָמענדאַנט האָט זיך דערביי אויסגעדריקט מיט די ווערטער:

— איך קען דעם אַרעסטאַנט מישאַק נישט צווינגען צו דער אַרבעט — אויב ער אַליין וויל גיין פאַריכטן עלעקטרי, טאָ ביטע...

אין אַ אויסנאַמלעכער לאַגע פון אַלע פּוילישע נאַציאָנאַליסטן אין בערעזע, האָט זיך געפונען דער ענדעק קאַטאַשינסקי. ער, קאַטאַשינסקי, איז אַ מענטש פון קנאַפּע 60 יאָר, אַ שוסטער-אַרבעטער פון לאָדזש. דאָס ערשטע מאָל איז ער געווען אין בערעזע 2 כאַדאָשים, ער איז אָבער געבראַכט געוואָרן אַ צווייט מאָל קיין בערעזע, ווו ער איז באַפרייט געוואָרן נאָך 5 כאַדאָשים זיין געפאַנגען. דאָס צווייטע מאָל איז דער אַלטער שטאַרק געפּייניקט געוואָרן. מ'האָט אים איינגעזעצט אַן אַ טערמין אין קאַרצער, מ'האָט אים געגעבן שווערע אַרבעט. דער סאַדיסט מאַרקאָווסקי האָט אים מווירעדיק געפּייניקט און פון אים געכויזעקט. קיין אַנדערער נאָמען ווי „קוטאַס“ האָט מאַרקאָווסקי דעם אַלטן קאַטאַשינסקי נישט גערופן.

די סיבע וואָס מ'האָט קאַטאַשינסקין 2 מאָל אַריינגעוואָרפן קיין בערעזע און אים אַזוי שטאַרק געפּייניקט איז נישט צוליב זיין נאַציאָנאַלער אידעע, ווי פאַר זיין סאָציאַלער אידעאָלאָגיע.

קאַטאַשינסקי איז אַן אַלטער פּראָלעטאַריער, געוועזן פאַרשיקט ביים צאַריזם אויף סיביר. ער איז אויף דער עלטער געוואָרן אַן אַנטיסעמיט און דערזען אין ענדעקישן פּראָגראַם די „לייזונג“ פון דער סאָציאַלער פּראַגע...

ווען קאַטאַשינסקי איז דאָס ערשטע מאָל באַפרייט געוואָרן פון בערעזע, האָט ער געהאַלטן אין לאַנד אַ רייע רעפעראַטן אונטערן נאָמען „פון צאַרישן סיביר ביז דער פּוילישער קאַטאָרגע קאַרטוז בערעזע“. ווו ער איז שטאַרק אַרויסגעטרעטן קעגן דער רעגירונג און באַקעמפט בערעזע...

קאַטאַשינסקי איז צוליב דעם געוואָרן געפערלעך פאַר דער רעגירונג, פאַר זיין העצן קעגן דער פּאָליטישער און סאָציאַלער אָרדנונג... דאָס איז טאַקע געוועזן די סיבע פון צווייטן מאָל אים נעמען געפאַנגען קיין בערעזע.

מ'האָט אים אַזוי לאַנג געפּייניקט ביז דער אַלטער — אַ פאַרנאַרטער אַרבעטער, שוין קימאַט אַן אויוועך באַטל, האָט זיך גייסטיק צוזאַמענגעבראָכן, ערשט דעמאָלט האָט מען אים באַפרייט פון קאָנצענטראַציע לאַגער. צו שרייבן, אַז קאַטאַשינסקי איז געפּייניקט געוואָרן בלויז אַלס פּוילישער נאַציאָנאַליסט, וואָלט געוועזן נישט ריכטיק. ער איז געפּייניקט געוואָרן הויפּטזעכלעך צוליב זיין סאָציאַלער אידעאָלאָגיע, וועלכע איז געגאַנגען פּיל ווייטער פונם קליקן-קאַמף אין פאַשיסטישן לאַגער גופא און איז געווען געווענדעט קעגן דער סאָציאַלער אָרדנונג אין פּוילן.

דער אינטערנאַציאָנאַלער ברידערלעכער בונד אין קאַרטוז־בערעזע

באַזונדערס שווער איז אין בערעזע די לאַגע פון די יידישע קאָמוניסטן. ביי אַ סיטואַציע פון אומאויפהערלעכע פּאָגראָמען איז פּוילן, ביי אַרויסרייסן דאָס שטיקל ברויט פון דער יידישער באַפעלקערונג, ביי אַזאַ ברייטע אַגיטאַציע פון ערגסטן זאָאָלאָגישן אַנטיסעמיטיזם און ראַסן-האַס, ביי אַ לאַגע, וואָס אַ מענטש מיט אַ סעמיטישן אויסזען, וועלכער געפינט זיך נישט אין בערעזע, נאָר אויף דער „פריי“, איז נישט זיכער אין פּוילן אַרויסצוגיין אויף דער גאַס

אז ער זאָל זיך אומקערן אהיים מיט גאַנצע ביינער; אין דער צייט ווען אַנטיסעמיטיזם איז איינע פון די וויכטיקסטע פּראָגראַם-פּונקטן פון דער פּוילישער רעגירונג, אין קאַמף מיט דער וואָס אַמאָל אַלץ וואַקסנדיקער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, איז דאָך זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אין בערעזע, ווו אַ כוץ דער אַדמיניסטראַציע זענען די קאָמוניסטן אַרומגערינגלט מיט אוקראַינישע און פּוילישע נאַציאָנאַליסטן, וואָס אַ טייל פון זיי זענען, אַ כוץ געפאַנגענע, אויך שפּיצלעם, צו הילף דער אַדמיניסטראַציע אין קאַמף קעגן די קאָמוניסטן ביקלאַל איז די לאַגע פון די יידישע קאָמוניסטן אַ ספּעציעל-שווערע.

נוצט מען טאַקע די יידישע קאָמוניסטן צו די שווערסטע און ערגסטע אַרבעטן. מ'האָט זיי מוירעדיק געשלאָגן און געפּייניקט. זיי זענען די לענגסטע און אָפּטסטע איינוווינער פון קאַרצער און אַרעסט. די יידן האָבן אויסצושטיין די ערגסטע באַליידיקונגען. אַפילע אין דער קליינער צייט ווען דעם געפאַנגענעם אין בערעזע קומט אויס צו רוען, ווערן די יידן אויך אַרויסגעשלעפּט און געטריבן צו די ערגסטע און מיעסטע אַרבעטן.

איבערצוטראָגן די טאָפּלטע לײדן פון די יידישע קאָמוניסטן אין בערעזע, גיט קויעך און מוט דער דערפרייענדיקער פאַקט, וואָס דריקט זיך אויס אין דעם פעסטן אינטערנאַציאָנאַליזם און אומצעררייסבאַרן ברידערלעכן בונד, וועלכער הערשט צווישן די יידישע, פּוילישע, אוקראַינישע און ווייסרוסישע געפאַנגענע קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן אין בערעזע.

אין יעדער קאַמער זענען, צווישן עטלעכע צוואַנציק נאַציאָנאַליסטן (איבערהויפּט אוקראַינישע) פאַראַן 6-8 קאָמוניסטן, וועלכע באַשטייען פון פּאָלאַקן, אוקראַינער, יידן און ווייסרוסן. דער אוקראַינישער און פּוילישער קאָמוניסט האָט קיין שום געמיינזאַמעס נישט מיט „זיינע" פּאָלאַקן און אוקראַינער פון נאַציאָנאַליסטישן לאַגער. שטאַרק געמיינזאַמעס פאַרבינדט אים מיט די רעשט קאָמוניסטן פון זיין קאַמער, וועלכע געהערן צו פאַרשיידענע פעלקער.

ס'זענען פאַראַן אַזעלכע קאַמערן, ווו די קאָמוניסטן באַשטיין נאָר פון אוקראַינער און יידן. די יידן קענען נישט רעדן קיין אוקראַיניש. און די אוקראַינער רעדן אַ שלעכטן פּויליש. דאָס שטערט אַבער נישט די געמיינזאַמע פאַרשטענדיקונג, דאָס ברידערלעכע פאַרהאַלטן זיך, דאָס העלפן איינער דעם צווייטן. ווי נאָר מ'געפינט אַ פרייע מינוט און מ'נוצט אויס, וואָס דאָס אויג פון פּאָליציאַנט איז אויף איין מינוט פאַרשוווּנדן, נעמען זיך גלייך צוזאַמען די עטלעכע קאָמוניסטן, מ'פאַרברענגט צוזאַמען. איז פאַרבאָטן צו רעדן, מאַכט איינער דעם צווייטן לייכטער דאָס לעבן מיט אַ שמייכל, מיט אַ בליק, מיט אַ באַוועגונג מיט דער האַנט.

רירנד זענען די בילדער, ווען אַ כאַווער דאַרף אַוועק אין קאַרצער. דאַן שטעלן זיך אַרום אים די קאָמוניסטן, וועלכע זענען פאַראַן אין קאַמער. אָט לייגט פאַר אַ ווייסרוס דעם יידישן קאָמוניסט, וועלכער גייט אין קאַרצער, אַז ער זאָל אָנטון זיינע שקאַרפּעטקעס וועלכע זענען וואַרעמער. אָט ציט פון זיך אַראָפּ אַן אוקראַינער זיין סוועטער ווייל ער איז אַ דיקערער. דאָס זעלבע קומט פאָר פאַרקערט: ווען ס'גייען אין קאַרצער אוקראַינישע, ווייסרוסישע אָדער פּוילישע כאַווײרים.

ווען ס'קומט צוריק אַ יידישער קאָמוניסט פון קאַרצער, דאַן וואַרט אים אָפּ ביים אַריינגאַנג אַן אוקראַינישער אָדער פּוילישער כאַווער, וועלכער באַגריסט אים דורך דערלאַנגען די האַנט (רעדן טאָר מען נישט, אָפּטמאָל איז אַפילע שווער דערלאַנגען די האַנט), און דערלאַנגט אים די „מענאַשקע" זופּ, וואָס מ'האָט ביים עסן צוזאַמענגעקליבן ביי קאָמוניסטן פון זעלבן קאַמער (צו-

זאַמעננעמען עסן איז פאַרבונדן מיט גרויסע שוועריקייטן און דראָט מיט קאַרצער און פייניקונגען); די רעשט כאַוויירים שטייען און היטן, אַז ס'זאָל נישט דערזען דער וואַך-פּאָליציאַנט פון קאָרידאָר, אַז דער אָנגעקומענער פון קאַרצער עסט זופּ (פאַר אַזאַ זאַך דראָט קאַרצער דעם וואָס עסט, און אויך דעם, וואָס האָט די זופּ דערלאַנגט, נישט איין קאָמוניסט איז פאַר אַזעלכע זאַכן אָפּגעקומען לאַנגע טעג קאַרצער).

דער אַלטער פּוילישער מויערער-אַרב. יאַבלאָנסקי, וועלכער פלעגט פון צייט צו צייט באַקומען אַ ביסל „רעפּעטע", האָט דאָס ביסל רעפּעטע-זופּ, אַלס אויסדרוק פון סאָלידאַריטעט, אין די ערשטע רייע אָוועקגעגעבן יידישע און אוקראַינישע געפאַנגענע; ביי דעם מוירעדיקן הונגער, וואָס ס'האָט אין אָנפאַנג געהערשט אין בערעזע, איז אַ ביסל זופּ, אַ שטיקל ברויט געווען פון דעם טייערסטן מיט וואָס מ'האָט געקענט איינער דעם צווייטן העלפן.

דאָס ברידערלעכע צוזאַמענלעבן אין דער קאָמונע פון די קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן אין בערעזע, איז נישט בלויז געקומען צום אויסדרוק אין קעגנזייטיקע הילף, נאָר האָט אויך זיין באַשטימטן אידעישן אינהאַלט.

נישט געקוקט אויפן מוירעדיקן טעראָר, נישט באַזיצן קיין ציי‌טונג, קיין בוך, זיין אָפּגעריסן פון דער אויסערלעכער וועלט, ביי דער לאַגע איז דער אידעישער קאָנטאַקט אונטערגעהאַלטן געוואָרן צווישן אַלע פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע אין בערעזע. מ'האָט אויך געפּייערט (עמעס לויט אַן אייגנאַרטיקן אויפן) די פּראָלעטאַרישע יאָמטויווים און געדענק-טעג.

די קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן פון אַנדערע פעלקער האָבן זיך באַמיט מיט אַלע מעגלעכקייטן צו פאַרלייכטערן די לאַגע פון די יידישע געפאַנגענע ביי דער אַרבעט. זיי האָבן אויסגעפירט די שווערע אַרבעטן און אָנגעוויזן די יידן ווי אַזוי אויסצופירן די פאַרשיידענע ערד-אַרבעטן.

צו העלפן איין געפאַנגענעם דעם צווייטן איז שטרענג פאַרבאָטן, אָבער דאָס האָט נישט אָפּגעשראָקן די אוקראַינישע, פּוילישע און ווייסרוסישע כאַוויירים. דער סימבאָל פון ברידערלעכקייט אין בערעזע איז געווען דער שוין דערמאָנטער 50-יעריקער מאַרטירער טראָפּים מאַרישטשוק. ער האָט אַ באַזונדערע פאָטערלעכקייט אַרויסגעוויזן צו די גערוידעפּטע יידישע פּאָלעטאַרישע געפאַנגענע אין בערעזע; אַלס נעקאָמע פאַרן אינטערנאַציאָנאַלן ברידערלעכן צוזאַמענלעבן, האָבן די אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן אַ נאָמען געגעבן די אוקראַינישע קאָמוניסטן און אַנטיפאַשיסטן „שאַבעס-גויעם".

איינמאָל איז דעם יידישן געפאַנגענעם סקראָבעק אויסגעקומען צו אַרבעטן צוזאַמען מיטן פּוילישן טעקסטיל אַרבעטער פון וואַרשע סאַנקאָווסקי. זיי האָבן געדאַרפט אויסרייניקן דעם שמוץ פון אַ טיפן קאַנאַל. ער, סאַנקאָווסקי, איז שוין אַ מענטש פון העכער 40 יאָר, ער איז נאָר וואָס געהאַט אַרויס פון „קראַנקן-קאַמער", ווו ער איז 4 וואָכן צייט געלעגן מיט אַן אָפענער אייטערדיקער וווּנד. סאַנקאָווסקי האָט זיך די גאַנצע צייט געפונען אין קאַנאַל און אַרויסגעוואָרפן דעם שמוץ. ער האָט אויף קיין פאַל נישט געוואָלט אַריינלאָזן סקראָבעקן אין קאַנאַל אַריין צו דער שווערער אַרבעט.

צום סאָף פון דער אַרבעט האָט דער וואַך-פּאָליציאַנט האַביי פאַרפירט אַ געשפרעך מיט סאַנקאָווסקין. ער האָט זיך דערביי אויסגעדריקט, אַז אַלעס שלעכטס נעמט זיך פון די יידן, און אַז מ'דאַרף פאַרטרייבן די יידן פון פּוילן.

דערויף האָט סאַנקאָווסקי געענטפערט:

— הערן קאָמענדאַנט!

„דאָס לידל פון ראַסן-האַס קען איך נאָך פון די צאַרישע צייטן"!

„דער ייד וואָס שטייט דאָ, איז מיין פריינט"!
„מיין סוינע איז דער יידישער און פּוילישער גענויר"!
דער פּאָליציאַנט איז געבליבן שטיל...

דער וויזיט פון מיניסטער,

דעם 19-טן פעברואר 1935. אַ ליכטיקער ווינטערדיקער טאָג. די געפאַנגענע, מיט קילאָפּן און לאָפּאַטעס אין די הענט, געבויגן אין דרייען, האָבן געקאָפּעט, אָן שום נוצלעכקייט, די פאַרפרוירענע ערד, וועלכע האָט אויף יעדן קלאַפּ מיטן „קילאָף" געענטפערט מיט אַ שפּריץ אין פּנים פון פאַרפרוירענע אייז קאַלטע, האַרט ווי גלאָז, שטיקער ערד. טייל געפאַנגענע האָבן מיט די „בערעזער בעזימער" אָפּגעקערט דעם ווייסן שניי פון די שמאָלע פּאַרק-אַלעען און באַשיט מיט פרישן, געלן זאַמד, קעדיי די איידעלע פיס פון די בערעזער סאַדיסטן זאָלן זיך נישט אויסגליטשן...
פון דעם דערנעבנדיקן שאָסיי האָבן זיך דערטראָגן קלאַנגען פון גלעקלעך, אָנגעהאָנגען אויף די פערדישע מאָרדעס. שליטעלעך מיט ווייסרוסישע פּויערים זענען געפאָרן אויפן יאַריד אינם שטעטל בערעזע. אָבער ווענדן דעם בליק אין דער ריכטונג צו די שליטעלעך, וואָס דערמאָנען אין דער אויסערלעכער וועלט — דאָס איז פאַר אַ בערעזער געפאַנגענעם נישט דערלויבט.
פון צווישן דער מענגע פּויערישע איינפאַכע שליטעלעך, האָט זיך אויפן שאָסיי באַוויזן אַן עלעגאַנטער אויטאָ, וועלכער האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַרן לאַגער און פון אויטאָ זענען אַרויס דריי עלעגאַנט-געקליידעטע, באַיאָרטע הערן אין דער ריכטונג צו דער געביידע פון אינספּעקטאָר.

צווישן די געפאַנגענע האָט זיך פאַרשפּרייט אַ ידיעה, אַז דער אינערן-מיניסטער מיט זיינע באַגלייטער זענען געקומען מיט אַ וויזיט אין קאָנצענטראַציע-לאַגער.
די ידיעה האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר ריכטיק, ווייל אין אַ קורצע צייט אַרום איז געמאָלדן געוואָרן, אַז ווער פון די געפאַנגענע ס'האָט עפּעס אַ ביטע אָדער אָנקלאַגע, וועט זיך קענען ווענדן צום מיניסטער. דער מיניסטער האָט געמאַכט עטלעכע פאָטאָגראַפישע אויפנאַמעס און עטלעכע מינוט באַטראַכט די פאַרפּייניקטע געפאַנגענע.

פון איין זייט האָט דער מיניסשער געמאַכט אַ זשעסט און געמאָלדן די געפאַנגענע, אַז ער וועט אויפנעמען ביטעס און אָנקלאַגעס, פּונקט אַזוי ווי דער אינערן-מיניסטער וואָלט אין גאַנצן נישט „געוווסט", וואָס עס קומט פאָר אין בערעזע. — פון דער צווייטער זייט האָט די אַדמיניסטראַציע פון לאַגער באַקומען פון מיניסטער אַזעלכע אינסטרוקציעס, וואָס זאָלן מאַכן אוממעגלעך, אַז די געפאַנגענע זאָלן צווישן זיך קאָנען פאַרשטענדיקן וועגן אינהאַלט פון זייערע ביטעס און אָנקלאַגעס.

ווי נאָר די געפאַנגענע זענען געקומען אין לאַגער אַריין אויף מיטאָג, זענען זיי באַגעגנט געוואָרן מיט אַ פאַרשטאַרקטער וואַך, אונטער דער אָנפירונג פון קאָמיסאַר יאַנוש. מ'האָט זיי נישט אַרויפגעלאָזט, ווי טאָמיד אין די קאַמערן צו נעמען די מענאַשקעס צום מיטאָג, נאָר אויפן אָרט איז פאַרשריבן

געוואָרן אויף אַ ליסטע די, וואָס ווילן זיך ווענדן מיט ביטעס אָדער אָנקלאַגעס. די פאַרשריבענע זענען איזאָלירט געוואָרן.

נישט געקוקט אויף די אַלע שפּיצלעך, האָט זיך די גרעסערע מערהייט פון די קאָמוניסטישע און אַנטיפאַשיסטישע געפאַנגענע פאַרשריבן צום מיניסטער.

די קאָמוניסטן זענען געווען די איינציקע אין בערעזע, וועלכע האָבן געפאָדערט פון מיניסטער פאָלגנדיקע זאַכן:

צולאָזן עסן פון דער פריי!

צולאָזן היגיענישע מעדיקאַמענטן ווי זייף, צאָן-באַרשטל, צאָן-פאַסטע א. אַ. וו.

אויסברייטערן די קאָרעספּאָנדענץ מיט די פאַמיליעס!

צולאָזן די פאַמיליעס אויף זעאונגען!

פאַרלייכטערן די אַרבעט!

אָפּשאַפן דאָס שלאָגן, קאַרצערן, שטראָף-גימנאַסטיק און „זשאַבקעס"!

גלייכצייטיק האָבן די קאָמוניסטן איבערגעגעבן וועגן דעם פּייניקן און שלאָגן, אָנגערופן אַ ריי נעמען פון די פּאָליציי, וועלכע האָבן זיך אין דער הינזיכט ספּעציעל אויסגעצייכנט.

אויף די אַלע איבערגעגעבענע פאַקטן האָט דער מיניסטער געמאַכט אַן אומשולדיקע מינע, געצויגן מיט די אַקסלען, אַזוי ווי איינער וואָס דערוויסט זיך ערשט דורך די געפאַנגענע וועגן דער בערעזע-אינקוויזיציע...

דער מיניסטער האָט פאַרצייכנט און דערקלערט אַז מען וועט מער נישט שלאָגן און פּייניקן..

וואָס איז שייעך די אַנדערע פאָדערונגען ווי שפּייז א. אַ. וו. וועט אין בערעזע נישט דערלויבט ווערן

פונדעסטוועגן האָט גאָרנישט געשטערט, ווען דער מיניסטער איז געזעסן אין קאַנצעלאַריע, וואָס געפינט זיך אין פּאַרטער, אויפגענומען אָנקלאַגעס, און „צוגעזאָגט", אַז מ'וועט נישט פּייניקן — אין דער זעלבער צייט איז דעם מי-ניסטערס אויספירער, דער פּאָליציאַנט ווענצעק, געשטאַנען אויף דער וואַך מיט איין שטאָק העכער ביי די קאַמערן, אַרויסגערופן אויפן קאָרידאָר דעם פּראָלע-טאַרישן געפאַנגענעם לייזער כאַראָפּקא און געפירט מיט אים אַזאַ געשפּרעך:

— וואָס פאַר אַ פאַרב האָט די פּאָדלאָגע? — האָט ווענציק געפרעגט, אָנווייזענדיק מיט זיין האַנט אויף דער פּאָדלאָגע

— שוואַרץ! — האָט כאראפּקע געענטפערט.

— און איך זאָג — האָט ווענצעק ווייטער פאָרגעזעצט אַז די פּאָדלאָגע — איז נישט שוואַרץ, נאָר ווייס...

— ווי ס'איז באַקאַנט, פאַרלאַנגט דאָך די פּאָליציי פון יעדן, אַז ער זאָל זאָגן דעם עמעס — און עמעס איז דאָך, אַז די פּאָדלאָגע איז שוואַרץ... — האָט כאראָפּקע ווייטער געענטפערט.

— דו קאָמוניסט! זשיד! ווען אַ פּאָליציאַנט אין בערעזע זאָגט אויף „שוואַרץ" — „ווייס", מעג דאָס זיין פאַרקערט, מוז אַן אַרעסטירטער אין בערעזע זאָגן אַזוי, ווי ס'וויל דער פּאָליציאַנט. מיר וועלן אייך, פאַרשאָלטענע קאָמוניסטן, אויסלערנען צו זיין „פּאָסלושנע"!

— „פּאַדני"! „פּאָווסטאַן"!

— „ביעגעם מאַרש"!

— „שאַד"! „פּאַדני"!

— צוריק! נאָכאַמאָל!

— מיר פּאַליציאַנטן האָבן נישט קיין מוירע פאַר אייערע קאָמוניסטישע אָנקלאַגעס — ווייל דאָס וואָס מיר טוען, איז דער ווילן פון מיניסטער.

⁂

אין דעם גרויען, אומעטיקן, האַרטן בערעזער קאָנצענטראַציע-לאַגער האָבן די געפאַנגענע אינם טאָג פון 19-טן פעברואַר 1935 איבערגעלעבט צוויי סענסאַציעס מיט איינמאָל: דעם וויזיט פון מיניסטער און דאָס ברענגען 2 פּראָלעטאַרישע געפאַנגענע, דעם וואַרשעווער שוסטער-אַרבעטער אַדאַם לישקעוויטש און דעם לערער ליבער מושינסקי...